KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM:
ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN ALTKÜLTÜR
GRUPLARINDAN BİRİ OLAN ARNAVUTLARIN,
HÂKİM KÜLTÜRLE İLETİŞİMİ
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Mahmut ERCAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2015

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN ALTKÜLTÜR GRUPLARINDAN BİRİ OLAN ARNAVUTLARIN, HÂKİM KÜLTÜRLE İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Mahmut ERCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ömer ÖZER

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2015

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Mahmut ERCAN'ın "Kültürlerarası İletişim: Eskişehir'de yaşayan Altkültür Gruplarından Biri Olan Arnavutlar'ın, Hakim Kültürlerle İletişimi Bağlamında İncelenmesi" başlıklı tezi **19 Haziran 2015** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Basın ve Yayın** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

		İmza
Üye (Tez Danışmanı)	**: Prof.Dr.Ömer ÖZER**	.....
Üye	**: Prof.Dr.A.Haluk YÜKSEL**	.....
Üye	**: Prof.Dr.Serdar ÖZTÜRK**	.....

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN ALTKÜLTÜR GRUPLARINDAN BİRİ OLAN ARNAVUTLARIN, HAKİM KÜLTÜRLE İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Mahmut ERCAN
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2015
Danışman: Prof. Dr. Ömer ÖZER

Eskişehir'de yaşayan ve altkültür gruplarından biri olan Arnavutlar'ın hâkim kültürle olan iletişiminin kültürlerarası iletişim bağlamında incelenmesi, çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Kültürlerarası iletişim kavramının tanımlandığı çalışmada, kültürlerarası iletişim alanının beslendiği diğer disiplinlerden de söz edilmiştir. Kültürlerarası iletişim açısından öne çıkan bazı kavram ve süreçler irdelenmiş; bu kavram ve süreçlerin temel bileşenleri açıklanmıştır. Çalışmanın alanyazın başlığı altında ise, kültürlerarası iletişime yönelik farklı yaklaşım ve kuramlar da tartışılmış, çalışmanın sorunsalı bakımından öne çıkan Arnavut kimliğine ilişkin tarihsel arka plan bilgilerine de yer verilmiştir. Nitel çözümleme yönteminden yararlanılan çalışmada, kartopu örneklemi ile belirlenen 20 kişiyle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, kültürlerarası iletişim disiplini bağlamında irdelenmiştir. Sonuç olarak, Arnavut kültürünün hâkim kültür karşısında güç kaybettiği ve zamanla birçok karakteristik özelliğini yitirmeye başladığı saptanmıştır. Öte yandan, derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirildiği bazı katılımcıların kültürel kimliklerini koruma noktasında belirli duyarlılıklara sahip oldukları da gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kültürlerarası iletişim, hâkim kültür, altkültür, Arnavutlar, nitel çözümleme yöntemi

Abstract

INTERCULTURAL COMMUNICATION: A RESEARCH ON SUBCULTURAL ALBANIAN SOCIETY LIVING IN ESKİŞEHİR IN THE SCOPE OF IT'S COMMUNICATION RELATIONS WITH DOMINANT CULTURE

Mahmut ERCAN

Department of Journalism

Institute of Social Sciences of Anadolu University , June 2015

Adviser: Prof. Dr. Ömer ÖZER

To figure out the sort of communication between Albanian community living in Eskişehir as one of subcultural groups and dominant culture in the context of intercultural communication set the framework of this academical study. However in this study where the intercultural communication is defined, it is also mentioned that the other disciplines which support intercultural communication. In addition some prominent concepts and processes in intercultural communication is studied; fundemental components of these concepts and processes are explained. Also various approaches and theories regarding intercultural communication are dicussed in the scope of heading of literature. Moreover outstanding informations of historical background regarding research question of this study are included in this study. In this study where qualitative analysis are being used, in- depth interviews were made with 20 individuals who were choosen depending on snawball sampling method. However donees obtained from in-depth interviews were evaluated regarding intercultural communication disciplines. To sum up it has been revealed that Albanian culture has been losing it's power against dominant culture and been deceiving it's characteristic features during the period. On the other side it has been observed that some participants of in-depth interview, were in an susceptibility of protect their culturel identity.

Keywords: Intercultural communication, dominant culture, subculture, Albanians, qualitative analysis method

19/06/2015

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez/proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlâki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Mahmut ERCAN

Önsöz

Tez çalışmamın her aşamasında, ilgiyle hep yanımda olduğunu hissettiren değerli hocam, danışmanım Sayın Prof. Dr. Ömer Özer'e sonsuz bir sabır ve anlayışla bana sunmuş olduğu yardım ve desteği için teşekkürlerimi sunuyorum. Tez jürimde yer alan ve değerli düşünceleriyle tezime katkıda bulunan hocalarım Sayın Prof. Dr. Ahmet Haluk Yüksel ve Sayın Prof. Dr. Serdar Öztürk'e sonsuz teşekkür ediyorum.

Yaşamımın her anında bana destek olan ve değer veren merhum babam Mehmet Ercan ve annem Semra Ercan ile ablam Gamze Sınır ve eşi Cengiz Sınır'a da gönülden teşekkür ediyorum. Çalışmam boyunca, desteğini ve yardımlarını benden esirgemeyen kız arkadaşım Sinem Karaduman'a özel olarak teşekkür ediyorum. Ayrıca, katılımcılarla tanışmamı sağlayan Sezerel ailesi ile görüşmelerde beni hiçbir zaman geri çevirmeyen yeni tanıştığım tüm Arnavut katılımcılara da teşekkür ediyorum.

Özgeçmiş

Mahmut ERCAN

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Ls: 2010 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Basın ve Yayın Bölümü, Eskişehir

Lise: 2004 Cumhuriyet Lisesi, Eskişehir

Kişisel Bilgiler

Doğum yer/yıl: Eskişehir/1986 Cinsiyeti: Erkek Yabancı dil: İngilizce

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı ……ii

Yüksek Lisans Tez Özü ……iii

Abstract ……..iv

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi ……..v

Önsöz ……..vi

Özgeçmiş ……..…….vii

1. Giriş ……... 1

1.1. Problem ….……...1

1.2. Amaç ……..... 3

1.3. Önem ……... 3

1.4. Sınırlılıklar ……..4

1.5. Süre ve Olanaklar ……...4

2. Alanyazın ……5

2.1. Kültürlerarası İletişim ……...…….5

2.1.1. Kültür, kültür çeşitleri ve iletişim……....5

2.1.2. Kültürel süreçler……..……..... 9

2.1.3. Kültürlerarası iletişimin tanımı…….……... 10

2.2. Farklı Kültürleri Karşılaştıran Dinamikler ve Kültürlerarası İletişimi Etkileyen Süreçler……..13

2.2.1. Farklı kültürleri karşılaştıran dinamikler…...……... 13

2.2.2. Kültürlerarası iletişimi etkileyen süreçler … …… 15

2.3. Kültürlerarası İletişim Yaklaşımları ve Kuramları……..… 19

2.3.1. Kültürlerarası iletişim yaklaşımları…...……. 19

2.3.2. Kültürlerarası iletişim kuramları……..... 23

2.3.2.1. Enformasyon sistemi kuramı ……. 24

2.3.2.2. Değer yönelimleri kuramı…….. 26
2.3.2.3. Kültürel boyutlar kuramı……27
2.3.2.3.1. Güç aralığı…….....28
2.3.2.3.2. Bireycilik-ortaklaşa davranışçılık……...…29
2.3.2.3.3. Erillik-dişillik……31
2.3.2.3.4. Belirsizlikten sakınma……..32
2.3.2.3.5. Uzun dönem-kısa dönem uyumu…… 34
2.4. Etnisite ve Arnavutlar ……..…...35
2.4.1. Etnisite …….…….35
2.4.2. Arnavutlar …….…...40
3. Yöntem …….…..42
4. Bulgular ve Yorumlar …….....45
4.1. Vatan Kavramı…….....45
4.2. Arnavut Gelenekleri…….…….....48
4.2.1. Düğünler, halk oyunları, yemekler ve diğer gelenekler.....49
4.2.2. Değişen pratikler……...…....55
4.2.3. Katılımcılar geleneklere ilişkin neler yapıyor?.....59
4.3. Ana Dil…….....60
4.4. Önyargılar: İnatçılık ve Çalışkanlık…….....65
4.5. Etnik İçi ve Etnik Dışı Evlilikler…….....68
4.6. Akrabalık, Aile ve Arkadaşlık İlişkileri…….....73
4.7. Arnavut Kültüründe Kadın ve Erkek……...….80
4.8. Topluluk Dayanışması ve Birliktelik. ……..…..83
4.9. Kültüre Özel Durumlar ve Davranışlar……..…….86
5. Sonuç ……...…88
Ekler ….…….....98
Kaynakça …. ……..……...……100

1. Giriş

1.1. Problem

Bu tez çalışmasının konusunu Eskişehir'de yaşayan Arnavutlar oluşturmaktadır. Arnavutlar kültürlerarası iletişim bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın temel tezine göre, Eskişehir'de yaşayan Arnavutlar kültürlerini tümüyle yaşatamamakta ve belli ölçüde hâkim kültür içerisinde erimektedir. Bu bağlamda Arnavut ve hâkim kültür arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak adına öncelikle kuramsal bölümde konuya paralel şekilde çeşitli başlıklara yer verilmiştir. Daha sonrasında çalışmanın temel tezini belirginleştiren bulgular bölümü işlenmiştir.

Çalışmada önemli görülen kültür, kültür çeşitleri ve kültürel süreçlere de yer verilmiştir. Bu bölüm, çalışmanın öznesi olan Arnavut kültürü ve hâkim kültüre ilişkin tartışmalar yapılabilmesi açısından gerekli görülmektedir. Nitekim bu bölümde kültür, genel kültür, karşı kültür, hâkim kültür, altkültür ve iletişim gibi kavramlara yer verilmesi de söz konusu tartışmanın gerçekleşebilmesi için gerekli görülmüştür. Hâkim kültür ve altkültür arasındaki kültürel etkileşim ve ilişkiyi belirginleştirmek adına kültürel süreçlere yer verilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın öznesi olan hâkim kültür, toplumun çoğunun benimsediği ve gündelik pratiklerde kullandığı çeşitli davranışlar, değerler ve inançlar olarak (Aydınalp, 2013: 29) konumlandırılırken, diğer bir öznesi olan altkültür ise, toplumun genel değerleri ve inanış biçimleri dışında kendi değerlerini ve inanışlarını benimseyen, kısaca kültür adına farklı bir bütünlüğü yeniden oluşturan altbölümler olarak konumlandırılmıştır (Hebdige, 1988: 5). Başlığın diğer ögeleri içeride tartışılmıştır.

Çalışmanın konusu olan kültürlerarası iletişimin daha iyi anlamlandırılması için bir alan olarak ortaya çıkışında etkili olan bazı disiplinlerin ve çeşitli süreçlerin tartışılması önemlidir. Kültürlerarası iletişim disiplininin gelişiminde psikoloji, antropoloji ve dilbilim gibi alanlar etkili olmuştur. Edward T. Hall'un alana ilişkin yaptığı çeşitli çalışmalar kültürlerarası iletişimin bir disiplin olarak ortaya çıkışındaki ana damarlardan biri olarak görülmektedir (Sarı, 2004: 3). Çalışma için öne çıkan kültürlerarası iletişim kavramına bakıldığında, kısaca farklı kültürlere üye bireyler arasındaki kültürel bilgi değişimi olarak ele alınmıştır.

Kültür ve iletişim birbirine bağlı kavramlardır. Sosyal bir etkileşim olarak iletişim, aynı ya da farklı kültürün üyeleri arasında yaşanan karşılıklı enformasyon sürecidir. Söz konusu tüm bu süreç, hem aktarıcı hem alıcının sahip olduğu kültür tarafından etkilenmektedir (Albut, 2012: 57). Bundan dolayı, alıcı ve aktarıcının mesajı yorumlaması karışık ve zordur. Mesajlar, birey veya grupla ilişkili kültürel sembolleri, normları, davranış kalıplarını ve inançları barındırır ve müdahaleye açık durumdadır (Patel, Li ve Sooknanan, 2011: 17). Dolayısıyla iletişim özetle duygu ve düşünceleri paylaşma sürecidir. Kültürlerarası iletişim, farklı kültüre üye insanlar arasındaki kültürel bilgi değişimidir. Anılan bilgi değişimi, etkileşimde bulunan kişiler arasındaki belirsizlikleri azaltmak ve anlamlı kılmak için gerçekleştirilen amaçlı bir etkinliktir (Barnett ve Lee, 2002: 275). Samovar, Porter ve McDaniel'e (2010: 12) göre, kültürlerarası iletişimin oluşması için bir kültürün üyesinin, kendi kültürünün değer yargıları, normları ve kuralları çerçevesinde ürettiği bilginin farklı bir kültürün üyesi tarafından kullanılması gerekmektedir. Kültürlerarası iletişimin çalışma ve araştırma alanları incelendiğinde, temel araştırma konusunu, farklı kültürlere üye bireyler arasındaki ilk karşılaşmalar oluşturmaktadır (Gudykunst ve Mody, 2002: 5). Kültürlerarası iletişim farklı kültürleri temsil eden insanlar arasındaki etkileşime odaklanır (Rogers ve Hart, 2002: 1). Çalışmada, özellikle kültürlerarası iletişim yaklaşımlarından olan yorumlayıcı, işlevsel ve diyalektik yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Kültürlerarası iletişim kuramları açısından ise Hall'un enformasyon sistemleri kuramının altında açıkladığı düşük ve yüksek bağlamlı kültürler kavramlaştırmaları ve özellikle de Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramı çerçevesinde açıkladığı güç aralığı, bireyci ve ortaklaşa davranışçılık, erillik dişillik, belirsizlikten sakınma ve uzun dönem-kısa dönem uyumu kavramsallaştırmalarından yararlanılmıştır. Bu kuramlar ilgili yerlerde açıklandığı için burada başlıklar halinde verilmekle yetinilmiştir.

Öte yandan, Osmanlılar ve Arnavutlar yüzyıllar boyu birçok kez karşı karşıya gelmiştir. On dördüncü yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Arnavutluk'a girmiş ve zaferle ayrılmıştır. Bu savaştan sonra, Arnavutlar asker göndermeyi ve çocuklarını rehin olarak Osmanlı sarayına vermeyi kabul etmiştir. Böylece, Arnavutların Osmanlı topraklarına ilk zorunlu göçü başlamıştır (Çelik, 2004: 20).

Buraya kadar yapılan sunum çerçevesinde çalışmanın problemi şu şekilde kurulmuştur: Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutlar kültürlerarası iletişim bağlamında hâkim kültürle nasıl iletişim kurmaktadırlar?

1.2. Amaç

Eskişehir'de yaşayan ve altkültür gruplarından biri olan Arnavutların hâkim kültürle olan iletişiminin kültürlerarası iletişim bağlamında incelenmesi çalışmanın genel amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın alt amaçları ise şu şekildedir:

1. Arnavutlar kültürel geleneklerini, değerlerini ve davranış biçimlerini günümüzde de devam ettirmekte midir?
2. Kendilerini hâkim kültür içerisinde nasıl tanımlamakta ve konumlandırmaktadır?
3. Hâkim kültürle olan etkileşim ve iletişiminde nasıl sorunlarla karşılaşmaktadır?
4. Kültürel değerleri (evlilik, cenaze, dil, yemek, kimlik vb.) hangi noktalarda hâkim kültürden farklılaşmaktadır?
5. Eskişehir'de kendilerini ait duyumsadığı herhangi bir yer bulunmakta mıdır?

1.3. Önem

Teknolojik ilerlemeler, küreselleşme, nüfusun artışı gibi etkenler birbirinden farklı özellikler taşıyan kültüre üye bireyleri karşı karşıya getirmiştir. Bu karşılaşmalar sırasında bireyler, karşı kültürü anlama ve okumaya çalışmıştır. Ancak, bireyler genellikle kendi kültürü kılavuzluğunda karşısındaki farklı kültürü anlamaya ve yorumlamaya çalışarak, yanlış çıkarımlarda bulunmuştur. Çünkü davranış kalıpları, değer yargıları ve inançlar kültürden kültüre değişim göstermektedir. Kültürlerarası iletişim, bu karşılaşmalar sırasında gerçekleşen belirsizlikleri ve karışıklıkları çözüme ulaştırdığı için önem taşımaktadır.

Çalışma kültürlerarası iletişim bağlamında, Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların hâkim kültürle etkileşimi ve karşılaşması sırasında yaşanan

belirsizlikleri ve sorunları anlaması, Arnavutların kültürel değerlerini, normlarını ve davranış kalıplarını ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır.

Çalışma, Prof. Dr. Ömer Özer danışmanlığında kültürlerarası iletişim konusunda Eskişehir'de yaşayan Tatarlar (Yüceünüvar, 2012) ve Çerkesler (Ökeli, 2014) örneğinde daha önce yaptırdığı tez çalışmalarını tema ölçeğinde tamamladığı için de önemli görülmektedir.

Bununla birlikte çalışma, yazarın kültürlerarası iletişim alanında yeterliliğinin artması, alanı daha ayrıntılı tanıması ve bilimsel bir çalışmanın gerektirdiği sorumlulukları kazanması bakımından da önem taşımaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Eskişehir'de yaşayan Arnavutların hâkim kültürle iletişiminin araştırılmasıyla sınırlıdır. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kuralları ve yüksek lisans tezi ilke ve süresiyle sınırlıdır.

Çalışmanın diğer sınırlılıkları şöyledir:

1. 20 Arnavut katılımcının ele alındığı çalışma, kartopu örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Bu anlamda, çalışmanın genelleme özelliği bulunmamaktadır.
2. Çalışma, Eskişehir kent merkezinde yaşayan 18 yaş ve üzeri Arnavutlar'la sınırlıdır.

1.5. Süre ve olanaklar

Bu çalışmada, alanyazın bölümünün oluşturulması için 10 aylık bir süre ayrılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapılması ve görüşmelerin kasetlerden çözümlenmesi için ise yaklaşık 5 aylık bir süre ayrılmıştır. Çalışma 15 aylık bir süre içinde tamamlanmıştır.

2. Alanyazın

Bu bölümde öncelikli olarak çalışmanın temel konusunu oluşturan kültürlerarası iletişime yer verilmektedir. Daha sonrasında kültürlerarası iletişim disiplinin çalışma alanlarından birisi olan etnisiteye yer verilerek, Eskişehir'de yaşayan ve altkültür gruplarından biri olan Arnavutlar ele alınmaktadır.

2.1. Kültürlerarası İletişim

Tezin ilerleyen sayfalarında kültürlerarası iletişim konusunda ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Bunlara geçmeden önce, kavramsal düzeyde bazı açıklamalar yapmak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.1.1. Kültür, kültür çeşitleri ve iletişim

Kültüre ilişkin çok sayıda tanım yapılmıştır.[1] Kültür kavramı, Latince "cultura" kavramından gelmektedir.[2] Kavram, ilk zamanlarda bir şeyi ekip yetiştirme ya da bakma sürecine verilen ad olarak kullanılmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 20). Kültürün tanımlamasını yapan ilk kişi, antropolojinin kurucularından Edward Burnett Taylor olmuştur. Ona göre, "kültür veya uygarlık coğrafi anlamda, bilgi, inanç, sanat, ahlak, kanun, gelenek ve her şeyden önce yetenekler ve alışkanlıklarla insanı bir toplumun ayrılmaz parçası yapan olgudur" (Taylor, 1963'den aktaran Akay, 2005: 115). Kültür, 18. yüzyıl sonlarında özellikle Almanya ve İngiltere'de belirli bir halkın "genel yaşam tarzı"nı oluşturan bir ruh yapılanışına ya da genelleşmiş bir ruh durumuna verilen ad halini almıştır (Williams, 1993: 9). Kültür belli bir zamanda belli bir teknolojik yapıda, insanların "yaşamlarının tümü" olarak (Erdoğan, 1999: 20) genelleştirilerek ele alınabilir. Dolayısıyla kültürü, halkın genel yaşam tarzı olarak tanımlamak mümkündür. Ancak Erdoğan, kültürü anlamada, sosyal üretimin yapılış tarzının getirdiği egemenlik ve mücadeledeki ilişkiler ve farklılaşmaların çok daha önemli olduğunu ifade etmektedir (1999: 20). Sonuç olarak kültür tanımını Erdoğan ve Alemdar'ın (2005: 21-22) yaptığı açıklamalar ışığında şu şekilde kabul etmek doğru olacaktır:

[1] Bu tanımların genel bir dökümü için bkz. Güvenç, 2010: 99; kültür tanımı için ayrıca bkz. Albut, 2012: 55; Lustig ve Koester, 2006: 25; Novinger, 2001: 14. Yukarıda kültür kavramının çalışma açısından tanımı yapılmıştır.

[2] Kavramla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Güvenç, 2010: 95 ve devamı.

> "Kültür tümüyle öğrenilmiş ve sosyal olarak aktarılmış davranıştır. Kültür halkın paylaştığı bütün değerler, kaideler, adetler ve alışkanlıklardır. Kültür bireylerin etkileşimlerinde neyin doğru ve önemli olarak düşündükleridir. Kültür aynı zamanda değerli olan objelerdir… Kültür sadece değerleri, yargıları, tutumları vb. taşıyan düşünsel bir süreç değil, fakat daha çok yaşanmış ve yaşanılandır, yaşanmış ve yaşanılanla ilgilidir."

Bu tanımdan anlaşılacağı üzere, insanı, içinde yaşadığı toplumsal formasyondan ayrı tek başına bir varlık olarak tanımlanamak pek mümkün değildir. Kültürü de, insanın bu ortaklaşa yaşamında, belli bir topluluk içinde varolmasıyla ortaya çıkan, şekillenen ve tanımlanan bir olgu olarak değerlendirmek yararlı olur (Özer, ve Dağtaş, 2011: 27-28)

Bu aşamada, çalışmada önemli bir yer tutan hâkim kültür ve alt kültür kavramlarına ulaşmada gerekli olabilecek genel kültür, karşı kültür, çokkültürlülük, alt kültür ve hâkim kültür kavramlarının tanımlarını vermek yararlı olacaktır.[3] Genel kültür kavramı, bir toplumun sahip olduğu bütün kültürel yapı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ne kadar toplum varsa o kadar da genel kültür vardır denilebilir. İlkelinde en gelişmişine kadar toplumların genel kültüründe söz edilebilir. Bir ülke ya da ulustan da söz edilirken aslında genel kültür anılmaktadır. Karşıt kültür ise, toplumun birtakım değerlerine ters düşen bir kültür alt grubu şeklinde tanımlanmaktadır (Yüksel, 2007: 28).

Çokkültürlü toplum, iki ya da daha fazla kültürün bir arada bulunması olarak tanımlanmaktadır (Kartarı, 2014b: 38). Bu toplumlar, çokkültürlülüğe olumlu ve olumsuz olarak yaklaşabilmektedir. Olumlu açıdan yaklaşıldığında, kültürel farklılığın hoş karşılanarak, bireylerin kendi kültürlerini yaşaması saygıyla karşılanabilir. Olumsuz açıdan yaklaşıldığında, varolan kültürel farklılıklar, hâkim kültür içerisinde asimile edilmeye çalışılabilir (Parekh, 2002: 7). Belirtmek gerekir ki, farklı kültürleri ve etnik grupları bir arada barındıran çokkültürlü ülkelerin, bazı kültürleri görmezden gelmesi, ihmal etmesi ya da kamu kurumlarında yer vermemesi eleştirilmektedir. Öte yandan, çokkültürlü ülkelerde her etnik gruba ya da kültüre kendi geleneklerini yerine getirmesinin önünün açılması (farklılıkların rahatça yaşanabilmesi) ya da

[3] Kültür türleri, halk (folk) kültürü, seçkin (yüksek) kültür, kitle kültürü ve popüler kültür olarak da ayrışmaktadır. Bkz. Özer ve Dağtaş, 2011. Ancak burada çalışma bağlamında gerek olmadığı söz konusu türler açıklanmamıştır.

gereksinimlerine yanıt vermesi durumunda karmaşık bir durumun oluşması çekincesi de yer almaktadır (Şan ve Haşlak, 2012: 47). Nitekim, çokkültürlü toplumlarda, kültürlerin farklı olduğu gerekçesiyle, kültürlerarası uzlaşmanın sağlanamayacağı ve çatışma oluşabileceği vurgulanmaktadır. Bireylerin kendi kültürel geleneklerine bağlı yaşamasının kişiyi toplumdan ayrıştıracağı düşünülmektedir (Canatan, 2009: 83).

Alt kültür, bir kültür içinde, toplumsal birtakım farklılaşmalara göre beliren değişmelerdir (Yüksel, 2007: 27). Alt kültürler bazı kültürel özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Farklı sentezlere doğru yönelirler (Güvenç, 2010: 110). Altkültür "ulusal kültür içerisinde; sınıf, etnik köken, bölge, kırsal ya da kent sakinliği, dini inanç gibi öğelere ayrılabilen toplumsal koşulların birleşiminden oluşan ama bir araya geldiklerinde o kültürdeki birey üzerinde bütüncül bir etkisi olan işlevsel bir bütün oluşturan bir alt bölüm" olarak tanımlanmaktadır (Gordon, 1947'den aktaran Jenks, 2007: 22). Altkültür hakkında araştırma yapan birçok bilim insanının, altkültürün, başka sosyal grupların üyelerinden ayrılan ve birbiriyle ortak bir paylaşımda bulunan bir grup insandan oluştuğu fikrini kabul ettiği belirtilmektedir (Gelder ve Thornton, 1997: 1**).**

Bu tanımlardan sonra artık, hâkim kültür tanımını yapmak olasıdır. Hâkim kültür, toplumun geneli tarafından benimsenen, gündelik pratiklerde uygulanan ve geneli bütünleştiren normlar, inançlar, tutumlar ve davranışlar olarak kabul edilmektedir (Aydınalp, 2013: 29). Farklı kültürel sistemlere ve etnik yapıya sahip grupları barındıran bir ülkede, hâkim kültürün türdeş ya da herkes için eşit olmasını beklemek yanlış bir duruma yol açabilir (Bostancı, 2003:120). Hâkim kültür alt kültür ilişkisine bakıldığında; altkültürün, sahip olduğu etnik yapı, inançlar, gelenekler ve tutumlar gibi çeşitli farklılıkları, hâkim kültür içinde sürdürebilen ve hâkim kültürün genel yapısını bozmadan ve tümüyle de kopmadan birlikte varolmayı sürdüren bir yapıda olduğunu belirtmek doğru olacaktır (Aydınalp, 2013: 29-30). Bostancı (2003:121), altkültürü mesleklerin, sosyal sınıfların, bazı yaş gruplarının, etnik ve dini kimliklerin oluşturduğu kültürel bir yapılanma olarak görmektedir. Yazar, söz konusu altkültür gruplarının, hâkim kültürle bazı ortak paylaşımları ve uyumunun olduğunu, aralarında varolan farklılıkların herhangi bir çatışma haline dönüşmediğini ifade etmektedir. Bostancı, altkültürün, genel olarak bir özerklik beklentisi olmadığını ancak genel yapılarını bozabilecek ve düzelmeyecek bir durumda özerklik arayışına girdiklerini belirtmektedir.

Doğan (1994: 2) ise, bazı altkültürlerin, toplumun genel normlarıyla uyumlu olmayı reddederek, çatışmaya da girebildiğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda altkültürler uyumlu olan ve çatışan iki farklı örneği ortaya koymaktadır. Yazar, toplumun uyumu adına, hâkim kültürün, altkültürü sürekli olarak yargılaması ya da görmezden gelmesi durumunda sorunlar oluşabileceğine değinmektedir. Ona göre, toplumun genel uyumu, ancak farklı kültürlerle barış içinde olarak, onlara özen gösterilerek ve duyarlı olarak sağlanabilecektir (Doğan, 1994: 4).

Öte yandan, iletişim alanı, disiplinlerarası bir alan olduğu için farklı bilim dallarından araştırmacılar iletişim kavramını ve kuramlarını bağlı oldukları disiplinler çerçevesinde biçimlendirmiştir. Dolayısıyla, iletişimin kavramı için birçok tanım yer almıştır ve kabul gören ortak bir tanım bulunmamıştır (Güngör, 2011: 35). Lustig ve Koster (2006: 10), iletişimin sembolik, yorumlanan ve bağlamsal süreçlere dayalı, insanlar tarafından oluşturulan ve paylaşılan anlamlardan oluştuğunu belirtmişlerdir. Albut (2012: 57) ise, iletişimi tanımlarken aynı ya da farklı kültürün üyeleri arasında oluşan karşılıklı bilgi aktarım süreci olarak ele almış ve söz konusu sürecin kültür tarafından etkilendiğine vurgu yapmıştır. Yalın bir iletişim tanımı da şu şekilde yapılabilir: "İletişim anlamların paylaşım sürecidir" (Zıllıoğlu, 2007: 4). Belirtmek gerekir ki, iletişimin temel özellikleri, sembolik, bağlamsal, yorumlanabilir, etkileşimsel ve süreçsel olarak açıklanabilir (Lustig ve Koster, 2006). İletişim sürecinde, farklı kültürler benzer sembolleri farklı amaçlar için de kullanılabilmektedir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2009: 17). Ancak, grup içi iletişim sürecinde, sembollerin anlamları üzerine genel bir kabul olmazsa iletişim olanaksızlaşmakta ve yanlış yorumlanabilmektedir (Barnett ve Lee, 2002: 277). Yukarıdaki tanımları doğru olarak kabul etmekle birlikte, çalışma açısından Yüksel'in yaptığı şu tanımda ilgi konusu yapılmıştır: "İnsanlararası iletişim; bilgi, duygu, düşünce, tutum ya da kanılarla davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasındaki bir etkileşme yoluyla bir insandan (insanlardan) diğerine (diğerlerine) bazı oluklar kullanılarak, anlamlarında uzlaşılmış simgeler (semboller) aracılığıyla ve değişim amacıyla aktarılması sürecidir." (Prof. Dr. Ahmet Hâluk Yüksel, kişisel görüşme, 19.06.2015). İletişim, gönderen, mesaj ve alıcının yer aldığı süreçsel bir etkinliktir. İletişim sürecinde gönderen tarafından oluşturulan enformasyon alıcıya ulaştırılmakta ve alıcı da bu duruma geri dönüş yapmaktadır (Erdoğan, 2005: 45).

İletişime katılan taraflar, iletişim sürecinde karşılıklı etkileşimde bulunarak anlamları oluşturmakta, aktarmakta ve sürekliliğini sağlamaktadır (Lustig ve Koester, 2006: 14).

2.1.2. Kültürel süreçler

Tezin sonuç bölümünde elde edilen bulguların değerlendirmesinde kullanılacağı ve hâkim kültür tanımını daha iyi anlamak için burada kültürel süreçlerden de söz etmek gerekmektedir. Kültürel süreçler, Bozkurt Güvenç'in *İnsan ve Kültür* (2010: 122-127), kitabından özetlenmiştir. Kültürel süreçler kültürel olaylardan farklı, daha genel, soyut ve evrensele yakın düzeyde geçerli kavramlardan oluşmaktadır.[4] Burada sadece kültürleme, kültürel yayılma, kültürleşme, kültürlenme, kültür şoku, zorla-kültürleme, kültürel özümseme, kültürel değişme ya da kültür değişmesi tanımlanmıştır. *Kültürleme*, insanoğlunun çocuk ya da ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç-dışı şartlanmalar olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 2010: 124). *Kültürel yayılma*, belli bir toplumda dıştan içe doğru ya da içten dışa doğru maddi ve manevi ögelerin sürekli olarak yayılması olarak tanımlanabilir (Güvenç, 2010: 121). *Kültürleşme*, iki ya da daha fazla kültür grubunun sürekli ilişki ve etkileşimi sonucunda, gruplardan birinin ötekine alt kültürel ögeleri kabul etmesi, benimsemesi ve ortaya çıkan yeni bir kültür bileşiminin çıkması sürecüdür (Güvenç, 2010: 124). *Kültürlenme*, belli bir toplumun alt kültürlerinden ya da farklı topluluklarından kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim süreci sonunda asıl kültür ve alt kültürde bulunmayan yepyeni bir birleşime ulaşılmasıdır. (Güvenç, 2010: 121). *Kültür şoku*, bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin yeni kültüre uyum yapmakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı, bunalımlar ve gösterdikleri tepkilerdir. *Zorla kültürleme*, bir kültüre üye birey ve grupların başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesidir. *Kültürel özümseme*, bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi giderek kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına almasıdır. *Kültürel değişme*, yukarıdak bütün süreçlerin ve öteki kültürel etkenlerin bir bileşkesi olarak toplumun bütünüyle ya da bazı kurumlarıyla değişmesi ya da değişikliğe uğramasıdır.

[4] Kültürel süreçlere ilişkin ayrıntılı bilgi için ilgili kaynağa başvurularak incelenebilir.

2.1.3. Kültürlerarası iletişimin tanımı

Kültürlerarası iletişimin tanımını, tez çalışmasının konusu itibariyle ayrı başlıkta aktarmanın doğru olacağı düşünülmüştür. Ancak, bu tanıma ulaşmadan önce, kültürlerarası iletişim disiplininin gelişimiyle ilgili bazı bilgiler aktarmak yararlı bulunmuştur.

Kültürlerarası iletişim, çok eskilere dayanmaktadır. Farklı kabile kültüründen olan bireylerin ilk karşılaşması, birbirleriyle iletişim kurmaya ve anlamaya çalışması kültürlerarası iletişimi oluşturmaktadır. Farklı kültürlerden olan bireylerin, bir araya gelerek oluşturduğu iletişim sürecinde, kültürel çeşitliliğin nasıl etki ettiğini öğrenme isteği kültürlerarası iletişimin bir disiplin olarak oluşmasına yardımcı olmuştur (Samovar ve Porter, 2003: 1).

Kültürlerarası iletişimin tarihi çok eskilere gitmektedir ancak bir disiplin olması daha yenilerde gerçekleşmiştir. Kültürlerarası iletişimin bir disiplin haline gelmesi, 2. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Savaş sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri, büyük bir dünya gücü olarak ortaya çıkmış ve öteki ülkelerle olan diplomatik ilişkilerine odaklanmıştır (Roger, Hart ve Miike, 2002: 8). Bu bağlamda, dışişleri diplomatları yetiştirmek amacıyla 1946 yılında Foreign Service Institute (FSI) (Dışişleri Hizmet Kurumu) kurulmuştur. FSI diplomatları, bulundukları ülkelerdeki çeşitli bilgileri değerlendirerek, ABD hükümetine geri bildirmekle görevlendirilmiştir (Moon, 1999: 170). Ancak, ABD'li diplomatların görev yaptıkları ülkelerdeki dili ve kültürü öğrenmede zorluklar yaşaması hükümetin diplomatları eğitmeye karar vermesini sağlamıştır (Rogert, Hart ve Miike 2002: 8). Birçok antropolog ve dilbilimciden oluşan eğitmen kadrosunda Edward T. Hall önemli bir isim olarak öne çıkmıştır. Hall, 1950'den 1955'e kadar FSI'da görev almıştır (Rogers ve Steinfatt 1999'dan aktaran Rogers ve Hart, 2002: 3). Bu sürede Hall başta olmak üzere kültürlerarası iletişim konusunda çalışmalar yapan araştırmacılar, diplomatların kültürlerarası iletişim sürecinde yanlış iletişim kurma ve iletişimi anlamlandırmaları üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu süreç boyunca araştırmacılar, yeterli ve etkili bir kültürlerarası iletişimin nasıl olabileceği konusuna odaklanmışlardır (Hall'den aktaran Brabant, Watson ve Gallois, 2009: 59).

Öte yandan, farklı bir kültürün iletişim davranışlarını anlamaya yönelik ilk çalışma, 1943 yılında Ruth Benedict tarafından yapılmıştır. Benedict, Japon kültürünü anlamak için yapmış olduğu çalışma sonucunda Krizantem ve Kılıç adlı yapıtını oluşturmuştur (1965'den aktaran Kartarı, 2006: 34). Söz konusu yapıt, antropolojik yöntemleri kendi sınırları dışında kullanarak kültürel farklılıklara, kültürlerarası etkileşim bağlamında odaklanmaktadır. Ancak Sarı'nın belirttiğine göre, kültürlerarası iletişimin, bir çalışma alanı olarak kabul edilmesi Edward T. Hall'un 1959 yılında yayımlanan *The Silent Language* (Sessiz Dil) adlı yapıtıyla başlamaktadır (Sarı, 2004: 3). Hall, söz konusu kitabında iletişim ve kültür çalışmalarına yer vermiştir. Ayrıca, insanların iletişim sürecinde kişisel alanı nasıl kullandığını ve sözsüz iletişime odaklanarak bilinçdışı iletişim boyutunu da araştırmıştır (Martin ve Nakayama, 2010: 46).

Edward T. Hall, yapmış olduğu çalışmalarla, kültürlerarası iletişim disiplininin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Araştırmacı, tek bir kültürün incelenmesi yerine, kültürlerin karşılaştırılmasına odaklanmıştır. Düşünür, kültürü, genel olarak makro çözümlemede ele almaktan vazgeçerek, mikro çözümlemeye odaklanmış ve ses tonu, jest, zaman ve mekân ilişkisini incelemiştir. O, farklı kültürlerden olan bireyler arasındaki etkileşime ve iletişim üzerine odaklanmıştır (Leeds-Hurwitz, 1990'dan aktaran Moon, 1999: 170).

Kültürlerarası iletişim disiplini; dilbilimi, antropoloji ve psikoloji gibi disiplinlerden büyük ölçüde yararlanmıştır. Dilbilim uzmanları, dilin önemine ve kültürlerarası etkileşim üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşan çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Antropologlar, kültür ve sözsüz iletişim arasındaki ilişkiye odaklanmışlar ve kültürün sözsüz iletişim üzerinde nasıl bir etki yarattığını anlamaya çalışmışlardır. Psikologlar, stereotiplerin ve önyargıların bireyin yaşamına ve kültürlerarası etkileşimine etkisini anlamak için çalışmalar yapmışlardır (Martin ve Nakayama, 2010: 47-48).

Sonuçta kültürlerarası iletişim, farklı kültürlere üye insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancının algılanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen disiplinlerarası bir bilim dalı halini almıştır (Roth, 1996'dan aktaran Kartarı, 2006: 23).

Kültürlerarası iletişimin temel araştırma konusunu, farklı kültürlere üye bireyler arasındaki ilk karşılaşmalar oluşturmaktadır (Gudykunst ve Mody, 2002: 5). Dolayısıyla, kültürlerarası iletişim, farklı kültürleri temsil eden insanlar arasındaki etkileşime odaklanır (Rogers ve Hart, 2002: 1). Kartarı (2006: 13), kültürlerarası iletişimin konusunun, yaşamın çeşitli alanlarında evlilik, aile, ticari ve resmi kuruluşlar vb. kurumlarda farklı kültürlere bağlı insanlar arasındaki etkileşim olduğunu belirtmektedir.

Kültürlerarası iletişim, iki farklı kültürden insanın bir araya gelerek sahip olduğu sözlü ve sözsüz sembollerin değişmesiyle oluşmaktadır (Neuliep, 2006: 25). Samovar, Porter ve McDaniel'e (2010: 12) göre, kültürlerarası iletişimin oluşması için bir kültürün üyesinin, kendi kültürünün değer yargıları, normları ve kuralları çerçevesinde ürettiği bilginin farklı bir kültürün üyesi tarafından kullanılması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, kültürlerarası iletişimde kişiler arasında etkileşim sürecinin gerçekleşebilmesi için kültürel algının ve semboller sisteminin farklılaşması zorunludur. Ancak kültürlerarası etkileşim sürecinde karşılaşılan kültürün davranış kalıplarını, inançlarını ve kurallarını birey kendi kültürünü merkeze alarak yorumlar ve anlamaya çalışırsa yanlış bir iletişimin doğmasına neden olabilir. Yeterli ve doğru yönde bir kültürlerarası iletişim oluşması için, karşılaşılan kültürün sosyal normlarını, değerlerini ve davranış kalıplarını yüzeye çıkarmak ve açıklığa kavuşturmak gerekmektedir (Brabant,Watson ve Gallois, 2009: 59). Nitekim kültürlerarası etkileşim yanlış anlamalara açıktır.

Gudykunst (2002: 179) kültürlerarası iletişimi, genellikle farklı ulusal kültüre üye insanlar arasındaki iletişim olarak tanımlamakta ve farklı sosyal gruplar arasında gerçekleşen bir tür gruplar arası iletişim olarak ele almaktadır. Bu süreç sırasında bireyler birbirini bir yabancı olarak görmeye eğilimlidir. Ancak belirtmek gerekir ki, kültürlerarası iletişime giren her insanın karşısındakini yabancı olarak görmesi zorunlu değildir. Örneğin Eskişehir'de yaşayan bir Türk; Tatar, Çerkes ya da Arnavut kökenli bir insanı yabancı olarak görmeyebilir. Dolayısıyla, kültürlerarası iletişimi şu şekilde tanımlamak mümkündür: Kültürlerarası iletişim, farklı kültüre üye insanlar arasındaki kültürel bilgi değişimidir. Söz konusu bilgi değişimi, etkileşimde bulunan kişiler arasındaki belirsizlikleri azaltmak ve anlamlı kılmak için gerçekleştirilen amaçlı bir etkinliktir (Barnett ve Lee, 2002: 275).

Bu tanımdan kalkarak, kültürlerarası iletişimle karıştırılan bazı kavramlara da açıklık getirmek yararlı olacaktır. Bu kavramlar, karşılaştırmalı kültürel iletişim ve uluslararası iletişimdir. Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlere üye bireyler arasındaki kültürel bilgi değişim sürecine odaklanmaktadır. Karşılaştırmalı kültürel iletişim ise, kültürleri ayrı bir şekilde ele alarak ve belli noktalar üzerine yoğunlaşarak karşılaştırmaktadır. Uluslararası iletişim de, uluslararasındaki bilgi ve mesajların değişimini incelemektedir (Barnet ve Lee, 2002: 275).

2.2. Farklı Kültürleri Karşılaştıran Dinamikler ve Kültürlerarası İletişimi Etkileyen Süreçler

Alanyazının ilerleyen sayfalarında tezin önemli bir aşamasını oluşturan kültürlerarası iletişim yaklaşımları ve kuramları ele alınmıştır. Ancak onlara geçmeden önce yine tezin anlaşılması ve kültürlerarası iletişimin gerçekleşmesinde önemli olacak bazı unsurlara değinmek yararlı olacaktır. Bunlar, farklı kültürleri karşılaştıran dinamikler ve kültürlerarası iletişimi etkileyen süreçlerdir.

2.2.1. Farklı kültürleri karşılaştıran dinamikler

Farklı kültürleri karşılaştıran dinamikler; göç hareketleri, teknoloji ve küreselleşme olarak görülmektedir. Bu dinamiklerin farklı kültürleri nasıl bir araya getirdiğini anlayabilmek için genel anlamda temel bileşenlerine ve tanımlamalarına yer verilmesi gerekmektedir.

İnsanların siyasi, ekonomik veya toplumsal nedenler temelinde kitlesel ya da bireysel olarak yaşadıkları yeri terk ederek, başka bir yere yerleşmesi göç olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2001: 59). Farklı kültürleri bir araya getiren önemli dinamiklerden biri uluslararası göç hareketleridir. Uluslararası göçler, günümüzde, eski zamanlara oranla daha fazla yaşanmakta ve gelecek yıllarda da daha fazla artış göstereceği düşünülmektedir (Koser, 2007: 1). Uluslararası göçü arttıran ve insanların zorunlu veya gönüllü olarak yer değiştirmesine neden olan bazı nedenler bulunmaktadır. Ülkelerin, zenginlikleri bakımından aralarında büyük farklılıklar bulunması, yoksul ülkelerdeki insanları, refahı yüksek olan ülkelere göç etmeye zorlamaktadır. Ulaşım alanındaki gelişmeler sayesinde insanların uzak noktalara göç etmesi daha kolay hale gelmektedir (Massey ve Taylor: 2004: 2). Ulaşımdaki gelişmelerin yanı sıra, medya

alanındaki gelişmeler ve yayılmalar, küresel kültürel değişimleri artırmakta ve göçü teşvik etmektedir. Artan etnik ve siyasi çatışmalar, kitlesel ve zorunlu uluslararası göçlere neden olabilmektedir. (Castles ve Miller, 2008: 7). Özellikle, çeşitli nedenlere dayandırılan savaşlar ve buna bağlı olarak gerçekleşen uluslararası göç hareketleri, yirminci yüzyılda ciddi bir biçimde artış göstermektedir (Öner, 2012: 17).

Uluslararası göçler, bir ülkede farklı kültürlerin artmasına neden olabilmektedir (Castles ve Miller, 2008: 7). Farklı kültürlerin etkileşim sürecinde, iletişimi aksatan kültürel, psikolojik ve dilsel engeller başta olmak üzere birçok sorun bulunmaktadır. Ayrıca zaman içinde kültürler birbirlerini yapısal ve davranışsal olarak da etkileyip değişikliklere uğratabilmektedir (Verschueren, 2008: 21-22).

Teknolojik gelişmeler de farklı kültürleri karşılaştıran dinamikler arasındadır. Gazeteyle başlayan süreç, telgraf, sinema, radyo ve televizyon haberciliğiyle ilerlemiş (Özer, 2010) ve günümüzde internetin varlığı durumu kökünden sarsmıştır. İnsanlar artık, istedikleri bilgilere anında ulaşabilmektedirler. Gidecekleri yerlerle ilgili vs. bilgilere sahip olabilmektedirler. Bu da onların farklı kültürlerle karşılaşmalarına olanak sağlamaktadır.

Farklı kültürleri karşılaştıran diğer bir dinamik küreselleşmedir. "Küreselleşme ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını sağlamaktadır" (Günsoy, 2006: 19). Giddens (2009: 161), küreselleşmeyi "yerel oluşumların kilometrelerce uzaktaki olaylarca şekillendirilmesi ya da tersi biçimde uzak yerellikleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması" olarak tanımlamaktadır. Küreselleşme, ülkelerin birbiriyle olan etkileşimini ve ilişkisini güçlendirerek, siyasi, ekonomik ve sosyal gelişime katkı sağlamasının yanı sıra, farklı kültürlerin sahip olduğu değer ve pratiklerin tanınması gibi konulara odaklanan bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Saran, 2013: 41).

Ritzer (2011: 262-263), kültürün küreselleşmesiyle ilgili üç kurama değinmektedir. Bunlar; farkçılık, çakışma ve melezleşmedir. Farkçılıkta, kültürlerin birbirinden farklı kalmasından; çakışmada, kültürlerin benzer şekilde gelişmeye yatkınlığından; melezleşmede de başka ya da dış bir kültürün yerel bir kültürle birleşerek tek bir melez

kültür haline gelmesinden söz edilmektedir. Kültürel farkçılıkta, kültürlerarası süreçlerden ve etkileşimden etkilenmeden süregelen farklılıkların büyük ölçüde sürmesi ifade edilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte kültürlerarası etkileşim süreçlerinde kültürlerin birbirleri üzerinde sadece yüzeysel etkisi bulunmaktadır. Kültürün genel yapısı korunmaktadır

Küreselleşmeyle birlikte kültürel değişim ve dönüşümün etkin hale gelmesine karşın, yerel ve ulusal kültürler halen devamlılığını sürdürmektedir (Saran, 2013: 50). İnsanların sahip olduğu ulusal kültür içinde farklı inançlar, gelenekler, değerler ve pratikler nedeniyle küresel bir kültür anlayışından söz etmek mümkün olmamaktadır. Bazı benzerliklerin yer almasına karşın, tüm kültürleri kapsayabilecek standart bir küresel kültür varolmamaktadır (Smith, 2009: 297).

Son olarak belirtmek gerekir ki, göç, teknoloji ve küreselleşme bağlaımında McLuhan'ın (2001) yaklaşımı dikkate değerdir. McLuhan daha yirminci yüzyılda "küresel köy" kavramını üretmiş ve kullanmıştır.

2.2.2. Kültürlerarası iletişimi etkileyen süreçler

Farklı kültürler arasındaki iletişimin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için kültürlerarası iletişimi etkileyen stereotip, önyargı, etnosentrizm ve dil gibi unsurların incelenmesi gerekmektedir. Bu unsurlar, bireyin farklı kültürlerle oluşturduğu iletişim sürecinde olumlu ve olumsuz çeşitli sonuçlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla, söz konusu unsurların, birey üzerindeki etkilerinin kavranması ve kültürlerarası iletişim sürecindeki çeşitli işlevlerinin açıklanması kültürlerarası iletişim açısından önemli olmaktadır.

James Morier, stereotip kavramını 1824 yılında oluşturmuştur. Morier'in oluşturduğu stereotip kavramının anlamı, günümüzde farklılaşmaktadır. Morier, söz konusu kavramı, "bir basımın orjinali korunarak hiçbir değişiklik oluşmadan yeniden kopyalama süreci" olarak kullanmıştır (Aktaran Neuliep, 2006: 189). Yaklaşık yüzyıl sonra Walter Lippmann, stereotip kavramını diğer insanlar hakkındaki düşüncelerimizi düzenlemek ve kolaylaştırmak için kullanılan bir süreç olarak tanımlamıştır (Aktaran Lustig ve Koester, 2006: 148). Lippmann, bu tanımında bireyin etnik grup üyeliğini ön plana çıkarırken, kavram, günümüzde bireyin herhangi bir sosyal grup üyeliğini de

kapsamakta anlamına çekilmiştir (Jandt, 2010: 86). Son zamanlarda da, stereotip kavramı olumsuz bir anlama büründürülmüştür. Richard Schaefer, kavramı bireyin, bir grup ya da sınıf hakkında edindiği olumsuz duygular olarak değerlendirmektedir (Neuliep, 2006: 189). Nitekim herhangi bir gruba üye insanlar hakkındaki karakteristik özelliklerin ilk belirlenim sürecinde, genellikle stereotiplerden yararlanılmaktadır. İnsanlar stereotipleri kullanırken çeşitli kategorileştirmelerden hareket etmektedir. Bunlar; ülke, şehir, ırk, din, yaş, fiziksel özellikler, sosyal sınıf, kültür ve meslekler gibi çeşitli unsurlar olabilmektedir (Lustig ve Koester, 2006: 148-149). Stereotipler, grupların veya kültürlerin etkileşimi sırasında bazı olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Stereotiplerin, tüm grup üyeleri için genellenmesi ve bireylerin farklılıklarının göz ardı edilmesi, etkileşim sürecini olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, bir grup için geçerli olan stereotipler, söz konusu grubun bazı bireyleri için yanlış ve uygun olmayabilir (Lustig ve Koester, 2006: 149).

Stereotipler, karmaşık olan dünyaya bakışı basitleştirmede bireylere yardım etmektedir (Aranson, Wilson ve Akert, 2012: 752). Birey, herhangi bir kategoriye ilişkin belirli stereotiplere sahipse davranışına yön verebilmek için bunları kullanabilmektedir. Bu şekilde, birey, bir grupla etkileşime geçmeden önce davranışlarını belirlemiş olmaktadır (Göregenli, 2013: 167).

Kültürlerarası iletişimi etkileyen bir başka süreç önyargıdır. Hem olumlu hem de olumsuz anlamlarda kullanılabilmesine karşın, önyargı sözcüğü, bir başkasına karşı olumsuz tutumlar olarak değerlendirilmektedir (Aranson, Wilson ve Akert, 2012: 750). Önyargılar, insanların, diğer gruplara karşı oluşturduğu duygusal tepkilerdir. Genellikle diğer gruplara ilişkin olumsuz duygulardır ve değişime direnç göstermektedir (Brislin, 2000: 205-206). Augoustinos ve Reynolds'a (2001: 2) göre, önyargılar genellikle belirli bir gruba karşı olumsuz, saçma, yanlış, kötü, gerekçesiz ve kalıplaşmış tutumlardır. Önyargılar, stereotiplere dayandırılarak bir grup hakkında oluşturulan olumsuz tutum ve yargılar olarak da değerlendirilmektedir (Lustig ve Koester, 2006: 151). Augoustinos, Walker ve Donaghue'ye (2006: 225) göre, önyargıya ilişkin birçok farklı tanım bulunmasına karşın, önyargının beş özelliği çoğu araştırmacı tarafından kabul görmektedir. Bunlar; önyargılar kötüdür, bir tutumdur, yanlış ve kalıplaşmış genellemelerdir, peşin hükümlerdir ve değişime dirençlidir.

Önyargıların bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Bilişsel boyut, grup üyelerinin özelliklerine ilişkin inançları oluşturmaktadır. Duygusal boyut, guruba ilişkin nefret etme, kızma ve hor görme gibi çeşitli duygularla açıklanmaktadır. Bir gruba karşı, ayrımcı, farklı ya da daha çeşitli davranışlar yöneltmek önyargının davranışsal boyutunu oluşturmaktadır (Kesebir, 2012: 149).

Stereotipler, bir grubun üyesi olduğuna inanılan ya da gözlemlenen bireyi bu gruba bağlı olarak olumlu ya da olumsuz yargılamalar da bulunmaya sevk edebilirken, önyargılar, bir gruba, dine, cinsiyete veya bireye karşı nedeni belli olmayan nefret duygusuna yöneltebilmektedir (Jandt, 2010: 86).

Etnosentrizm kavramını geliştiren William Graham Sumner, etnosentrizmi bir kişinin kendi grubunu veya kültürünü her şeyin merkezine alması ve diğer herkesin inançlarını kendi kültürüne bağlı olarak ilişkilendirmesi olduğunu belirtmiştir (Sumner, 1906: 16). Böylece, entosentrizm diğer gruplarla bireyin kendi grubunu nasıl karşılaştırdığını ya da tanımladığını da gösterebilmektedir (Hall, 2005: 198). Bireyler, kendi kültürel grubunu diğer kültürel gruplardan daha üstün görme eğilimi göstermektedir (Martin ve Nakayama, 2008: 50).

Samovar, Porter ve McDaniel (2010: 180), etnosentrizmin seviyesini olumlu, olumsuz ve aşırı olumsuz olmak üzere üçe ayırmaktadır. Olumlu anlamda, bireyin sahip olduğu kültürün kendisi için diğer kültürlerden daha iyi olduğunu düşünmesidir. Dolayısıyla, bu düşünce kişinin kimliğini ve inançlarını kendi kültüründen aldığına inandığı için normal olarak karşılanabilmektedir. Olumsuz anlamda, bireyin kendi kültürünü her şeyin merkezi olduğuna inanması ve diğer kültürlerin, kendi kültürünün standartlarında olması gerektiğini düşünmesidir. Aşırı olumsuz anlamda, sadece kendi kültürünün en geçerli kültür olması değil, aynı zamanda en güçlüsü olması ve diğer kültürlerin kendi kültürünün değerlerini ve inançlarını benimsemesini düşünmesidir. Öte yandan, etnosentrizm, bireylerin farklı gruplarla nasıl iletişim kuracağını etkilemektedir (Lin ve Rancer, 2009: 63).

Etnosentrizmin olumlu ve olumsuz sosyal sonuçları bulunmaktadır. Olumlu sonuçları, bireyin sosyal kimliğini güçlendirebilir, grubun devamlılığını sağlamasına yardımcı olabilir, bir gruptaki iç sorunları azaltabilir ve bireyin özsaygısını arttırabilir. Olumsuz

sonuçları, grubun veya kültürün üstünlüğünü koruması rekabetin, korkunun, öfkenin ve diğer zarar verici duyguların artmasına yol açabilmektedir. (Hall, 2005: 199). Aşırı seviyedeki etnosentrizm, bireyin diğer gruplarla iletişimini engelleyerek, farklı gruplar ya da kültürlerden çeşitli bilgi alış verişini olumsuz etkilemektedir (Jandt, 2010: 86).

Genel olarak, teknolojik gelişmelere bağlı bir biçimde ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler, iş ya da tatil için seyahatler, uluslararası göçler ve birçok çeşitli neden kültürlerarası karşılaşmaları hiç olmadığı kadar yoğun bir hale getirmektedir. İki yüz altı ülkede konuşulan, altı bin dokuz yüz üzerinde dil olduğu düşünüldüğünde, farklı dilleri konuşan insanların karşı karşıya gelmesi, kültürlerarası iletişim açısından dili önemli bir konu haline getirmektedir (Noels, Yashima ve Zhang, 2012: 52). Dil hakkında birçok tanım bulunmasına karşın, en temel ifadeyle dil, bir grup insan tarafında paylaşılan çeşitli sembol, durum, nesne ya da işaretler için toplumun kabul ettiği ve kullandığı anlamlardır (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 225)

Kültürlerarası iletişim, Amerika ve Japonya'dan farklı olarak Avrupa'da daha çok kültür temelli dil eğitimi üzerinde odaklanmaktadır. Sanayileşmiş büyük Avrupa şehirlerine, uluslararası birçok göç akınının yaşanmasından, sosyal ve politik zorlukların giderilmesi için kültürlerarası iletişim konusunda dil eğitimine önem verilmektedir. Amerikan ve Japon bilim insanları, kültürlerarası iletişim bağlamında sözsüz davranışlar üzerine odaklanırken, Avrupalı bilim insanları, daha çok kültürlerarası karşılaşmalarda dilin ve dil eğitiminin rolüne odaklanmaktadır (Martin, Nakayama ve Carbaugh, 2012: 22).

Kültür, hangi alanda bir derinlik yaratıyor ya da o alana yoğun ilgi gösteriyorsa, dil de aynı alanda gelişim gösterebilmektedir. Dolayısıyla, bir dilde belirli bir duruma ilişkin, çeşitli yönlerini yansıtan birçok sözcük yer alıyorsa kültürle ilgili ipuçları da verebilmektedir (Ünalan, 2010: 17). Kültürlerarası iletişim sürecinde, kişiler arası iletişimin oluşabilmesi için etkileşime geçen kişiler arasında en az bir kişinin ikinci bir dili biliyor olması gerekmektedir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 221). Ya da bireyler birbirlerinin dilleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığı zaman, bu iki kültür arasındaki köprüyü çevirmen oluşturmaktadır. Çevirmen hem iki dillilik hem de iki kültürlülük yeteneklerine sahip olan bir aracı rolüne girmektedir (Fishman, 1980'den aktaran Çakır, 2010: 76). Çevirmenin bir dil hakkında bilgi sahibi olması, fakat bildiği

dilin kültürünü tanımaması bazı anlam karmaşalarına da neden olabilmektedir. Bu nedenle, sağlıklı bir kültürlerarası iletişim için sadece etkileşime girilen kültürün dilini öğrenmek yeterli olmamaktadır (Oksaar, 2008:2).

2.3. Kültürlerarası İletişim Yaklaşımları ve Kuramları

Gelinen aşamada, kültürlerarası iletişim yaklaşım ve kuramlarını anlatmak zorunludur. Nitekim tezin uygulama bölümüne burada anlatılan yaklaşım ve kuramlar dayanak olmaktadır.

2.3.1. Kültürlerarası iletişim yaklaşımları

Kültürlerarası iletişim çalışmalarında yaklaşımlar, "işlevsel, yorumlayıcı, eleştirel ve diyalektik" olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Bu yaklaşımlar, insan doğası, insan davranışları ve bilginin doğası hakkında önemli varsayımlara dayanmaktadır. Yaklaşımlar, kültür ve iletişim arasındaki ilişkiyi anlamak için ayrı katkılar sağlamaktadır. Ayrıca, söz konusu yaklaşımlar, yöntembilimleri bakımından birbirlerinden farklılıklar göstermektedir (Martin ve Nakayama, 2010: 50-51). İşlevselci yaklaşım, kültürel farklılıkların iletişim sürecini etkilendiğini, yorumlayıcı yaklaşım, kültürlerarası iletişim sürecinde iletişimin bağlamının önemini, eleştirel yaklaşım, kültürlerarası iletişimi anlayabilmek için tarihselliğin ve iktidar bağlamının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Diyalektik yaklaşım ise, işlevsel, yorumlayıcı ve eleştirel yaklaşımın güçlü yanlarının birleştiği bir yaklaşım olması açısından önem taşımaktadır (Sarı, 2004: 23-26).

Kültürlerarası iletişim yaklaşımlarından ilki olan işlevselci yaklaşımın temellerini, Auguste Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim ve Vilfredo Pareto gibi sosyal kuramcılar oluşturmuşlardır (Burrell ve Morgan, 1979: 26). İşlevselci yaklaşım, diğer bir adıyla sosyal bilim yaklaşımı, insanların davranışlarının öngörülebilir olduğunu ve tanımlanabilir bir dış gerçekliğin olduğunu belirtmektedir. Sosyoloji ve psikoloji alanına dayanan bu yaklaşımın araştırmacıları, genellikle nicel yöntemlere dayanarak ve sosyal bilimi kullanarak insan davranışlarını tanımlama ve öngörmeye çalışmaktadır (Flammia ve Sadri, 2011: 104). Ayrıca araştırmacılar, kültürün ölçülebilir bir değişken olduğunu varsaymaktadırlar (Martin ve Nakayama, 2010: 54).

İşlevselci yaklaşım, sosyal ilişkilerin rasyonel bir açıklamasını sağlamaya yönelmektedir (Burrell ve Morgan, 1979: 26). Farklı kültürel grupların, iletişim sürecindeki davranışlarının ve etkili olan psikolojik unsurların açıklanmasında katkı sağlamaktadır. İşlevselci yaklaşım, iletişimin öngörülebilir bir olgu olduğunu varsayması konusunda eleştirilmektedir. Çünkü iletişim dinamik bir süreç olduğu için öngörülemeyebilir (Sarı, 2004: 23).

İşlevselci yaklaşımın amacı, iletişimin farklı kültürlerde nasıl değişebileceği üzerine odaklanmaktadır (Sarı, 2004: 23). Ayrıca, kültürün iletişimi nasıl etkilediğini de öngörebilmeyi amaçlamaktadır (Martin ve Nakayama, 2010: 54).

Kültürlerarası iletişimin ikinci yaklaşımı olan yorumlayıcı yaklaşım, insan davranışlarının öngörülemez olduğuna dayanarak, insan davranışlarını tanımlamayla ilgilenmektedir. Kültürün, iletişim aracılığıyla hem oluşturulup hem de sürdürüldüğünü ileri sürmektedir (Flammia ve Sadri, 2011: 105). Yorumlayıcı yaklaşımın kökleri, Alman idealist geleneğine ve Kant'ın çalışmalarına uzanmaktadır (Burrell ve Morgan, 1979: 31). Söz konusu yaklaşım, antropoloji ve sosyal dilbilim disiplinlerinden etkilenmektedir. Çözümleme yöntemi olarak genellikle nitel yöntemleri kullanarak, gözlem, katılımlı gözlem ve etnografi araştırmalarını sıkça uygulamaktadır (Martin ve Nakayama, 2010: 59).

Hall (2005: 304), yorumlayıcı yaklaşım açsından çalışmalar yapan araştırmacıların amacının, insanların anlamları nasıl oluşturduğu, paylaştığı ve davranışlarını nasıl düzenlediğini incelemek olduğunu belirtmektedir. Yorumlayıcı yaklaşım araştırmacıları, genel olarak bir grubun ya da kültürün üyeleriyle doğrudan iletişime geçmekte ve onlarla yakın arkadaşlık kurarak çalışmalar yapmaktadır. Araştırmalarında, bütüncül ve öznel bir yol kullanarak iletişim kalıplarını bulmaya ve tanımlamaya çalışmaktadırlar (Flammia ve Sadri, 2011: 105). Özellikle, iletişim etnografyası alanındaki araştırmacılar, belirli gruplar ve kültürlerde bulunan iletişim kalıpları hakkında araştırmalar yapmaktadır. Bu alandaki araştırmacılar kültür, iletişim ve kültürlerarası farklılık çalışmalarının belirli bir bağlamda incelenmesi gerektiğinin önemine vurgu yapmaktadır (Martin ve Nakayama, 2010: 59).

Yorumlayıcı yaklaşımda, insan davranışlarını betimlemek ve anlamlandırmak öne çıkmaktadır (Sarı, 2004: 23). Bu nedenle, insan davranışlarını anlayabilmek için yorumlayıcı çalışmalar yapılması gerekmektedir. İnsanların iletişim davranışlarını öngörmek yerine anlamaya odaklanmaktadır. Söz konusu yaklaşımda, kültür ve iletişim araştırmaları, bütüncül, bağlamsal, nitel, yorumsal ve öznel olarak tanımlamaktadır (Martin ve Nakayama, 2008: 76).

Kültürlerarası iletişimin üçüncü yaklaşımı olan eleştirel yaklaşım, yorumlayıcı yaklaşımla öznellik ve bağlam gibi bazı açılardan benzerlikler taşımaktadır. Eleştirel yaklaşım, iletişimin gerçekleştiği arka plan, durum ve çevre gibi bağlamların önemine değinmektedir (Martin ve Nakayama, 2010: 65). Makro bağlamlar olarak görülen politik ve sosyal yapının iletişim üzerindeki etkisine odaklanmaktadır (Sarı, 2004: 25). Toplumlar arasındaki etkileşim ve konumlar güç ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, bu yaklaşımda güç önemli bir kavram olarak yer almaktadır (Hall, 2005: 304).

Eleştirel yaklaşım araştırmacıları, kültürel farklılıkları toplumdaki eşit olmayan güç dağılımı bağlamında değerlendirerek, kültürü, iktidar mücadelesi açısından incelemektedir (Flammia ve Sadri, 2011: 105). İletişimdeki güç ilişkisine odaklanarak, iletişimdeki kültürel farklılıkların açıklanabilmesinin güç farklılıklarıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Martin ve Nakayama, 2010: 65). Söz konusu yaklaşımda kültür, güç mücadelesinin verildiği bir yer olarak görülmekte ve her zaman hâkim bir gücün yer aldığı varsayımına dayanmaktadır (Sarı, 2004: 25). Eleştirel yaklaşım araştırmacıları genellikle yöntem olarak medya metinlerinin çözümlemesini yapmaya yönelmektedir (Flammia ve Sadri, 2011: 105). Metinlerin çözümlemesinde genel olarak, kültür endüstrilerinin ekonomik bağlamı göz önüne alınarak inceleme yapılmaktadır (Sarı, 2004: 25). Gözlem ve yüz yüze katılımlı etkileşim yerine medya metinleri üzerine yoğunlaşmaktadır (Martin ve Nakayama, 2010: 66). Bu açıdan araştırmalarda, ampirik yönelime başvurmaması açısından eleştirilerek eksik bulunmaktadır (Sarı, 2004: 25).

İşlevselci, yorumlayıcı ve eleştirel yaklaşım, kültürlerarası iletişim çalışmalarında farklı varsayımlarda bulunarak çeşitli katkılar sağladıkları için önemli bulunmaktadır. Ancak, söz konusu yaklaşımların bazı açılardan birbirleriyle çeşitli karşıtlıklar da taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu üç yaklaşım arasındaki karşıtlıkları ele alabilmek için

diyalektik yaklaşım geliştirilmiştir (Martin, Nakayama ve Flores 2002'den aktaran Flammia ve Sadri, 2011: 105-106).

Martin ve Nakayama (2008: 82), diyalektik yaklaşımın, kültürlerarası iletişimi süreçsel, ilişkisel ve karşıtlıklar bağlamında anlamaya yarar sağladığını belirtmektedir. Ayrıca, kültürlerarası etkileşimi anlamak ve tanımlamak için altı diyalektik özelliğe vurgu yapmaktadır. Bunlar; kültürel-bireysel, bireysel-bağlamsal, farklılıklar-benzerlikler, statik-dinamik, şimdi-gelecek ve geçmiş, ayrıcalık-dezavantaj diyalektik özellikleridir.

Kültürel-bireysel özellikte, iletişimin kültürel ve bireysel olma durumu belirtilmektedir. Buna göre birey, iletişim sürecinde kendi grubu veya kültürünün iletişim kalıplarını yansıtmasının yanı sıra, kendine özgü iletişim kalıplarını da yansıtabilmektedir (Flammia ve Sadri, 2011: 106).

Bireysel-bağlamsal özellik, bireysel ve bağlamsal iletişim arasındaki ilişkiyi incelemektedir. İletişim bazı açılardan bağlamsal olarak devam edebilmektedir. Böylece, insanlar bazı bağlamlara göre iletişim kurabilmekte ve mesajları belirli yollardan yorumlamaktadırlar. Örnekle açıklamak gerekirse, bir profesörün sınıfta kurduğu iletişimle, sınıf dışındaki kurduğu iletişim birbirinden farklı olabilmektedir (Martin ve Nakayama, 2008: 83).

Farklılıklar-benzerlikler özelliğinde, farklı kültürlerde bazen de aynı grup arasındaki bireyler arasında yer alan benzerlik ve farklılıkların varolabileceğine değinilmektedir. Farklı kültürler, kültürel bakımdan birbirlerinden farklı olabilmektedir. Statik-dinamik özelliğinde kültür ve iletişimin statik ya da dinamik oluşu incelenmektedir. Kültür ve iletişim, birçok etkiye bağlı olarak zaman içinde değişiklik gösterebilirken, bazı bileşenleri ise aynı kalabilmektedir (Flammia ve Sadri, 2011: 106).

Martin ve Nakayama (2010: 75-76), kültürlerarası iletişimi anlayabilmek için hem geçmiş hem de şimdiki zamanda yer alan durumların farkında olmak gerektiğini belirtmektedir. Çünkü geçmişte, farklı kültürler arasında gerçekleşen iletişimi anlayabilmek için şu anda varolan durumlar yetersiz kalabilmektedir. Ayrıcalık-dezavantaj özelliği, bir duruma bağlı olarak insanların aynı anda hem ayrıcalıklı hem de dezavantajlı olabileceğini belirtmektedir. İnsanlar, belirli durumlarda diline, etnik

yapısına, sosyal durumuna ve cinsiyetine göre ayrıcalıklı ya da dezavantajlı konumda olabilmektedir.

Bu yaklaşımlar göz önüne alındığında, tez çalışması bağlamında yorumlayıcı yaklaşımın daha net durduğu önerilebilir. Nitekim bu yaklaşım, insan davranışlarının öngörülemez olduğuna dayanmakta ve insan davranışlarını tanımlamayla ilgilenmektedir. Bu yaklaşımda, insanların anlamları nasıl oluşturduğu, paylaştığı ve davranışlarını nasıl düzenlediği de incelenmektedir. Tez çalışmasında yorumlayıcı yaklaşıma uygun olarak, bir grubun ya da kültürün başka bir deyişle Arnavutlarla doğrudan iletişime geçilmiş ve onlarla yakın ilişkiler kurularak görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, bütüncül ve öznel bir yol kullanılmış ve iletişim kalıpları bulunmuş ve tanımlanmıştır. Tez çalışması tipik bir etnoğrafya çalışması değildir ama derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Hâkim kültürle Arnavutların örneğinde altkültür iletişimi kültür, iletişim benzerlik ve farklılık bağlamlarında ele alınmıştır. Çalışmada, insan davranışları (görüşülen Arnavutların) betimlenmiş ve anlamlandırılarak öne çıkarılmıştır. Onların iletişim davranışları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çalışma bütünsel, bağlamsal, nitel, yorumsal ve öznel olarak konuşlandırılmıştır. Elbette belirtmek gerekir ki, kültürlerarası iletişimi süreçsel, ilişkisel ve karşıtlıklar temelinde ele alan diyalektik yaklaşımda tez çalışmasının merkezinde durmaktadır. Nitekim, kültürel-bireysel, bireysel-bağlamsal, farklılıklar-benzerlikler, şimdi ve geçmiş, ayrıcalık-dezavantaj diyalektik özellikler tez çalışmasının uygulama kısmında birebir ele alınmıştır. Diğer yaklaşım olan işlevselci yaklaşımla da tez çalışmasının bağı, "kültürün iletişimi nasıl etkilediği" ifadesi üzerinden kurulabilir. Aslında tez çalışmasının eleştirel yaklaşımla da bağı bulunmaktadır; nitekim kültür tanımı olarak İngiliz Kültürel çalışmalarının öncü isimlerinden Raymond Williams'ın tanımına yaslanmıştır. Ancak eleştirel yaklaşımda "burada tanımlandığı kadarıyla" metinler üzerinde durulması dolayısıyla ve tez için görüşmeler yapıldığından yorumlayıcı yaklaşım öne çıkarılmıştır. Dolayısıyla tez çalışmasında anılan üç hatta dört yaklaşımdan da yararlanılmış ve bir kaynama kazanı içerisinde bu dört yaklaşım eritilerek uygulamada kullanılmıştır.

2.3.2. Kültürlerarası iletişim kuramları

Bu başlık altında kültürlerarası iletişim ve etkileşim süreçlerini açıklamaya ve anlamlandırmaya yardımcı olan bazı kuramlara yer verilmektedir. Bunlar; Edward T.

Hall'un Enformasyon Sistemi Kuramı, Florence Kluckhohn ve F. L Strodtbeck'in Değer Yönelimleri Kuramı ve Geert Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramıdır.

2.3.2.1. Enformasyon sistemi kuramı

Hall'un tüm insanlar için genellediği enformasyon sistemi kuramı on etkinliği dayanmaktadır. Bunlar; etkileşim, toplumsal yaşam, geçimini sağlama, iki cinsiyetlilik, mekânı kullanma, zamanı kullanma, öğrenme, oynama, savunma ve maddeden yararlanmadan oluşmaktadır (Hall'den aktaran Kartarı, 2014b: 47).

Aynı kültürü ve dili paylaşan toplumların etkileşim için kullandığı en etkili araç konuşmadır. Kültür ve insan ilişkilerinin gelişimi ve devamlılığı için etkileşim son derece önemli görülmektedir (Hall, 1990: 38). Toplumsal yaşam etkinliği, tüm insanların sahip olduğu kültürlerde belirli normlara, değerlere, inançlara ve geleneklere bağlı bir biçimde topluluklar halinde yaşadığını vurgulamaktadır (Kartarı, 2014b: 48). Geçim de çok eskilere, yaşamın başlangıcına dayanmaktadır. Geçim, beslenme alışkanlıklarından, ülkelerin ekonomisine kadar çeşitli biçimleri içerebilmektedir (Hall, 1990: 40). İki cinsiyetçilik, insanların biyolojik farklılıklarından kaynaklanan temel toplumsal rollerini belirtmektedir. Erkek ve kadın için toplum tarafından önceden belirlenen ve kabul edilen çeşitli davranış kalıpları bağlamında, bireyin cinsiyetine göre davranması ifade edilmektedir. Toplum tarafından belirlenen bu davranış kalıplarının kültürlere göre farklılık gösterdiği vurgulanmaktadır (Kartarı, 2014a: 48-49). Hall, erkek ve kadına ilişkin ayrışan davranış kalıplarının insanın doğasıyla ilgisinin olmadığını, bu davranışların toplum tarafından belirlenmiş ve öğretilmiş olduğunu belirtmektedir (Hall, 1990: 43). Mekânın kullanımı, basit anlamıyla yaşayan tüm canlıların sahip olduğu alanı kullanımı ve korumasını ifade etmektedir (Hall, 1990: 44). Kültürlerin, zamana karşı tutumları ve yaklaşımları monokronik ve polikronik olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Monokronik kültürlerde, bireyler önceden zamanlamayı ayarlayıp planları titizlikle izlemektedir. Polikronik kültürlerde, planların ve görevlerin zamanla eş bir biçimde yapılması önemsenmemektedir (Kawar, 2012: 108). Öğrenme, bireyin sahip olduğu kültür, aile ve çeşitli ortamlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Aile içinde başlayan ve sonra çeşitli sosyal ortamlarda süren öğrenme süreci, kültürün merkezinde gerçekleşmektedir (Hall, 1990: 48). Hall, oyunların, bireyi yönlendiren ve geliştiren pratik bir uygulama alanı olduğuna değinmektedir. Bireyin kendini

korumasına ilişkin davranışları, çeşitli savaş oyunlarından, entelektüel gelişimine ilişkin davranışları, satranç gibi çeşitli oyunlardan edinebileceğini belirtmektedir (1990: 51). Hall, savunma etkinliğini tüm canlıların kendini doğal yoldan ya da çeşitli canlılar tarafından gelebilecek olumsuz etkinliklere karşı savunduğuna değinerek, insanların da geçmişten bu yana olumsuz durumlar için çeşitli savunma mekanizmaları geliştirdiğini belirtmektedir. İnsanlar hastalığa karşı ilaçları, suçlara karşı yasaları, düşmanlara karşı silahları bir savunma mekanizması olarak geliştirmiştir (Hall, 1990: 53). İnsanlar, gereksinimleri doğrultusunda çeşitli maddeleri kullanarak kendi yararları için biçimlendirmiş, oluşturmuş ve geliştirmiştir (Hall, 1990: 55).

Bu düşüncelerin yanı sıra Hall, bireylerin iletişim sürecinde kültürleri tarafından nasıl etkilendiğini belirtmek için kültürleri yüksek bağlamlı ve düşük bağlamlı olarak da sınıflandırmaktadır. Yüksek bağlamlı kültürlerde bilginin, fiziksel ve içsel bağlam odağında olduğu ve kodlara, kurallara çok fazla gereksinim olmadığı belirtilmektedir. Düşük bağlamlı kültürlerde iletişimin anlam kazanabilmesi için açık bir biçimde belirtilen kodlara gereksinim duyulmaktadır (Hall, 1981: 91). Yüksek bağlamlı kültürlerde, mesajın içeriğinde gizlenmiş, toplum tarafından kabul gören değerler, deneyimler ve inanç sistemleri yer alabilmektedir. Bu kültürel pratiklerin farkında olan birey için mesajın anlamı daha açık bir biçimde anlaşılabilmektedir. Düşük bağlamlı kültürlerde mesajın anlaşılabilmesi için açık bilgiler ve yazılmış kuralların olması gerekmektedir (Barutçugil, 2011: 91). Yüksek bağlamlı kültürde, çoğu anlam ya fiziksel ortam tarafından ya da bireyin içselleştirdiği inançlar, normlar ve sosyal pratikler tarafından etkilenmektedir. Düşük bağlamlı kültürler de yerleşmiş belirgin kanunlar tarafından etkilenmektedir (Lustig ve Koester, 2006: 111). Dolayısıyla, düşük bağlamlı kültürler mesajın anlamı için dilsel kodlamaya daha çok eğilim gösterirken, anlamın bağlamı hakkında daha az kullanım ve eğilim göstermektedir. Yüksek bağlamlı kültürlerde, anlam, sözlü ifadeden çok bağlamda gizlenmektedir. Bundan dolayı, mesajın tam anlamını çözebilmek için bağlamsal ipuçlarına odaklanmak gerekmektedir (Zaharna, 1995: 242). Yüksek bağlamlı kültürün üyeleri etkileşim sürecinde amaçlanan düşünce hakkında kültürel ortak pratiklere dayanarak, düşüncenin ne anlama geldiğini ya da altında yatan anlamı fazla bilgiye gereksinim duymadan anlayabilmektedir. Öte yandan, düşük bağlamlı kültürlerde ifade edilen düşüncenin açıkça belirtilmesi ve bilgi verilmesi gerekmektedir (Wang, Fussell ve Setlock, 2009: 671).

2.3.2.2. Değer yönelimleri kuramı

Florence Kluckhohn ve Fred L. Strodtbeck tarafından geliştirilen değer yönelimi kuramı, genel olarak ortak insan sorunlarını araştırmaktadır (Kluckhon ve Strodtbeck, 1961'den aktaran Toomey, 1999: 57-58). Değer yönelimi "tüm insanlar için genel ortak sorunların çözümüne ulaşmak ve insan etkinliklerini yöneten temel ilkeleri belirleyerek insanların davranışlarını anlamayı amaçlamaktadır" (Kartarı, 2014a: 130). Çünkü değerlerin, insanların yaşamına nasıl yol gösterdiği ve davranışları üzerindeki etkisi önemli olmaktadır (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 207-208).

Kluckhohn ve Strodtbeck, bütün kültürdeki insanların temel insani sorunlarını gözlemlemiştir. Değer yönelimi ismini verdikleri araştırmalarında Navajo Kızılderilileri, Latin ve Avrupalı Amerikalılar'a beş temel evrensel soru yöneltmiştir (Kluckhon ve Strodtbeck, 1961'den aktaran, Toomey, 1999: 59). Söz konusu beş temel evrensel soru şunlardır:

1.İnsanların doğayla olan ilişkisi nedir?

2.İnsan yaşamının zamana bağlı ilişkisi nedir?

3.İnsanların doğuştan kaynaklanan karakter özellikleri nedir?

4.İnsanların etkinliklere karşı yaklaşımı nedir?

5.İnsanların diğer kişilere olan sosyal ilişkilerine karşı yaklaşımı nedir?

Tüm kültürler, temel ve ortak insanlık sorunlarına çözüm üretmek için çeşitli yolları kullanmaktadır. Araştırmacılar, çözüm üretmek için yukarıda yer alan başlıca sorulara yönelerek sonunda temel sınıflandırmalara gitmiştir. Bunlar; insanın doğasına yönelimi, insan doğa yönelimi, zaman yönelimi ve etkinlik yönelimine ilişkin temel başlıklar olmaktadır (Kartarı, 2014a:130). Değer yönelim kuramını oluşturan beş değer, genel olarak insanların çevresiyle, zaman kavramıyla, insan doğasıyla, insan etkinlik ve ilişkisiyle ilgili durumları incelemektedir (Toomey, 1999: 58).

İnsan insan yöneliminde, insanların doğuştan gelen iyi, kötü, nötr ya da iyi ve kötü karışımı gibi bazı temel karakteristik özellikleri ve bunların değişime açık olup olmadığı incelenmektedir (Toomey, 1999: 63). Kartarı, insanların geçmişten beri doğayla olan mücadelesinde izlediği yolları üç genel yaklaşımla belirtmektedir. Bunlar; doğanın üstünlüğünü kabul etme, doğayla uyumlu olma ve doğaya hâkim olma yönelimleridir.

(Kartarı, 2014a:131). Zaman yönelimi, insanların geçmiş, şimdi ve gelecek gibi zaman dilimlerine karşı tutum ve kabulünü belirtmektedir. Geçmiş zaman odaklı toplumlar, geleneklere ve geçmişteki alışkanlıklara bağlılık göstermektedir. Şimdiki zaman odaklı toplumlar, geçmişin geride kaldığını, geleceğin de henüz gerçekleşmediği ve belirsiz olduğunu dolayısıyla da şimdiki zamana odaklanmaktadır. Gelecek zaman odaklı toplumlar, geçmişi eski moda olarak görmekte ve insanlık için olumlu değişimlere önem vermektedir (Kartarı, 2014a:132). Etkinlik yönelimi, temel niteliği insanın etkinlikleri sırasında kendisini nasıl ifade ettiğidir. Bu ifadeler; yapmak, olmak, gelişirken olmak şeklinde sınıflandırılmaktadır (Gudykunst vd., 1998'den aktaran Kartarı, 2014a: 132).

2.3.2.3. Kültürel Boyutlar Kuramı

Hollandalı bilim insanı Geert Hofstede ve birçok antropoloğa göre tüm kültürler benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Ancak, sorunlar benzer olmasına karşın, çözüm süreci ve sorunların nasıl algılandıkları farklılaşmaktadır. Kültürel boyutlar kuramını oluşturan beş boyut, genel olarak bazı temel konulara odaklanmaktadır.[5] Güç aralığı boyutunda insanlar arasındaki eşitsizliklere, belirsizlikten sakınma boyutunda öngörülemeyen durumlarla ilgili algılamaya, bireycilik - ortaklaşa davranışçılık boyutunda bireyin grupla olan ilişkisine, erillik - dişilik boyutunda duygusal rollere, uzun dönem - kısa dönem uyumunda zaman algısının kültürlere göre nasıl farklılaştığına bakılmaktadır (Hofstede, 1998: 10). Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramını çalışmalarında uygulayan araştırmacılar, ulusal kültürle, bir toplumun demografik, ekonomik, coğrafik ve siyasi göstergeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemiştir (Kale ve Barnes, 1992'den

[5] Hofstede'nin ilk olarak 1970 yılında yapmış olduğu çalışmalar sonucunda, kültürel boyutlar kuramı altında, beş boyuta ilişkin ülkelerin aldığı puanların daha sonraki yıllarda ve farklı örnekler üzerinde tekrarlanması sonucunda da geçerliliğini sürdürdüğü belirlenmiştir (Mooij ve Hofstede, 2010: 88). Ancak, bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmekte ve eksik bulunmaktadır. Mead ve Andrews'e (2009: 45) göre, kültürel boyutlar kuramı IBM'de çalışan küçük bir grubun değerlerini yansıttığı için tartışılabilmektedir. Çünkü söz konusu şirkette çalışan bireyler genellikle eğitimli, orta sınıftan gelen ve şehirde oturan bir özellikte olmaktadır. Dolayısıyla, bir kültürdeki tüm bireyler için genelleştirilmesi yanlış olabilmektedir.

aktaran Yoo, Donthu ve Lenartowicz, 2011: 194). Söz konusu boyutlardan tezde yararlanıldığı için biraz daha ayrıntılı bakmak yararlı olacaktır.

2.3.2.3.1. Güç aralığı

Güç aralığı boyutunda, toplumda varolan eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin iş, ev gibi çeşitli ortamlarda yarattığı etkiyle, farklı kültürlerin nasıl başa çıktığı ya da kabullendiği gözlemlenmektedir (Mead ve Andrews, 2009: 35). Kültürlerde, hem büyük hem de küçük güç aralığı eğilimi görülebilmektedir. Ancak, söz konusu ayrımdan herhangi biri daha hâkim durumda olabilmektedir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 203).

Güç aralığı ailede, siyasette, çalışma ortamında, okulda ve arkadaşlık ilişkilerinde belirgin olarak görülebilmektedir. Güç aralığı düşük olan ailelerde, aile üyeleri eşit olarak görülmekte ve karar alma sürecinde demokratik davranılmaktadır. Güç aralığının yüksek olduğu ailelerde, çocukların itaatkâr olması beklenmekte ve babanın otorite olduğu daha sonrasında çocuklarda en büyük erkeğin geldiği hiyerarşik yapı bulunmaktadır (Neuliep, 2006: 76-77).

Güç aralığının yüksek olması çalışma ortamlarındaki bazı büyük farklılıkları da beraberinde getirebilmektedir. Güç aralığının yüksek olduğu ülkelerde, işyerlerinde ast ve üst ilişkisinin eşit olmadığı görülmektedir. Bu durum, işyerindeki maaş sınırlarını da belirlemekte ve büyük farklılıklara neden olmaktadır (Jandt, 2010: 177).

Güç aralığının yüksek ya da düşük olduğu kültürlerde bazı temel karakteristik özellikler görülmektedir. Yüksek güç aralığının olduğu bazı kültürlerde, güç eşitsizlikleri ve otorite normal bir biçimde karşılanabilmekte ve daha az güce sahip bireyler arasında herhangi bir rahatsızlık oluşturmamaktadır. Sosyal hiyerarşinin hüküm sürdüğü bu kültürlerde, toplum bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde dünyanın eşit bir yer olmadığını ve bulunduğu konumlarının doğallığını öğrenmektedir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 203).

Güç aralığının yüksek olduğu kültürlerde insanlar, eşit olmayan güç dağılımını, hiyerarşik hakları, düzensiz rol ilişkilerini, ödüllendirme ve cezalandırmayı yaş, rütbe, statü gibi değerlere bağlı olduğunu kabul etmeye eğilim göstermektedir. Güç aralığının düşük olduğu kültürlerde güç dağılımının, hakların ve ilişkilerin eşitliğinden söz

edilmekte ve bireylerin adil bir biçimde performansa dayalı olarak ödüllendirme ve cezalandırılması ön planda olmaktadır (Tomey, 1999: 70). Güç aralığının yüksek olduğu kültürlerde güce sahip olan kişinin cezalandırma ve ödüllendirme gibi çeşitli yaptırımlar üzerinde kontrolü bulunabilmektedir. Düşük olan kültürlerde bireyler, yoğun çaba ve çalışma sayesinde kazanılmış güçlere saygı duymakta ve tanımaktadır (Neuliep, 2006: 78).

Güç aralığı, bir kültürdeki sözsüz iletişim davranışlarını etkileyebilmektedir. Bu bağlamda güç aralığı yüksek olan kültürlerde güce sahip olan bireyle iletişime geçen diğer bireyler, göz teması kurmaktan kaçınmaktadır (Neuliep, 2006: 81). Bir kişinin karşısında gözlerin ve vücudun aşağı yönelmesi yüksek güç aralığı olduğunu ve ast üst ilişkisinin söz konusu olabileceğini gösterebilmektedir. Böylece kültürlerdeki çeşitli davranışlar ve beden hareketlerinin de güç aralığının derecesi hakkında çeşitli bilgiler verdiği görülebilmektedir (Cambara ve Klopf, 1979'dan akataran Andersen, Hecht, Hoobler ve Smallwood, 2002: 96).

2.3.2.3.2. Bireycilik-ortaklaşa davranışçılık

Hofstede ve birçok bilim insanının araştırmaları sonucunda, insan davranışlarını belirleyen temel değişkenlerden biri olan birey yönelimine karşı grup yönelimi boyutu, diğer bir adıyla bireycilik-ortaklaşa davranışçılık boyutu geliştirilmiştir (Hofsetde, 2001'den aktaran Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 198). Bireycilik-ortaklaşa davranışçılık, bir kültürde bireyin grupla olan ilişkisini, birlikte ya da tek başına nasıl yaşadığını, değerlerini ve nasıl iletişim kurduğunu belirlemektedir (Andersen, Hecht, Hoobler ve Smallwood, 2002: 93). Bireycilik - ortaklaşa davranışçılık boyutunda, bireyin bir gruba karşı bağımlılığı ya da bağımsızlığı araştırılarak kendini "ben" ya da "biz" olarak konumlandırma durumu incelenmektedir (Hofstede ve Bond, 1984: 419). Ortaklaşacı kültürlerde bireyler "biz" bilincinde olurken, bireycil kültürlerde "ben" bilincini taşımaktadır (Mooij ve Hofstede, 2010: 89).

Bireycilik - ortaklaşa davranışçılık boyutundan kültürlerin hangisinin bireyci hangisinin ortaklaşa davranışçı olduğunu belirleyen bazı temel ayrımlar bulunmaktadır. Ortaklaşa davranışçı kültürlerde, birey genellikle gruba ya da topluma bağımlı bir tutum sergilemektedir. Uyum, işbirliğine yatkınlık ve genellikle aynı amaçların benimsenmesi

gibi temel özellikleri varolmaktadır. Bireyci davranışçı kültürlerde, bireyin kişilik hakları ön planda olmaktadır. Kendini rahat ifade edebilen, tek başına sorumluluk alan, özel yaşamına önem veren ve gruptan bağımsız varolabilen temel özellikler taşımaktadır (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 198). Dolayısıyla, bireycil kültürlerde bireyin diğer bireylerle olan ilişkisi ve bağlılığının daha esnek ve bağımsız olduğu görülmektedir (Ügeöz, 2003: 46). Bireycil davranışın temel bileşenleri olarak, özgüven, tek ve bağımsız olma duygusu gösterilebilmektedir. Ortaklaşa davranış incelendiğinde, gruba sadakat ve sürdürülebilir uyum temel bileşenler olarak belirtilmektedir (Oyserman, Coon ve Kemmelmeier, 2002'den aktaran Allik ve Realo, 2004: 33). Ortaklaşa davranışçılık gösteren kültürlerin temel değerlerinden olan grup içi uyum büyük önem taşımaktadır. Çünkü grup içindeki uyum bozulduğu zaman diğerleri için yanlış örnek olabilmekte ve bütünü bozmaktadır. Dolayısıyla uyum bozan bireyler cezalandırılabilmektedir (Neuliep, 2006: 47). Bireycil toplumların seçim hakkı bulunmaktadır ve eğer birey isterse bir gruba katılarak o grubun amaçlarını izleyebilir. Öte yandan başkalarıyla bir etkileşimi olmadan da kendi amaçlarını da izleyebilir (Brislin, 2000: 285-286).

Hofstede'e göre, bireycilik davranışı, kişinin herhangi bir gruba ait olmadan amaç, görüş, ilgi ve çıkarlarının kendisi ve yakın ailesi ile ilgili olmasıdır. Ortaklaşa davranış, kişinin bir grupla, bütünleşerek yaşamını onlarla birlikte devam ettirmesi, koruması, gruba karşı sorumlu olması ve güçlü bir biçimde sadık olmasıdır. Hofstede, sanayileşmiş, zengin ve kentleşmiş toplumların, genellikle bireycilik yönünde eğilim gösterdiğini öte yandan geleneksel, yoksul ve kırsal alanlarda yaşayan toplumların ortaklaşa davranışçı eğilim gösterdiğini savunmaktadır (Hofstede, 1991'dan aktaran Allik ve Realo, 2004: 32).

Bireycilik - ortaklaşa davranışçılık boyutunun, bireyin davranışları üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Ortaklaşa davranışçılığın baskın olduğu kültürlerde, bireyin sosyal davranışlarına grup tarafından rehberlik yapılmaktadır. Bireycilik davranışlarının baskın olduğu kültürlerde, sosyal davranışlar bireyin kişisel tutumu, motivasyonu ve iç süreçler tarafından etkilenebilmektedir (Neuliep, 2006: 51).

Bireycilik-ortaklaşa davranışçılığın bazı ortamlardaki, özellikle grup olarak yapılan etkinliklerde olası bazı davranışları da etkilediği görülmektedir. Sosyal kaytarma,

bireyci kültürlerde bireyin bir grupla birlikte çalışma sürecinde daha çok görülmektedir. Bireyci toplumlar bir işi yalnız başına yaparken daha çalışkan ve üreticidir. Grupla birlikte çalışmaya başladığında yaptığı işin bir grup işi olduğu ve bireysel çabasının görülemeyeceğini düşünerek sosyal kaytarmada bulunabilmektedir. Ortaklaşa davranışçı kültürlerde bireyin grup halinde çalışması daha üretken ve çalışkan olmasına neden olmaktadır (Brislin, 2000: 287).

Bireycilik - ortaklaşa davranışçılık boyutu bazı açılardan eleştirilmektedir. Tüm kültürü tanımlamak için bireycilik ve ortaklaşa davranışçılık genellemesinin yapılması yanlış olabilmektedir. Nitekim, bireycil davranışların baskın olduğu kültürlerde, bazı bireyler ortaklaşa davranışçılık tutumu sergileyebilmektedir. Öte yandan, ortaklaşa davranışçılığın baskın olduğu kültürlerde de bireycil davranışlar görülebilmektedir (Neuliep, 2006: 49). Ayrıca, bireyler karşılaştıkları bazı durumlara göre, çıkarları doğrultusunda bireysel ya da ortaklaşa bir biçimde de davranış sergileyebilmektedir (Barutçugil, 2011: 85).

2.3.2.3.3. Erillik-dişillik

Cinsiyet bağlamında, erkek ve kadına biçilen rollerin farklılaşması eril kültürleri, kesişmesi dişil kültürleri ifade etmektedir. Eril kültürlerde erkek, kararlı ve maddi yönelimli özellikler taşırken, kadın yaşam kalitesini önemsemekte ve duyarlı olmaktadır. Dişil kültürlerde, duyarlılık ve yaşam kalitesini önemsemek geneli kapsamaktadır (Hofstede, 1993'den akataran Kartarı, 2014a: 67).

Erillik-dişillik boyutunda, iki ayrımın da çeşitli ortamlarda kendine özgü olan davranış kalıpları bulunmaktadır. Eril ve dişil kültürlerin iş ortamlarındaki çeşitli durumlar karşısında yaklaşımları farklılaşmaktadır. Dişillik eğilimi gösteren kültürlerde, doğum için işi bir süre bırakan kadınlara destek verilmekte ve çeşitli güvenceler sağlanmaktadır (Brislin, 2000: 292). Eril kültürde, bir şirketin yöneticisi olan bireyden kararlı ve kendinden emin davranışlar göstermesi beklenirken, dişil kültürlerdeki yönetici için sezgilerini kullanan ve fikir birliğini önemseyen davranışlar göstermesi beklenmektedir (Jandt, 2010: 177). Eril kültürlerde, bazı işler ve statüler erkekler için daha uygun görülürken bazıları kadınlar için uygun olabilmektedir. Erilliğin baskın olduğu Japonya'da yeni nesil iş yerlerinin aksine bazı geleneksel iş yerlerinde halen kadınlar

yerine erkekler tercih edilmektedir. Geleneksel iş yerlerinde, yönetimde yer alan kadınların sayısı daha az olmakla beraber, kadınlardan beklenen davranış, evlendikten sonra çalışmayıp evde çocuklarını büyütmesidir (Mead ve Andrews, 2009: 42).

Erilliğin görüldüğü toplumlarda, bazı geleneksel rollerle karşılaşmak daha olası bir durumdur. Erkeklerin, genelde evin reisi olarak görülmesi bu durumu açıklar nitelikte olabilmektedir (Brislin, 2000: 293). Dişil kültürlerde, evin geçimi ve evdeki hâkimiyet erkekle kadın arasında eşit bir biçimde paylaşılırken, eril kültürlerde, evin geçimini genellikle erkekler üstlenmekte ve baskın konumda olmaktadır (Mooij ve Hofstede, 2010: 89). Dişil kültürlerde, kadın ve erkek çeşitli ortam ya da durumlarda güçleri paylaşmaktadır. Dolayısıyla, bu kültürlerde kadın ve erkek arasında eşitlikten söz edilebilmektedir (Brislin, 2000: 292). Erilliğin baskın olduğu ailelerde erkek çocuklar güçlü, hırslı ve kendinden emin olmayı, kız çocuklar korumacı, alçakgönüllü ve ilişkilerde uyumlu olmayı öğrenmektedirler. Dişilliğin baskın olduğu ailelerde, hem erkek hem de kız çocuklar, önemsedikleri ya da ilgilendikleri duygu ve gerçekleri öğrenmeye eğilim göstermektedir (Tomey, 1999: 73). Erillik-dişillik boyutunda erkeğin işe gitmesi ya da kadının evle ilgilenmesi gibi ekonomik etkenler tarafından belirlenen sosyal rollerden çok evdeki duygusal roller de temel ilgi alanı olarak görülmektedir (Hofstede, 1998: 11).

Erillik - dişillik boyutu, coğrafya ve doğumla ilişkili olmaktadır. Dişil kültürlerin daha soğuk havaya sahip ülkelerde görülmesi daha olası bir durum olmaktadır. Dişil kültürlerde ailedeki nüfus hakkında kadın söz sahibiyken, eril kültürlerde bu duruma erkek karar vermektedir (Jandt, 2010: 177).

Erillik-dişillik boyutu, bir kültürdeki tutum ve davranışların kadın ve erkeğe göre nasıl farklılaştığı ya da benzeştiğini gösterdiği için kültürlerarası iletişim sürecine olumlu katkı sağlamaktadır.[6]

2.3.2.3.4. Belirsizlikten sakınma

Belirsizlikten sakınma, genel olarak insanların, belirsiz ya da bilenmeyen durumlar karşısında duyumsadığı endişe ve korku gibi duygulardan kaçınma ya da kabullenme derecesini göstermektedir (Hofstede ve Bond, 1984: 419). Belirsizlikten sakınma, çoğu

[6] İçinde toplumsal cinsiyet tartışması da yapılan bir çalışma için bkz. Yüksel, 2001.

toplum için az ya da çok oranda evrensel bir endişe oluşturmaktadır. Belirsizlikten sakınmanın düşük ve yüksek olduğu kültürlerin genel özellikleri incelendiğinde, belirsizlikten sakınma oranı yüksek olan kültürler, açık olmayan ve öngörülemeyen durumlar karşısında yoğun endişe taşıyabilmektedir. Düşük olan kültürler, söz konusu durum karşısında daha hoşgörülü, esnek ve rahat olabilmektedir (Bergiel, Bergiel ve Upson 2012: 70). Belirsizlikten sakınma oranı yüksek olan toplumlar, değişiklik ve yeniliğe karşı direnç gösterirken, sakınma oranı az olan toplumlarda değişim ve yenilik normal karşılanmaktadır (Mooij ve Hofstede, 2010: 90). Çünkü değişim ve yenilik, çeşitli belirsizlikleri ve endişeyi de beraberinde getirebileceğinden, oranı yüksek olan kültürler, içinde bulunduğu rahat durumu terk etmekten çekinmektedir. Belirsizlikten sakınma seviyesi düşük olan toplumlarda, öngörülemeyen durumlar daha az endişe yarattığı için risk alabilme eğilimleri daha fazla olabilmektedir (Brislin, 2000: 290-291). Belirsizlikten sakınmanın düşük olduğu kültürlerde bireyler iş ortamında stres ve endişeleri kaldırabilmekte ayrıca değişme daha açık olmaktadır (Mead ve Andrews, 2009: 39).

Ülkelerin dini inançlarıyla belirsizlikten sakınma boyutu arasında yakın ilişki olduğu belirtilmektedir. Ortodoks ve Katolik Hristiyan inanca sahip kültürlerde belirsizlikten sakınma oranı yüksek, Yahudi ve Müslüman kültürde orta, Protestan Hristiyan kültürde düşük ve Doğu inançlarına sahip kültürlerde orta ile çok düşük oranda olduğu görülmektedir (Jandt, 2010: 180).

Yüksek belirsizlikten kaçınma eğilimi gösteren kültürler, yaşamın sürekli olarak birçok tehlike taşıdığına inanmaktadır. Dolayısıyla, bu kültürlerin belirsizliklerden kaçınmak ya da etkisini azaltmak için belirsizliklerden çıkarabilecek çeşitli oluşumlara gereksinimleri bulunmaktadır (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 202). Belirsizlikten sakınmayı azaltmanın en iyi yolu çeşitli kurallar, kanunlar ve kurumlar oluşturmaktadır. Bütün kültürler, insanlara belirsizlikten kaçınmak için yardım eden çeşitli yöntemler ve kurallar sunmaktadır. Devletler, insanların geleceğe ilişkin yaşamda kalma endişelerini sosyal güvenlik kurumları gibi oluşumlarla ve çeşitli yasalarla azaltmayı amaçlamaktadır. Belirsizlikler insanların stres yapmasına, sağlığının bozulmasına ve kaotik bir düzenin oluşmasına neden olabilmektedir (Brislin, 2000: 290).

Belirsizlikten sakınmanın düşük olduğu kültürler, daha esnek, risk alabilen ve belirsiz durumlara karşı daha az kaygı taşıyan bir yapıda olmaktadır. Dolayısıyla, kültürlerarası iletişim, bu kültürlerde daha akıcı ve sağlıklı bir biçimde gelişebilmektedir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 203).

2.3.2.3.5. Uzun dönem-kısa dönem uyumu

Hofstede'nin geliştirdiği kültürel boyutlar kuramı, batılı bir bakış açısına ve önyargıya dayandığı gerekçesiyle bazı eleştiriler almıştır. Bunun üzerine Hofstede ve Michael H. Bond, bazı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen ve farklı on etnik yapıdan olan bir grup öğrenciye Asya kültürü ile ilgili sorular yönelterek yapılan araştırmayı yeniden değerlendirmiştir (Hofstede, 1991'den aktaranMead ve Andrews, 2009: 43). Konfüçyüsçü Çalışma Dinamiği (Confucian Work Dinamics) olarak adlandırılan boyut, zaman uyumu ile ilişkilidir. Hofstede, söz konusu zaman uyumunu, uzun dönem uyumuna karşı kısa dönem uyumu olmak üzere yeniden adlandırmakta ve ayırmaktadır (Hofstede, 1991'den aktaran, Fang, 2003: 348; Minkov ve Hofstede, 2012: 4).

Uzun dönem - kısa dönem boyutunda kültürlerin gerçeklik algıları farklılaşmaktadır. Kısa dönem uyumunda bireyler, kesin gerçeğe ulaşmayı hedeflemektedir. Uzun dönem uyumunda, gerçeklik zaman ve bağlam gibi çeşitli değişkenlere bağlı olmaktadır. Kısa dönem uyumu eğilimi gösteren kültürler, gelecek kaygısı daha az, örf ve adetlere saygılı, durumların hızlı sonuçlanmasına odaklı özellikler taşımaktadır. Uzun dönem uyumu eğilimli kültürler, gelecek kaygısı olan, sonuç alma konusunda daha sabırlı ve tutumlu özellikler sergilemektedir (Kartarı, 2014a: 70).

Bu bilgilerden sonra tez açısından yararlı olacak bir değerlendirme yapmak doğru olacaktır. Aslında açıklanan üç kuramdan da tezde yararlanılmıştır. Ancak Hall'un düşük ve yüksek bağlamlı kültürler ayrımı ile Hofstede'nin yaptığı kategoriler doğrudan tezi ilgilendirmektedir. Örneğin tezde kültürlerarası iletişim açısından görüşülen Arnavutların, kültür bağlamında düşük bağlamlı kültüre daha eğilimli olduklarını belirtmek mümkündür. Bu bağlamda, Hall'un yaptığı ayrımın kültürlerarası iletişimi anlamada yararlı olcağını önermek mümkündür. Nitekim, tekrar olmasını göze alarak şu bilgileri aktarmak konunun anlaşılmasına katkı verecektir. Yüksek bağlamlı kültürün üyeleri etkileşim sürecinde amaçlanan düşünce hakkında kültürel ortak pratiklere

dayanarak, düşüncenin ne anlama geldiğini ya da altında yatan anlamı fazla bilgiye gereksinim duymadan anlayabilmektedir. Öte yandan, düşük bağlamlı kültürlerde ifade edilen düşüncenin açıkça belirtilmesi ve bilgi verilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, tezde yararlanılması çerçevesinde, Hofstede'nin "güç aralığı, belirsizlikten sakınma, bireycilik - ortaklaşa davranışçılık, erillik - dişilik, uzun dönem - kısa dönem uyumu" ayrımı da anlamlıdır. Aile içindeki karar verme sürecinde kimin etkili olduğunu ortaya koymada güç aralığı etkili olmaktadır. Bu, kültürlerarası iletişimle uyumludur. Belirsizlikten sakınma, etnik içi ve dışı bazı davranışları incelemede yararlı olmaktadır. Bu da kültürlerarası iletişimle uyumludur. Bireyci-ortaklaşa davranışçılık, kültürlerarası iletişimle uyumlu bir biçimde etnik kültür ve bu etnik grubun kültürlerarası iletişime girdiği grupla iletişimini açıklamada yardımcı olmaktadır. Elbette, erillik-dişillik de kültürlerarası iletişimde ayrıcalıklı yerini almaktadır. Nitekim, etnik grubun ve iletişime geçtiği grupla iletişiminin açıklanmasında erillik ve dişillik önem taşımaktadır. Uzun dönem ve kısa dönem, özetle, etnik grubun geleceğe ilişkin kaygılarını dile getirmektedir. Bu da kültürlerarası iletişimi anlamada yardımcı olmaktadır. Tezde, bu açıklamalar ve kuramlarıa yönelik yukarıda yapılan daha ayrıntılı açıklamalardan kalkarak soru hazırlanmış ve görüşmeler yapılmıştır.

2.4. Etnisite ve Arnavutlar

Bu başlık altında önce etnisite sonra da Arnavutlara ilişkin bilgi aktarılacaktır.

2.4.1. Etnisite

Richard Schermerhorn, tüm toplumlarda nüfusun çoğunluğunu oluşturan hâkim grup dışında ve onlardan farklı olan altbölümlerin olduğunu belirtmektedir. Söz konusu bu altbölümleri etnik grup olarak ifade etmektedir. Etnik grupları, baskın grup içinde yer alan ve onlardan farklı olarak ortak köken, kültür ve geçmişi benimseyen gruplar olarak tanımlamaktadır (Schermerhorn, 1996: 17). Başka bir deyişle etnik ya da etnik grup tanımının temelinde ortak köken, dil açısından farklılık ve coğrafi bir alana bağlılık dinamikleri yer almaktadır (Fenton, 2001: 5). Ancak, etnik kimlik açısından dil dışarıdan algılanan anlamda belirleyici bir bileşen olarak görülmesinin yanı sıra, bazı durumlarda etnik kimliğin bir göstergesi olarak görülmemektedir (Önder, 2007:1).

Birçok ülke, birden fazla milletin birleşiminden oluşmaktadır ve dolayısıyla farklı etnik gruplardan söz edilebilmektedir. Bazı bilim insanları bu grupları 'alt-milletler' olarak da ifade etmektedir (Peterson, 1980'den aktaran Volkan, 1999: 34).

Etnik gruplar arasında varolan farklılıklara ilişkin basitleştirilmiş iki genel özellik bulunmaktadır. İlki, etnik grupların devamlılığını sürdürebilmesi için kültürel değerlerini korumaya yönelik tepki olmaktadır. İkincisi, farklılığın nedeni coğrafi ve toplumsal farklılıklara dayanmaktadır. İkinci yaklaşım günümüzde de geçerliliğini devam ettirmektedir (Barth, 2001: 11).

Bir ülkede yaşayan etnik bir grup, kendini etnik bir özellikle bağdaştırmayarak ulusla bütünleşebilmektedir. Bu düşüncenin temelinde etnik grubun, göçmen, yerli halk ya da azınlık olarak görülmesi yatmaktadır (Somersan, 2004: 23). Ancak, Barth (2001: 11), geleneksel antropolojik yaklaşıma göre, birlikte yaşayan farklı kültürlerin, kültürel pratikler açısından birbirlerinin üzerinde yapısal değişim ya da dönüşüm yaratmanın kolay olmadığını dile getirmektedir. Etnik grupların karşılıklı etkileşim sürecinde birbirlerinin kültürel pratiklerinden etkilenmeden sınırları içinde kalabilmesi, etnik grup üyesinin kendi kültürüne olan aidiyeti ve kendi kültürü dışındaki kültürel pratikleri dışlamasıyla gerçekleşebilmektedir (Barth, 2001: 18).

Bir toplumda etnik farklılığın varlığının söz konusu olabilmesi için farklı bir topluluğun olması ve birbirinden bazı temel noktalarda farklılaşan kültürel pratiklerin ve standartların olması gerekmektedir (Barth, 2001: 20).

Raoul Naroll, etnik grubun dört temel özelliğinden söz etmektedir. Bunlar; "biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen, açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan, karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan, kendisi ve diğer etnik gruplar tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategoriler" olarak ortaya konmuştur (Narroll, 1964'ten aktaran Barth, 2001: 13). Anthony D. Smith, '*ulusların etnik kökeni*' kitabında etnik oluşumun bazı bileşenlerine değinirken, benzer özellikleri genişleterek yer vermiştir. Smith'e göre bunu sağlayan altı temel bileşen bulunmaktadır. Bunlar; "etnik grubun ortak bir isime sahip olması, ortak kökene dayanması, ortak bir geçmiş ya da tarihe sahip olması, özel ortak bir kültür çatısının bulunması, belirli bir coğrafi merkeze bağlı olması ve etnik

grup içinde dayanışmanın yer alması" olarak sınıflandırmaktadır (Smith, 2002: 47-55). Etnik grup kavramı konusunda çoğu araştırmacı tarafından en kabul gören bileşen, benzer sosyal kimlikleri taşıyan topluluklar olmasıdır (Fenton, 2001: 9).

Etnik kimlik tanımlamasında "emik" kavramı önemli yer tutmaktadır. Çünkü etnik kimlik biyolojik ya da kalıtsal bir özellik taşımamaktadır. Bireyin yetiştiği kültüre sahip üyeler ya da aile tarafından kimlik olarak kendine bakışı etnik kimliği belirtmektedir. Bu bağlamda etnik kimlik, kültürel bir olgu olarak görülmekte ve kültürel anlamdaki değişime bağlı olarak değişebileceği vurgulanmaktadır (Önder, 2007:1). "Emik kavramı, bir grubun kendi kimliği ile ilgili tanımıdır, kendini ne, kim olarak gördüğüdür. Etik kavramı, dışarıdaki bir grubun bir başka grubu tanımlamasıdır" (Önder, 2007: 4-6). Etniklik, emik ve etik bakış açılarına göre değerlendirildiğinde; etik, bireyin dış görünüşüne dayandırılarak temellenirken, emik, grup üyelerinin kültürel pratikleri çerçevesinde temellenmektedir (Somersan, 2004: 23).

Etnisite kavramı, Antik Yunan tarihine kadar dayanmaktadır. Etnisite, koyun, arı gibi sürü halinde yaşayan hayvanları biyolojik açıdan grup halinde tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonrasında kavram, aynı kökene sahip insan grupları için kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu kavram, on beşinci yüzyılda İngiltere'de dini inançlar çevresinde Musevi ya da Hristiyan olmayan topluluklar için kullanılmıştır. Yirminci yüzyıla gelindiğinde, kavram yeniden aynı kökene sahip insan toplulukları için kullanılmaya devam etmiştir (Sekulic, 2008:456).

Sosyal sistem düzeyinde etnisite "kendilerini kültürel açıdan ayrı gören insan kategorileri arasındaki sınıflandırıcı temel farklılıkların toplumda sistemli ve sürekli bir şekilde yaşatılması" olarak görülmektedir (Fenton, 2001: 15). Semra Somersan etnisitenin sınıf ve parti kavramlarıyla karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirmesini yaparak etnisitenin farkının biyolojik kökenlere sahip olmasını vurgulamış ve grubun paylaştığı ortak gelenek ve tarihe dayandırmıştır (Somersan, 2004: 22).

Keser (2008: 41), etnisite konusunda, "asimilasyonist, primordializm, durumsalcılık, transaksiyonalizm ve inşacılık" olmak üzere beş temel yaklaşımdan bahsetmektedir. Asimilasyonist yaklaşıma göre etnik toplulukların kendi değişmez sınırları yoktur ve toplumların karşılıklı etkileşim sürecinde sınırları değişebilmektedir. Franz Boas ve

Robert Ezra Park gibi yaklaşımın savunucuları, çoğunluğu oluşturan hâkim kültürün etnik grupları etkilediği ve bu durumun asimile olmayla sonuçlanacağını belirtmektedir. Dolayısıyla, asimilasyonist yaklaşımda etnik toplulukların temel belirleyicisinin kültürel pratikler olduğu ve genel kültürel yaşamla uyuşmanın önemi üzerinde durulmaktadır (Matthews, 1977'den aktaran Keser, 2008: 41).

Primordial bağları Clifford Geertz şöyle açıklamaktadır:

> Temelde birinci dereceden yakınlık ve akraba bağlantıları, ancak bunların ötesinde belirli bir dinsel topluluk içinde doğmuş olmak, belirli bir dili hatta bir dilin diyalektikini konuşmak ve belirli sosyal uygulamaları takip etmekten kaynaklanan sosyal varoluşun verilerden veya daha doğrusu kültür bu tür konularda kaçınılmaz olarak işin içine girdiği için doğruluğu kabul edilmiş verilerden kaynaklanan bağlılıklardır (Geertz, 1994'den aktaran Sağır ve Akıllı, 2004: 9).

Primordializmin temel savunucularından olan Clifford Geerts ve Edward Shils etnik toplulukları var eden ana belirleyicinin başlangıçta/doğumla birlikte varolan bağlar anlamına gelen 'primordial bağlar' olduğunu ve doğumla kazanıldığını, sabit olduğunu ileri sürmektedir (Windschuttle, Cornell ve Hartmann, 1998'den aktaran, Keser, 2008: 42). Doğuştan kaynaklanan bağların zorlayıcı olduğunu ve bu durumun bireyin kişisel sevgisiyle ilgisi olmadığını tamamen ortak çıkar ve önceden ortaya çıkan zorunluluklardan kaynaklandığını vurgulanmaktadır (Somersan, 2004: 26).

Primordialist yaklaşım, etnik grubu bir bütün ve aile olarak algılamaktadır. Bu durumun temel nedenini etnisitenin kan bağının uzantısı olduğu görüşü oluşturmaktadır (Smith, 2002: 34).

Primordialist yaklaşım, etnik grubun varlığını sürdürmesini etnik grup içindeki paylaşımların dayanışmaların ve gereksenimlerin yoğun olarak devam ettirilmesiyle olabileceğini ifade etmektedir. Primordialist yaklaşım, bu yönüyle asimilasyonist yaklaşımın tersi bir durumu barındırmaktadır (Cornell ve Hartmann, 1998'den aktaran Keser, 2008: 43).

Etnik gruplardaki değişimlerin ve dönüşümlerin oluşmasının primordialist yaklaşım tarafından açıklanamaması bu yaklaşımın eleştirildiği ve eksik görüldüğü bir nokta olmaktadır (Keser, 2008: 44).

Primordialist yaklaşıma karşı çıkan durumsalcı yaklaşım, etnisite araştırmalarının merkezine tarihsel, politik, ekonomik ve sosyal etkenlerin alınmasını vurgulamaktadır. Durumsalcı yaklaşım, etnik grubun varlığını sürdürmesinin çıkarların korunması üzerine yapılandırıldığını savunmaktadır. Etnik grubun üyeleri için sosyal yaşam içinde varolan güçlü kaynaklara sahip olunması önem taşımaktadır. Etnik grubun üyelerinin grubu sahiplenmesinin ya da bırakmasının başlıca nedenini çıkarlar oluşturmaktadır (Keser, 2008: 45).

Durumsalcı yaklaşıma göre, bireylerin etnik gruba bağlılığını ve onu korumasını sağlayan temel bileşenin, etnik grubun bireyin çıkarlarına hizmet etmesiyle devam ettirebileceği görüşü yaygın olmaktadır (Somersan, 2004: 29). Durumsalcı yaklaşım, etnik grupların devamlılığı için üyelerine duygusal baskı yerine üyelerinin mantıki bir değerlendirme ve dönüşüm yapmasına olanak sağlamaktadır (Keser, 2008: 46).

Durumsalcı yaklaşımın eleştirildiği ve eksik bulunduğu nokta, sosyal çıkarların etkili olmadığı etnik grupların devamlılığını nasıl sürdürdüğünü açıklayamamasıdır. Bu durumun, duygusal yönü göz ardı etmesinden kaynaklandığı savunulmaktadır (Keser, 2008: 48-49).

Etnisitenin, sosyal şartların sonucu olduğu yönündeki düşünce, durumsalcı yaklaşım ve transaksiyonalizm yaklaşımı aynı noktada birleştirmektedir. Ancak, transaksiyonalizm yaklaşımı durumsalcı yaklaşımdan etnik gruplar arası ilişkilere odaklanması açısından ayrışmaktadır. Transaksiyonalizm yaklaşımında, etnik bir grubun devamlılığını sağlamasının koşulu sınırlarını korumasıyla gerçekleşmektedir. Çünkü kültürel pratikler bağlamında sınırlar sabit olmamakta ve değişime açık olmaktadır (Keser, 2008: 47-48).

Primordializm ve durumsalcılık yaklaşımının güçlü yanlarının birleştirilmesi sonucunda inşacılık yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım etnisiteyi sabit olmayan hareketli bir yapıda görerek, sosyal ve günlük yaşamı düzenleyen bir kavram olarak ele almaktadır (Cornell ve Hartmann, 1998'den aktaran Keser, 2008: 51).

Etnisitenin, insanları sınıflandırması ve grup ilişkileriyle bağlantılı olması tüm etnisite yaklaşımlarının kabul ettiği bir bakış açısı olmaktadır. Etnisite kavramı, baskın kültürden ziyade, alt ulusal bölümler ve azınlıkları ifade etmek için kullanılmaktadır (Eriksen, 1996: 28).

2.4.2. Arnavutlar[7]

On dokuzuncu yüzyılda Balkanlar'da milliyetçilik dilsel ve dinsel kimlikler üzerine kurgulanmıştır. Bakanlar'da en geç uyanan millet olarak Arnavutlar'ı görmek mümkündür. Arnavut milliyetçiliği, Osmanlı imparatorluğu içinde özerk bir Arnavutluk statüsünü gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bunun nedenleri olarak bağımsızlığa hazır olmaması ve Arnavut topraklarının Balkan ulusları arasında pay edilmesi görülmektedir (Çelik, 2004: 31-32).

Coğrafi konum itibariyle Arnavutluk, kuzeyinde Karadağ, doğusunda Makedonya ve güneyinde Yunanistan'a sınırı olan bir devlettir. Arnavutlar, bölgede kendi ülkeleri dışında başka bölgelerde yaşayan en fazla dış azınlığı oluşturmaktadır. Geçmişten bu yana, bölgede egemenlik kuran birçok devletin kültürünün etkisi altında kalan Arnavutların kültürel özelliklerinde başka kültürlerin etkilerini görmek olası bir durumdur (Özey, Derman, Hatipoğlu, Bilgiç, Bozbora ve Ülger, 2014: 42).

Arnavutların kökeni hakkında birçok görüş yer almaktadır. Ancak, bunlardan iki görüş üzerinde daha fazla durulmaktadır. Birincisi, Arnavutların İlliryalılar'dan geldiği, ikincisi ise Trakyalılar'dan geldiğidir. Ayrıca Arnavut isminin İllirya kabilelerinden biri olan Alboni'lerden geldiği de ileri sürülmektedir. Arnavut kelimesinin ne anlama geldiği hakkında ayrıntılı bir açıklamaya değinmek önemlidir. Arnavutlar kendilerini bazı kaynaklarda "halk" bazı, kaynaklarda "dili anlayan" anlamına gelen Shiqip olarak adlandırmaktadır. Fakat Shiqip'in kartal anlamının Arnavutlar arasında daha çok kabul gördüğünü vurgulanmaktadır (Çelik, 2004: 17-18).

Özey vd., (2014:43), Arnavutların bölgenin en eski milletlerinden olan İlliryalılar'la kültürel köken bakımından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Filolojik ve arkeolojik

[7] Arnavutlarla ilgili çok sayıda kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle, sınırlı sayıda kaynağa dayanılarak açıklama yapılmıştır.

bulgular Arnavut dilinin İlliryalıların dilinin devamı olduğunu kanıtlamaktadır. Arnavut adının İliryalılar'ın bir kabilesi olan Alboni isminden geldiği belirtilmektedir.

İlliryalılar, bölgenin kuzey ve güneyinde yaşayan kabileleri Greg ve Tosk olarak tanımlamıştır. Günümüzde de Arnavutluk'un kuzey ve güneyinde yer alan bölgesel kültürel farklılaşmayı ifade eden Gega ve Toska tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlar resmi bir tanımlama olmamakla birlikte bölgelerdeki kültürel farklılaşmanın tarihsel sürekliliğini yansıtmaktadır (Özey vd., 2014: 44).

Arnavutların tarih sahnesine çıkışı on birinci yüzyılda gelişen düklük ayaklanmalarının sonucuna uzanmaktadır. Bu ayaklanmalar sırasında Bizans'a karşı olan Sicilya Düküne Albanoi adıyla bilinen kabilenin verdiği destekten söz edilmektedir. On üç ve on beşinci yüzyıllarda Bizans'ın bölgede güç kaybetmesiyle birçok bağımsız feodal prenslikler ortaya çıkmıştır. On beşinci yüzyıldan yaklaşık on dokuzuncu yüzyıla kadar Osmanlı egemenliğine giren bölge 1912-1913 yılları arasında bağımsızlığını ilan etmiştir (Özey vd., 2014: 44-46). İkinci Dünya Savaşında İtalya, Almanya ve Sovyetler Birliği tarafından bölge işgal edilmiştir. Sovyetler Birliği kontrolü altında 1944'ten 1991'e kadar sosyalist rejimle yönetilen Arnavutluk 1991 yılında çok partili döneme geçmiştir (Özlük, Doğan ve Mandacı, 2014: 117).

Türkler, Balkanlar'ı fethi ettikten sonra ilişkilerinin en iyi olduğu millet Arnavutlar olmuştur. Türk milli marşını yazan Mehmet Akif Ersoy ve büyük edebi katkılar sağlayan Şemseddin Sami gibi Arnavut kökenli önemli Türk şahsiyetler, Türk ve Arnavutlar arasındaki yoğun etkileşimi gösterir niteliktedir (Karaca, 2013:185).

Osmanlıların Balkanlar üzerinde egemenlik sağlamasıyla, bölgede kültürel bir etkileşim oluşmuştur. Özellikle on beşinci yüzyılın başlarından itibaren Arnavut toplumunun üçte ikisinin İslam dinini kabul etmesi ve Osmanlı kültüründen etkilenmesi söz konusu olmaktadır. Söz konusu etkileşimin tek taraflı olmadığı görülmektedir. Nitekim Arnavut entelektüelleri siyasi, kültürel, edebi ve mimari açılardan Osmanlı imparatorluğuna katkıda bulunmuş ve etkilemiştir (Aruçi, 2013: 331). Dolayısıyla, Arnavut kültüründe Osmanlı izlerini görmek mümkün olmaktadır.

3.Yöntem

Tez çalışmasında, Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle olan iletişimi kültürlerarası iletişim bağlamında incelenmiştir. Amaca bağlı olarak Eskişehir'de yaşayan bazı Arnavut katılımcılarla derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Araştırmacılar tarafından kabul edilen belirli bir nitel araştırma yöntemi tanımı bulunmamaktadır. Ancak, nitel araştırma yöntemindeki karışıklığın giderilmesi açısından bu araştırma şöyle tanımlanmaktadır: "Nitel araştırma (belirli bir nokta üzerinde) odaklanmada çok yöntemli; araştırma problemine yorumlamacı yaklaşımı benimseyen yöntemdir (Denzin ve Lincoln 1994'ten aktaran Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2005: 237). Nitel araştırmayı Yıldırım ve Şimşek de (2006: 39), "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir sürecin izlendiği bir yöntem olarak tanımlamaktadır.

Nitel araştırmaların sosyoloji, felsefe, psikoloji ve dilbilim gibi çeşitli disiplinlere dayanan güçlü bir kuramsal temeli bulunmaktadır (Bogdan ve Biklen, 1992; Goetz ve Le Compte, 1984; Patton, 1987' den aktaran, Yıldırım ve Şimşek, 2006: 35). Söz konusu disiplinlerin ortak amacı insan davranışlarını bulunduğu ortamdan bağımsız olmadan birçok yönüyle anlamaya çalışmaktır. Nitel araştırmalarda araştırmaya dâhil olan bireyin görüş ve deneyimi önemli olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 35).

Çalışmada, problem çerçevesinde bilgi kaynağı olabilecek kişilere ulaşabilmek için olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2006) seçilmiştir. Bunun nedeni, amaca bağlı olarak yapılan uygulama için gerekli bilginin en iyi kartopu örnekleme tekniğiyle sağlanabileceğinin düşünülmesidir. Nitekim, tez için Eskişehir'de yaşayan Arnavut kökenli vatandaşlarla görüşülmüştür. Söz konusu insanlar belli bir yerde yaşamamakta ve çalışmamaktadır. Onlara ulaşmanın en iyi yolu, görüşülen kişinin ileriki görüşme için yapacağı yönlendirme olmuştur. Kartopu örneklemede, başlangıçta ulaşılan kişiden, başka kişiye yönlendirilmesi ve yönlendirdiği kişinin de yine aynı şekilde bir başkasına yönlendirmesiyle örneklemi oluşturmaktadır.

Kartopu yönteminde birinci temas sağlandıktan sonra kartopu etkisiyle örnek kütlenin büyümesi sağlanmaktadır. Öte yandan, belirtmek gerekir ki, söz konusu yöntem temsil gücü bakımından düşük olarak nitelenmektedir. Çünkü başlangıçta ulaşılan kişi kendisiyle aynı özellikte kişilere yönlendirme de bulunmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2005: 133). Dolayısıyla, araştırmacının, yöntemin temsil konusunda düşük oluşuna ilişkin bilinçli yaklaşması gerekmektedir.

Çalışmada veri toplam yöntemi olarak, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme uygulanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmede, aynı türden bilgilerin toplanması amacıyla, görüşme öncesinde araştırmacıya rehberlik edecek görüşme sorularının ya da konu başlıklarının yer aldığı bir görüşme formu hazırlanmaktadır. Hazırlanan sorunların yanında ayrıntılı bilgi toplama amacıyla ek sorular da sorulabilmektedir (Salı, 2013: 145).

Eskişehir kent merkezinde yapılan çalışmada, katılımcılara ulaşmak ve veri toplama sürecine başlamak amacıyla, Eskişehir Makedonya Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'ne gidilmiştir. Dernekte, yetkili bir kişi tarafından yapılan yönlendirme sayesinde ilk katılımcıyla görüşülerek, veri toplanmaya başlanmıştır. Örneklemi oluşturan katılımcıların hepsinin benzer özellikler göstermemesine dikkat edilmiş ve katılımcılardan farklı kişilere yönlendirilmesi istenmiştir. Kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılan katılımcılarla yapılan yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmede sorulan sorulara aynı yanıtlar gelmeye başlamasıyla görüşmelere son verilmiştir. Bu bağlamda, yapılan görüşmelere 20 kişi dahil edilmiştir. Kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılan 20 katılımcıdan 5'i kadın 15'i erkektir. Görüşme yapılan katılımcıların yaşları 20 ila 75 arasında değişmektedir. Katılımcıların gizliliğinin güvenliği açısından isimleri gizli tutularak, kadınlar için K, erkekler için E harfi kullanılmıştır. Katılımcıların her biri için söz konusu harflerin yanında sayı kullanılarak, karışıklık giderilmiştir. Böylece, kadın katılımcılar K1, K2, K3… şeklinde, erkek katılımcılar ise E1, E2, E3… şeklinde belirtilmiştir. Katılımcıların yaptığı açıklamaların yanına, sırasıyla, verilen harf, yaş ve eğitim durumu eklenerek (E3, 29, Lise örneğindeki gibi) ifade edilmiştir.

Alanyazın göz önünde bulundurularak kurgulanan görüşme sorularının sayısı 20'dir (Bkz. EK 1). Görüşmelerde, zaman zaman araya girilerek başka sorular da sorulmuştur. Görüşmelere başlamadan önce sorular ön görüşmeyle sınanmıştır. Ön görüşmede

anlaşılırlığı konusunda kuşku duyulan 3 soru farklı eğitim seviyelerindeki iki katılımcıya daha sorulmuştur. Katılımcıların 1 soruyu anlamakta zorlandığı fark edilerek, söz konusu soru için düzeltme yapılmıştır. 20 katılımcıyla yapılan görüşmeler, iki buçuk ayda tamamlanmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Zaman zaman elle not da alınmıştır. Katılımcılardan 3 kişi ses kayıt cihazına açıklama yapmak istemediği için verdiği yanıtlar not alınarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler, önceden randevu alınarak, görüşmecinin olduğu yere gidilerek yapılmıştır. Bu yerler, dernek olabildiği gibi, kıraathane ya da işyeri de olabilmiştir. Her bir görüşme yaklaşık 1 saat sürmüştür. Bu açıdan toplam görüşme saati 18 saat 35 dakika olmuştur. Kayıtlar, araştırmacı tarafından çözümlenmiş ve çözümlemede kullanılmıştır.

Katılımcıların görüşmeler sonucunda verdiği yanıtlar *bulgular ve yorum* bölümünde toplum dokuz başlık atında toplanmıştır. Bunlar; (1) *vatan kavramı*, (2) *Arnavut gelenekleri*, (3) *ana dil*, (4) *önyargılar: inatçılık ve çalışkanlık*, (5) *etnik içi ve etnik dışı evlilikler*, (6) *akrabalık*, *aile ve arkadaşlık ilişkileri*, (7) *Arnavut kültüründe kadın ve erkek*, (8) *dayanışma ve birliktelik*, (9) *kültüre özel durumlar ve davranışlar* olarak sıralanmıştır. Söz konusu başlıklar, alanyazın bölümünde yer alan tartışmalar göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

4. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeden elde edilen bulgular, belirli başlıklar altında sunulmuştur. Yöneltilen sorulara verilen yanıtlar sayesinde Arnavut kültüründe bulunan bazı farklılıklar belirlenmiş ve iletişim sürecindeki etkileri saptanmıştır. Aynı zamanda kültürlerarası iletişim kuramları kapsamında Arnavut kültürünün bazı temel karakteristik yapısı hakkında bilgi edinilmiştir.

4.1. Vatan Kavramı

Kültürlerarası iletişim açısından katılımcıların vatan olarak kabul ettikleri yeri bilmek önemlidir. Nitekim, hâkim kültürle iletişim sonucunda vatan kavramı konusundaki düşünce ve duyumsamaları değişebilmektedir. Bu nedenle, katılımcılara öncelikli olarak, "Vatan kavramı sizin için ne ifade etmektedir; sizce vatan neresidir ve sizi oraya ait hissettiren duygu ve düşünceleri açıklayabilir misiniz?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılar, soruya genellikle net yanıt vermişlerdir: *"Bizim için vatan Türkiye'dir"*. Buna karşılık, vatan olarak hem Türkiye'yi hem de kökenlerinin bağlı olduğu ülkeleri kabul edenler de bulunmaktadır. Bunların dışında bir tercihte bulunan olmamıştır. Katılımcılardan 14'ü vatan olarak Türkiye'yi benimserken, 6'sı vatan olarak hem Türkiye'yi hem de kökenlerinin olduğu ülkeyi işaret etmiştir. Bu, katılımcıların kendi kültürlerini kısmen de yaşattıkları ama daha çok hâkim kültür içinde büyük ölçüde eridikleri şeklinde yorumlanabilir. Katılımcıların duygu ve düşüncelerine yakından bakmak konuyu açıklama bağlamında yararlı olacaktır.

Vatan olarak Türkiye'yi kabul edenlerden biri E1'dir. 71 yaşında ve ilkokul mezunu olan E1, vatan olarak Türkiye'yi benimsemesinin nedeni olarak, uzun zamandır Türkiye'de yaşamasını ve ekonomik olarak burada geçimini sağlamasını göstermektedir. Makedonya kökenli olan E1, kendisi için Türkiye'nin Makedonya'dan daha önemli olduğunu belirterek şunları söylemektedir: *"Çünkü geçimimi Türkiye'de sağlıyorum ve işim burada. Ailemden bazı kişiler Makedonya'da yaşadığı için halen Üsküp'le de bir bağım var ve her yıl oraya gidiyorum."* (E1,71, İlkokul). E7'nin de E1 gibi düşündüğünü ve duyumsadığını belirtmek mümkündür. 25 yaşında ve üniversite mezunu olan E7 de Türkiye'de doğduğu ve büyüdüğü için vatan olarak Türkiye'yi benimsediğini açıklamıştır. E7, köklerinin bağlı olduğu yerleri de gezmiş ama "ille de

Türkiye" ifadesiyle açıklanabilecek bir görüş ortaya koymaktadır: *"Gerçekten Türkiye'den başka benim için bir vatan yok."* (E7, 25, Üniversite).

Katılımcıların bazıları da vatan kavramını "doğulan ve doyulan yer" bağlamında açıklamaktadır. Bu da, elbette, vatan olarak Türkiye'nin seçilmesinde etkili olmaktadır. Örneğin 44 yaşında lise mezunu olan E2, Eskişehir'de doğduğu ve doyduğu için Türkiye'yi ana vatanı olarak benimsemektedir. Ancak, atalarının yaşadıkları yerleri ve kültürü de merak etmekte ve hasret gidermek istemektedir. Ayrıca oradaki gelenekler ve görenekler devam ediyor mu değişmiş mi bunlar da onu meraklandıran konular arasında bulunmaktadır (E2, 44, Lise). Vatanı doğulan ve doyulan yer açısından değerlendiren başka bir katılımcı da E3'tür. E3, 29 yaşında ve lise mezunudur. Türkiye'de doğduğu için vatanının Türkiye olduğunu belirtmiştir. Örneğin askerliğini gururla yaptığını ifade etmektedir. E3, açıklamalarına şöyle devam etmiştir: *"Ben milliyetçi biriyim. Her zaman vatan için koşturmuşuzdur. Köken olarak bağlı olduğum memleketin değil, Türk milliyetçiliğinin önemini savundum. Köklerimin bağlı olduğu yere özlem duymuyorum; ancak ve ancak gezmek için gitmek isterim."* (E3, 29, Lise). E13 de, vatan olarak Türkiye'yi benimsediğini dile getirmektedir. Bunun sebebi olarak doğduğu yeri vatan olarak gördüğünü ve oraya bağlı olduğunu açıklamaktadır. O da, E3 gibi kökenin bağlı olduğu yeri sadece turistik amaçla gezilecek bir yer olarak gördüğünü dile getirmektedir (E13, 30, Üniversite). Katılımcılardan 29 yaşında ve lisansüstü eğitimine devam eden K4 de atalarının doğduğu yerlere sadece gezme amaçlı gitmek istediğini açıklamıştır. O da vatanı doğduğu yer olarak benimsemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de doğduğu için vatanını Türkiye olarak görmektedir. Arnavutluk'u vatan olarak görmemesinin nedeni ise, Balkanlarda hiç akrabalarının kalmaması ve tüm akrabalarının Türkiye'de yaşamasıdır (K4, 29, Lisansüstü). Katılımcılardan 54 yaşında ve lise mezunu olan K5 de vatanı olarak Türkiye'yi benimsediğini ifade edenlerden. K5, dede ve anneannesinin doğduğu yerleri merak ettiğini ancak orada yaşamadığı için vatan olarak benimsemediğini dile getirmektedir (K5, 54, Lise). E14 ise, 69 yaşında ve ortaokul eğitimini tamamlamıştır. O da, anne ve babası Makedonya'dan gelmesine karşın, kendini Türk hissedenlerden. Bu durumu *"Ben Türkiye'de doğdum ve büyüdüm, burada karnımı doyurdum. Bunlar beni buraya bağlı yapıyor"* diye açıklamaktadır (E14, 69, Ortaokul).

K2, 32 yaşında ve lisansüstü eğitimine devam etmektedir. Anlattıklarından bir vefa duygusu beslediği çıkarımını yapmak mümkündür. Onun için vatan doğduğu yerdir. Ailesi de aynı şekilde düşünüyormuş. Dolayısıyla, bu topraklarda ekmeklerini kazandıkları için Türkiye'yi vatan olarak benimsiyorlarmış. Ancak ailesi köklerinin bağlı olduğu yere de özlem duyuyormuş. K2, *"Ben Türkiye'de eğitim aldığım ve her gün andımızı okuduğum için Türkiye'yi vatan olarak görüyorum. Bana buraya ait olduğumu hissettiren unsurlar bunlar"* demiştir (K2, 32, Lisansüstü). 48 yaşında ilkokul mezunu olan E8 ise vatan kavramını "namus" kavramıyla özdeşleştirmiş ve o da ait olduğu yerin Türkiye olduğunu açıklamıştır. E8, kendileri için yedikleri içtikleri yerin Arnavutluk değil Türkiye olduğunu belirterek şunları anlatmıştır: *"Arnavutluk kökenimiz ama asıl vatan bizim için Türkiye'dir. Vatan dediğin şey namusundur. Bizim köklerimiz Arnavut olduğu için Türkiye'yi ikinci bir vatan olarak görmüyoruz. Ana vatan konumunda bizim için Türkiye, başta geliyor."* (E8,48, İlkokul).

K1, 46 yaşında ve lisansüstü seviyede eğitim almış birisidir. O da, Türkiye'yi vatan olarak kabul etmektedir. Konuşmasında önce vatan olarak görülen yerin neden vatan olarak görüldüğünü gerekçelendirmektedir. Ona göre vatan, insanın kendisini ait hissettiği yerdir. Bu durumun daha çok aidiyet duygusuyla ilişkili olduğunu düşünmektedir. Onun için vatan, gerçekten insanın kendisini ait hissettiği ve yaşadığında mutlu olduğu yerdir. K1, kendisini Arnavut olarak değil de Türk gibi hissettiğini söylemiştir. Bu durumu da şöyle açıklamıştır: *"Köklerim başka bir ülkeyle bağlantılı olmasına karşın, kendimi Türkiye'de yaşadığım için Türk hissediyorum."* K1'in anlattıklarına göre, bu durumu yerli halk garipsiyormuş ve köklerinin başka bir kültüre bağlı olmasından dolayı Türk olmadığını söylüyorlarmış. Buna karşılık K1, *"Ben Türkiye'de doğdum, burada büyüdüm, bu vatanın insanlarının vergileriyle okudum ve devletin bir kurumunda çalışıyorum"* demektedir. Bu arada K1, kökenini de hiçbir zaman inkâr etmiyor ve Arnavut kökenli olmaktan da Türk olmaktan da çok gurur duyuyor. Ona göre, Arnavutların birçoğu da kendisi gibi duyumsuyor. Onlar da etnik kökenlerini reddetmiyorlar ve Türk olmaktan da gurur duyuyorlar (K1, 46, Lisansüstü). 66 yaşında ve ilkokul mezunu olan E4 ise, kısa ve net bir biçimde açıklamada bulunmuş, vatan kavramının, kimlik, toprak ve bayrağın bir bileşeni olduğunu söylemiş ve. *"Biz vatanı Türkiye biliyoruz"* demiştir (E4, 66, İlkokul).

Vatan olarak Türkiye'yi benimseyen katılımcıların dışında, hem Türkiye'yi hem de kendi kökenlerinin bulunduğu ülkeyi vatan olarak gören katılımcılar da bulunmaktadır. 23 yaşında ve üniversite mezunu olan K3 onlardan biridir. K3 vatan kavramına ilişkin şu yanıtı vermektedir: *"Vatan tek bir yer olmayabilir. Bir kültürü farklı coğrafyada yaşadığınız zaman kendinizi tek bir yere değil birçok yere ait hissedebilirsiniz. Ben hiç Balkanlara gitmediğim için kendimi tam olarak o coğrafyaya ait hissetmiyorum. Bu nedenle, vatanım hem Türkiye, hem Kosova diyebilirim"* (K3, 23, Üniversite). E5 de benzer düşüncelere sahiptir; başka bir ifadeyle, kendini hem Türkiye'ye hem de Kosova'ya ait olarak duyumsamaktadır. Ancak aralarındaki fark, onun dedelerinin doğduğu yerlere gitmiş olmasıdır. E5 şu açıklamayı yapmaktadır: *"Türkiye'de doğup büyüdüğüm ve tüm hayatımı burada geçirdiğim için vatan olarak Türkiye'yi görüyorum. Akrabalarımın ve köklerimin Kosova'ya bağlı olmasından dolayı da diğer vatanımı Kosova olarak görüyorum. Kosova'ya giderek atalarımın yaşadığı yerleri ziyaret etmekten ve akrabalarımla görüşmekten hoşlanıyorum"*(E5, 52, İlkokul). Hem Türkiye'yi hem de Makedonya'yı vatan olarak gören E6, buna gerekçe olarak Türkiye'de yaşamasını ama Makedonya'da akrabalarının bulunmasını göstermektedir. E6, *"Bunlardan dolayı iki yer de benim için vatandır"* demektedir (E6, 32, Lise).

Katılımcıların çoğunun vatan olarak Türkiye'yi benimsediği görülmektedir. Bir yerin vatan olarak benimsenmesi o yere uyum sağlama açısından daha açık görüşlü olmasının önündeki engelleri kaldırabilmektedir. Dolayısıyla, birey yaşadığı yerdeki toplumla daha uyumlu olarak yaşamını sürdürebilir. Bu durum da etkileşime tamamen kapalı olmadığını açıklayabilmektedir.

4.2. Arnavut Gelenekleri

Geleneklerle ilgili olarak katılımcılara üç başlık altında açıklanabilecek sorular yöneltilmiştir. Önce onlardan Arnavut geleneklerinin neler olduğuna ilişkin soruyu yanıtlamaları istenmiştir. Daha sonra, Arnavut geleneklerinin değişime uğradığını düşünüp düşünmediklerine ilişkin görüşleri alınmıştır. Katılımcılardan ayrıca, eğer geleneklerin değiştiğini düşünüyorlarsa bunların neler olduğu ve bunlar karşısındaki tepkilerinin nasıl olduğunu açıklamaları da istenmiştir. Son olarak da "Kişisel olarak Arnavut kültürüne ait gelenekleri devam ettiriyor musunuz? Eğer devam ettiriyorsanız bunlar neleredir?" sorularını yanıtlamaları beklenmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar, Eskişehir'de yaşayan Arnavutların kültürünü sürdürmesi ya da kültürlerinin hâkim

kültürle bütünleşmesi ya da farklılaşması kapsamında Arnavut kültürü hakkında bilgiler sunmaktadır. Böylece, kültürlerarası iletişim çalışmalarının temelini oluşturan farklılıkların ve benzerliklerin anlaşılması sağlanmaktadır.

4.2.1. Düğünler, halk oyunları, yemekler ve diğer gelenekler

Katılımcıların, Arnavut geleneklerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar Arnavut kültürü hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Katılımcılar, kültürel farklılıklarını ve geleneklerini genellikle düğün, halk oyunları, yemek kültürü ve diğer gelenekler altında açıklamaktadırlar. Düğün ve kına gecesi gibi kutlamalar bir kültür hakkında önemli bilgiler sunan pratikler olarak düşünülebilir. Arnavut kültüründe de önemli bir yeri olan bu törenlerin farklı alışkanlıklar ve adetler içerdiği görülmektedir. Katılımcılardan K1, Arnavut kültüründe düğünlerin önemli bir kutlama olduğundan söz etmektedir. Anlattığına göre, düğünler genelde çok gösterişli oluyor ve uzun sürüyor. Hatta maddi durumu iyi olmayan aileler bile bu geleneğe önem vermekte ve eksiksiz olarak yerine getirmek amacıyla yıllarca birikim yapmaktadırlar. Ayrıca, K1'in değerlendirmesine göre, düğünlerde çok takı takılması ve gelinin birden fazla kıyafet giymesi başka insanlar açısından gösteriş olarak algılanmakta ancak, bu durum kültürlerinin bir parçası olarak kendini göstermektedir. K1, görüşmemizde, ısrarla düğülerde yapılan bu pratiklerin bir varlık göstergesi olmadığına vurgu yapmış ve Arnavut kültürüyle ilişkili olduğunun altını çizmiştir. K1, düğün ortamına ilişkin olarak da şu açıklamaları yapmıştır:

> "Kına gecelerinde genellikle geleneksel kıyafetler olan şalvar ve işlemeli yelek giyilir; altın yaldız kemer ve küçük beyaz bir kep takılır. Arnavut kültüründe gelin çok önemli ve ona çok değer verilir. Gelinler düğün boyunca birden fazla süslü kumaştan yapılan ve parıltılı taşlarla süslenen kıyafetler giyerler. Arnavut düğünlerinde ve kına gecelerinde gelinle birlikte bir ya da iki yıllık yeni evli gelinlerin de gelinle aynı kıyafetleri giymesi önemli bir gelenektir" (K1, 46, Lisansüstü).

K1'in anlattığına göre, Arnavut kültüründe kına gecelerinde 'temenna alma'[8] geleneği önemli bir kültürel pratiktir. Bazı kültürlerin temenna almayı bir halk oyunu türü olarak algıladığını ifade eden K1, bu durumun özellikle bir oyun olmadığını, bir çeşit "saygı selamı" olduğunu belirtmektedir. Onun açıkladığına göre, bu gelenek belirli bir yöresel halk ezgisi eşliğinde yapılmaktadır (K1, 46, Lisansüstü). Katılımcılardan E6, temenna alma geleneğinin evlenen iki tarafın da Arnavut olması koşuluyla yapıldığını belirterek, başka kültürden birisiyle evlenildiği zaman bu geleneğin uygulanmadığını eklemiştir (E6, 32, Lise). Katılımcılardan K3 de K1'in anlattığı düğün âdetlerine ilişkin benzer açıklamalarda bulunmuştur. K3, düğün âdetlerini şu şekilde ifade etmektedir: *"Kına gecelerinde geleneksel kıyafetler ve temenna alma önemli geleneklerdendir. Ayrıca, gösteriş ve gösterişli kıyafetler düğünlerde önemli yere sahiptir. Bir kişinin kına gecesinde yeni evlenen tüm gelinler gelinliklerini giyer gelir. Kına yakarken dizilirler ve biraz oynarlar sonra hepsi gider şalvar giyerler" (K3, 23, Üniversite).* Bu arada, düğün konusunda diğer katılımcılarla aynı düşünceleri paylaşan E8, Arnavut düğünlerinde yeni evli olan kızların gelinlikleriyle düğüne gittiğini belirtmiş ama bir ekleme de yapmıştır. E8, bu geleneği bilmeyen ya da Arnavut olmayan birinde söz konusu durumun karışıklık yarattığını ve gelinin hangisi olduğu konusunda şaşkınlık oluşturduğunu belirtmiştir (E8, 48, ilkokul). K1 gibi kına gecesinde geleneksel kıyafetler giyildiğini belirten diğer katılımcılar da E6 ve E1 dir. E6'nın anlattığına göre, gelinler genellikle kına gecesinde geleneksel bir beyaz şalvar takım giyerlermiş (E6, 32, Lise). Kına gecesinde giyilen şalvar takımı hakkında E6 kısa bir açıklama yapmıştır. Buna karşın E1, şalvar takımına ilişkin ayrıntılı bir açıklama getirmiştir: *"Kına gecesinde gelin beyaz bir kumaştan tuluma benzer bir kıyafet giyer, ayağına çarık ve beyaz tulum üstüne işlemeli bir yelek giyer, ayrıca altın yaldız kemer takar bunlar geleneksel kıyafetlerdir"* (E1,71, İlkokul).

E4, düğün âdetleri bakımından bazı farklı saptamalarda bulunmakta ve eski zamanlardan kalan ve bereket için yapılan bir pratiği şu şekilde açıklamaktadır: *"Düğünden bir hafta önce buğday doldurulup değirmene götürülür ve öğütülür. Bu durum, bereket için yapılır ve düğün evinin düğüne hazır olduğunu belirtir."* Ancak, bu

[8]Temenna alma, gelinin kayınvalidesine önünde yere eğilerek ellerini birleştirip, önce ayak bileklerine ve sırasıyla dizine, karnına ve başına değerek kayınvalidesinin elini öpmesi şeklinde gerçekleşen bir saygı selamı geleneğidir (K1, 46, Lisansüstü).

pratiğin bir gelenek olmasına karşın, Türkiye'de uygulanmadığına ama halen Makedonya'nın çeşitli köylerinde yaşayan Arnavutlar tarafından sürdürüldüğüne dikkat çeken E4, ayrıca kına gecesinde erkeğin aba kumaşından yapılan sırmalı bir yelek giydiğini, bunun amacının da damadı diğerlerinden farklı kılmak olduğunu dile getirmektedir (E4, 66, İlkokul).

Katılımcılardan E3 de düğün adetlerine ilişkin olarak, görüşmemizde ablasının düğününden örnek vermiştir. Anlattığına göre, ablasının düğününde, aile büyükleri tarafından, ablasının ellerine bir tel sarılmış ve farklı etnik kıyafet giydirilmiş. Bu duruma ilişkin olarak E3 şu yorumu getirmektedir: *"Telin gösteriş amacıyla sarıldığını düşünüyorum çünkü Arnavut düğünlerinde gösteriş çok önemlidir"* E3, kendi düğününde giyeceği yöresel kıyafeti Türkiye'de bulamadığı için Makedonya'dan özel olarak getirttiğini sözlerine eklemiştir (E3, 29, Lise).

Gelenekler hakkında katılımcıların öne çıkardığı diğer konu da Arnavut halk oyunlarıdır. Katılımcılardan E11, halk oyunlarının özellikle de halayın Arnavut düğünlerinde önemli bir geleneği temsil ettiğini vurgulamıştır (E11, 75, Lise). K3 ve E6 halay konusunda benzer açıklamalar yapmışlardır. K3, halayların bütün gece sürebilecek kadar uzun oynandığını belirterek, halay dışında başka bir halk oyununa çok yer verilmediğini söylemiştir (K3, 23, Üniversite). E6 da benzer görüşü şu şekilde açıklamıştır: *"Sünnet düğünü ve evlenme düğünlerinde gece boyunca halay çekeriz. Çiftetelli gibi oyunlar çok oynanmaz."* E6, K3'ün açıklamalarından farklı olarak düğünlerde en çok oynanan oyunların Payduşka ve Çaçak olduğunu, bu iki oyunun Arnavutların düğünlerinde sıkça çalındığını sözlerine eklemiştir (E6, 32, Lise). K1 de özellikle Payduşka ve Çaçak isimli halk oyunlarının Arnavutların en bilinen halk oyunları olduğunu söylemiştir (K1, 46, Lisansüstü). E11 ve K3, halaya ilişkin genel açıklamalarda bulunmuştur. Buna karşın E6 ve K1, Arnavut düğünlerinde önemli olan halayları isimleriyle açıklamıştır. Payduşka ve Çaçak halk oyunlarının anılmasının yanı sıra, E3 de, düğünlerde "damat halayı" ismiyle geleneksel bir halk oyununun sergilendiğinden söz etmiştir (E3, 29, Lise). E2 ise, genellikle hâkim kültürden olan bireylerin, damat halayını kendi kültürlerine özgü bir halk oyunu olduğunu düşündüğünü belirterek, şunu eklemiştir: *"Günümüzde birçok düğünde çalan damat*

halayı aslında Arnavutların halk oyunudur ve Arnavut kültüründen alınmıştır. Daha sonra Türkçe'ye çevrilerek oynanmıştır." (E2,44, Lise).

Öte yandan, katılımcılar, yemek kültürlerinin de diğer kültürlerin yemeklerinden farklı olduğuna değinerek, hamur işi yiyeceklerin, yemek kültürlerinde önemli bir bölümü kapsadığını vurgulamışlardır. Örneğin, K2, Arnavut geleneklerinin "mutfağında saklı" olduğunu ifade ederek, damak tatlarına çok önem verdiklerini ve bu sayede çeşitli geleneksel yemeklere sahip olduklarını belirtmiştir (K2, 32, Lisansüstü). Katılımcılardan E2 çeşitli geleneksel yemeklere ve hamur işi yiyeceklere sahip olunmasından dolayı Eskişehir'de bulunan birçok pastane ve restoran sahibinin Arnavut olduğunu belirtmiştir. E2, bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: *"Yöresel yemekler bakımından farklı ve zengin olan Arnavut kültürünün aynı zamanda hamur işi yiyecekleri de çoktur. Bundan dolayı pastane ve restoran gibi işletmeleri genellikle Arnavutlar işletir."* (E2, 44, Lise). Bazı katılımcılarla görüşmelerimizde pırasanın Arnavut kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu öğreniyoruz. Bu konudaki bilgiyi veren Katılımcı E3, Arnavut kültüründe pırasanın önemli bir besin olduğunu belirterek, pırasalı yemek ve böreklerin geleneksel bir lezzet olduğunu söylemiştir (E3, 29, Lise). E11 de aynı noktaya değinmiştir. E11, özellikle pırasalı böreğin Arnavutlar'la özdeşleşen bir börek olduğuna ve çoğu kişinin de bunu bildiğine işaret etmiştir (E11, 75, Lise). E6 düğünlerde özel olarak hazırlanan ve Arnavutların geleneksel bir böreği olan "Maznik böreği"nin misafirlere ikram edilmesinin Arnavut yemek kültürünün bir parçası olduğunu ifade etmiştir. E6 yemek kültürüne ilişkin farklı bir bilgiyi de şöyle açıklamaktadır: *"Arnavutlarda peynir, zeytin ve çay ile yapılan kahvaltı kültürü çok yaygın değildir ve genellikle sabahları kahvaltıda ciğer kavurma yerler"* (E6, 32, Lise). E2 de pırasa yemeğinin Arnavut kültüründe çok önemli olduğunu belirterek, sofrada her zaman bulunduğunu vurgulamıştır. Öte yandan E2, Arnavutlara özgü eski bir tatlı olan "Traliçe tatlısını" Eskişehir'e kazandırdıklarını da anımsatmıştır (E2, 44, Lise).

Düğün, halk oyunları ve yemek kültürü gibi geleneklerin dışında diğer geleneklerin de anlaşılabileceği çeşitli pratikler de bulunmaktadır. Örneğin Katılımcılardan E9, miras paylaşımı konusuna değinmiş ve miras paylaşımı konusunda Arnavut kültüründe yaygın olarak görülen bazı durumları açıklamıştır. Anlattığına göre, Arnavut kültüründe eskiden kızlara mirastan pay verilmiyormuş. Buna gerekçe olarak da ailede genellikle

erkek çocukların çalışıp para kazandıkları gösteriliyormuş. Dolayısıyla, mirasın oluşumunda erkek çocukların rolü daha fazla olduğu için miras erkekler arasında paylaştırılırmış. Bu konuda E9, şunları söylemiştir: *"Çalışıp kazandığım parayı içinden harçlık dahi alamadan akşam babama veririm. Babam abilerimden de topladığı parayı bir şekilde değerlendirir. Kız kardeş çalışmadığı için ve para katkısı olmadığından ona verilmez."* Ne var ki, bu anlatılanlar Arnavut kültüründe kız çocuğuna hiç miras bırakılmadığını anlamına gelmemektedir. E9'un anlattığına göre, kız çocukları da mirastan pay alabilir. Ancak bunun için babanın onayı gerekmektedir. Bu şekilde olduğunda kız çocuğuna verilen mirasın normal karşılanabilir. E9, görüşmemizde, Arnavut kültüründe mirasın önemini kendi ailesinden bir örnekle açıklamıştır: *"Babamın kız kardeşi mirastan pay aldığı için yedi sülâle sildi. Yasal hakkını kullanarak payını aldı ama gelenekler öyle değil."* E9, Arnavut kültüründe miras konusuna ilişkin yaygın olan gelenek ve davranışlardan söz ettikten sonra eski bir alışkanlık olan evlilik öncesi bir geleneği açıklamıştır. Anlattığına göre, erkekle kız evlenmek için anlaştığı zaman, erkek, kızın saçını kesip saklarmış. Bu davranış ise "kızın sevgilisinin varlığına" işaret edermiş (E9, 46, Lise).

E6 ise, Arnavut kültüründe, kadın ve erkeğe ilişkin olan tutum hakkında bilgi verebilecek önemli bir geleneği dile getirmiştir. Buna göre, Arnavut kültüründe kadınlar genellikle eşlerinin adıyla anılırmış. Konuyu açması istendiğinde şunları söylemiştir: *"Bizim kültürümüzde birisinin eşinden bahsedeceğiniz zaman kocasının ismi söylenir ve daha sonra 'isa' eki getirilir. Mesela, Kemal abinin karısının ismini söylemem, ona Kemalisa derim ve Arnavut olan herkes Kemal abinin karısından bahsettiğimi bilir. Ayrıca isa kelimesinin Arnavutça anlamı zaten eş demektedir"* (E6, 32, Lise). Arnavut kültüründe, kadının isminin erkeğin ismi arkasına gizlenmesi, erkek egemen bir yapının varlığıyla açıklanabilir.

Diğer bir katılımcı olan E8, Arnavut kültüründe uygulanan cenaze geleneklerine ilişkin bir açıklama yapmış ve Arnavut kültüründe cenazesi olan ailelerin cenazeyle ilgili hiçbir şeye karışmadığını bunlar için çevresindeki komşularının ve akrabalarının ilgilendiğini belirtmiştir. Cenaze geleneklerine ilişkin açıklamasından sonra E8 başka bir geleneği de dile getirmiştir. Ona göre, Arnavut gelenekleri yeni gelin çevresinde çok fazla pratik içeriyormuş ve gelinden çok şey bekleniyormuş. Bu durumu daha iyi

anlatmak için küçükken deneyimlediği bir olayı şu şekilde aktarmıştır: "*Ben küçükken yeni evlenen bir akrabamızın evine gittiydim, gelinleri Arnavut olmadığı halde, ona bizde herkesin eli öpülür diye öğretmişler ve kadın benden büyük olmasına karşın geldi benim elimi öptü. Karşısındaki çocuk olsa dahi elin öpülmesinin bir gelenek olduğunu öğretmişler."* E8, çocuk olduğu için bu durumu şaşkınlıkla karşıladığını açıklamıştır. Ayrıca, bu gelenekten hoşlanmadığını ve onu kültüründen uzaklaştırdığını da sözlerine eklemiştir (E8, 48, ilkokul).

E5 ise, aile ortamında uygulanan saygı geleneklerine ilişkin açıklamalar da bulunmuştur. Anlattığına göre, aile büyüklerinin karşısında çocuklar ya da gelinler oturamazmış ve aile büyüklerinden izin almadan da oturması saygısızlık olarak algılanırmış. Ancak, bunu günümüzde devam ettiren ailelerin de olduğunu söylemiştir. Geleneklere ilişkin başka bir konuya değinen E5 şunları açıklamıştır: *"Genellikle Arnavutlar kendi işlerinde ya da akrabalarının işlerinde çalışırlar ve daha çok ticaretle uğraşırlar bu artık, bir gelenektir."* O, bu durumun gerekçesinin Arnavutlar arasında olan dayanışmaya ve birbirini desteklemeye olan eğilime bağlamaktadır. (E5, 52, İlkokul). Bu durum, Arnavutların göreceli de olsa kültürler arası iletişime değilde kültürel iletişime geçtiklerine işaret olarak alınabilir ama gerçekte ne kadar doğrudur tartışmalıdır. Nitekim, bu çözümleme benzer sonuçları vermemiştir. E5'le yakın görüşleri paylaşan E3, Arnavutlarda ticaretle uğraşmanın da bir gelenek olduğunu ve çevredeki birçok küçük esnafın Arnavut kökenli olduğuna belirtmiştir. E3, E5'ten farklı olarak şu açıklamayı yapmıştır: *"Arnavutların ticaret anlayışında dedelerden kalan bir malın ya da işyerinin başkasına satılma alışkanlığının yoktur ve üstüne ekleme yapılarak büyütülüp geliştirilir"* (E3, 29, Lise). Dolayısıyla bu ifadeden, işyerinin kuşaklar boyu işletilen bir işyeri özelliği kazandığı çıkarımı yapılabilir.

Bir toplumun kültürel pratikleri kültüre ait farklılaşan ya da benzeşen durumlara ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Farklı ya da benzer olanı ortaya koymak için geleneklerden yararlanılması kültürlerarası iletişim bağlamında önemli olmaktadır. Katılımcıların verdiği yanıtlar incelendiğinde Arnavutların kültürel farklılıklarının genellikle düğün, halk oyunları, yemek kültürü ve bazı davranışlar kapsamında oluştuğu görülmektedir. Özellikle, verilen yanıtlarda düğünler çeşitli gelenekleri ve alışkanlıkları içermesi bakımından önemlilik sıralamasında öne geçmektedir denilebilir.

4.2.2. Değişen pratikler

Katılımcıların çoğu Arnavut geleneklerinin değiştiğini ya da kaybolduğunu düşünmektedir. Görüşmelere verilen yanıtlar bağlamında bunun temel nedenleri arasında, "eski kuşakların ölmesi, teknolojik değişim ve kentleşme, aynı kültürden olan bireylerin kentteki dağınık yerleşimi, kültürün bazı bireyler tarafından önemsenmemesi, farklı kültürle yapılan evlilikler ve azınlık olmaları" sayılabilir.

Değişen gelenekler arasında ilk vurgu, evliliklere ilişkin olarak yapılmaktadır. Arnavut geleneklerinin değiştiğini düşünen katılımcılardan biri olan E7'dir. Arnavut geleneklerinin değişimine ilişkin olarak kız isteme örneğinde açıklama yapmıştır. Anlattığına göre, Makedonya'da kız istemeye giderken, gece saat üç gibi beraber toplanılarak müzikler ve oyunlar eşliğinde gelinin evinin önüne gidilirmiş. Bu gelenek, Türkiye'de yaşayan Arnavutlar tarafından uygulanmıyormuş. Ona göre değişimin nedeni, yaşanılan yerin değişmesiyle birlikte geleneklerin de değişmesidir; göçle birlikte yeni gelinen yere büyük ölçüde uyum sağlanmıştır. E7 geleneklerin değişimine ilişkin bir başka gerekçe daha sunmuştur. Buna göre, aile büyüklerinin ölümüyle gelenekler de kaybolmaya başlamıştır. Anlattığına göre, artık, gençler yeniçağa uyum sağlıyormuş ve gelenekleri de göz ardı ediyormuş. E7, şöyle demektedir: *"Artık, gençlerin çoğu düğün yapmıyor ve düğüne ait âdetleri uygulamıyor. Düğün yerine kokteyl yapılıyor ve geleneksel müzikler yerine yabancı müzikler çalınıyor"* (E7, 25, Üniversite).

Arnavut kültürünün değişime uğradığını düşünenlerden biri de E1'dir. Bu değişimin nedenlerini belirtirken E7'nin düşüncelerine benzer bir bakış açısıyla açıklama yapmıştır. E1 de gelenekleri yaşatan yaşlıların yaşamlarını yitirmesi ve gençlerin geleneklere yeterli ilgiyi göstermemesinden geleneklerin değiştiğini belirterek, sözlerini şöyle sürdürmüştür: *"Yöresel yemeklerimizi yaşlılar iyi yapardı ama gençler bunları çok fazla önemsemiyor. Ayrıca, şimdi gençlerin kendi farklı çevreleri var ve üniversite okudukları için kültürü çok düşünmüyorlar."* (E1, 71, İlkokul).

Katılımcılardan E8, eskiden yaşatılan birçok geleneğinin artık, günümüzde uygulanmadığını ve kültürlerin birbirine benzediğini düşünüyor. O da, E7 ve E1 gibi gelenekleri devam ettirenlerin eski kuşaklar olduğunu ve onların yaşamlarını

yitirmeleriyle birçok geleneğin kaybolduğu görüşünü savunuyor ve gençlerin de genellikle kültürlerine bağlı olmadıkları ve sürdürmedikleri vurgusunu yapıyor. Ona göre, birçok Arnavut geleneği artık, Eskişehir'de uygulanmıyor. Dolayısıyla, Arnavutlar'a özgü, onları farklı kılacak bir şey de kalmamış (E8, 48, ilkokul). E8'in yorumu bağlamında Eskişehir'de yaşayan Arnavutların artık, hâkim kültürle uyumlu olduğu, başka bir ifadeyle kültürel farkın giderek azaldığını çıkarımı yapılabilir.

K1 de Arnavut kültürünün eski döneme oranla günümüzde büyük oranda değiştiğini ifade etmiştir. Ancak, hâkim kültürle uyum sağlamasına karşın, halen sürdürülen geleneklerin varolduğunu da belirtmiştir. Ne var ki, bu durum ancak bazı aileler bağlamında geçerlidir ona göre. Nitekim, Eskişehir'de yaşatılan Arnavut kültürünü bazı ailelerin sıkı bir biçimde devam ettirdiğini belirtmektedir. Diğer aileler ise hâkim kültüre uyum sağlama yöneliminde olmaktadır. K1, Türkiye'de Arnavut kültürünü yaşatan bazı şehirleri ziyaret etmiştir. Anlattığına göre, Türkiye'de Arnavutların yaşadığı bazı şehirlerde Arnavut kültürü Eskişehir'e oranla daha iyi korunuyor ve sürdürülüyormuş. K1, bu durumu yaşadığı bir deneyimle şöyle açıklamıştır: *"Samsun Bafra'da Arnavutların yaşadığı bir köy var, paraya bile dinar diyorlar ve nerdeyse tamamen Arnavutça konuşuyorlar."* K1, benzer durumun Bursa'nın Zafer mahallesinde de yaşandığını dile getirmiştir. Orada da halen insanlar Arnavutça konuşuyormuş. O, Arnavutların yaşadığı bu yerleri *"Üsküp'ten bir parça gibi"* olarak görüyormuş. K1, gittiği yerlerde Arnavut geleneğinin sürdürülmesinin nedenini de şu şekilde açıklamaktadır: *"Arnavut kültürlerini bozulmadan devam ettiren bu bölgelerde genellikle kendi milleti arasında evlenme geleneği yaygın ancak bu geleneğe Eskişehir'de çok önem verilmiyor."* K1, söz konusu geleneğin kültür üzerindeki etkisinin önemli olduğuna değinmiş, kültürün devam ettirilmesi ve korunması açısından önemli olduğunu belirtmiş, ancak, bunun kendisi ve ailesinde uygulamadığını açıklamıştır. Kendisi ve kardeşlerinin farklı kültürden birisiyle evli olduğunu dile getirerek, bu durumun kültürü değişeme uğrattığını söylemiştir (K1, 46, Lisansüstü).

K3 de K1'in değişimin nedenlerinden biri olarak Arnavutların aynı bölgede yaşamamasını göstermiştir. O, Eskişehir'de bazı geleneklerin hâkim kültüre uyum sağladığını ve kaybolduğunu söylemiştir Dört yıldır Eskişehir'de yaşadığını ifade eden K3, doğum yeri olan Aydın, Koçarlı, Yeniköy'de sadece Arnavutların yaşadığını ve

çoğu geleneğin köy yaşamında değişmediğini sözlerine eklemiştir *(K3, 23, Üniversite).* Bu anlatılanlardan hâkim kültürle uyumun sağlanmasının ya da uyum sağlanmaya bir süreden beri başlanmasının Eskişehir'e özgü olduğu anlaşılmaktadır denilebilir. Geleneklerin değişime uğradığını belirten diğer bir katılımcı E4 ise, şu açıklamayı yapmıştır: *"Azınlıklar nereye giderse gitsin, oradaki çoğunluktan etkilenir. Ne isterse yapsın egemen kültürden etkilenir. Bizde de yemek alışkanlıkları, yaşam tarzı olsun birçok değişim olmuştur"* (E4, 66, İlkokul). E4 bu söylemiyle, çoğunluğun azınlık üzerindeki etkisine değinmiştir. Ona göre, Eskişehir'de yaşayan Arnavutlar bir azınlıktır ve kültürel açıdan mutlaka etkilenecektir. K2, eğitim amacıyla, on beş yaşından beri ailesinden uzak olduğunu anımsatmıştır. Dolayısıyla, ailesinin sürdürdüğü bazı Arnavut geleneklerinden uzak bir biçimde yaşamını sürdürmüştür. Böylece, hâkim kültürle olan etkileşimi, Arnavut kültürüne oranla daha yoğun olarak düşünülebilir. K2 geleneklerin değişime uğraması konusunda çok fazla bir bilgiye sahip olmadığını söylemiştir. Ancak aile büyüklerini gözlemlediğinde kentleşme ve teknoloji gibi çeşitli nedenlerle birçok alışkanlıkları ve kültürel pratikleri geride bırakarak genel olana uyum sağladıklarını belirtmiştir (K2, 32, Lisansüstü). E6 ise, Arnavut geleneklerinin değişimine ilişkin babasından edindiği bir bilgiyi aktarmıştır: *"Babamlar Üsküp'te yaşarken genellikle kahvaltıda ciğer yerlermiş ancak, bunu uygulayan Arnavutlar çok kalmadı. Biz de normal kahvaltı yapıyoruz ama bazı kahvaltılarda da ciğer kavurma yediğim oluyor."* Geleneklerin değişimine ilişkin başka bir konuya değinen E6, geçmişte gelinlerin evlenmeden önce gelin hamamına götürüldüğünü, hamamda müzikler ve yemekler eşliğinde kutlama yapıldığını belirtmiştir. E6, günümüzde artık, bu geleneği uygulayan aileyle karşılaşmadığını söylemiştir (E6, 32, Lise).

Geleneklerin değişimine ilişkin geçmişi ve günümüzü karşılaştıran E3, dede ve annesinin yaşadığı Arnavut kültürüyle, günümüzde genç Arnavutların yaşadığı kültür arasında büyük değişimler olduğunu düşünüyor. O, çocukken büyüklerinden gördüğü kültürel pratikleri uygulamaya çalışsa da unuttuğu ya da yapmadığı çeşitli geleneklerin olduğunu söylüyor. Ona göre, Arnavut kültürü, giderek hâkim kültürle benzeşiyor ve yeni kuşaklar, hâkim kültüre uyum sağlamaya daha çok eğilim gösteriyor. (E3, 29, Lise). Geleneklerin değişime uğradığını düşünen diğer bir katılımcı E2 ise, artık, kültürlerin iç içe girdiğini ve çok fazla farklılığın kalmadığını dile getirmiştir. Artık, kültürlerin birbirlerinden yoğun bir biçimde etkilendiğini belirten E2, Arnavut

geleneğini sadece ailesiyle ev ortamında yaşayabildiğini onun dışında çoğu pratikte topluma uyum sağladığını ifade etmiştir (E2, 44, Lise).

E5 ise, düğünlerdeki kutlamalardan örnek vermektedir. Anlattığına göre, eskiden Arnavut düğünlerinde kadın ve erkeğin ayrı yerlerde kutlama yaparmış ancak bu durumun artık, günümüzde çok fazla önemsenmiyormuş. E5, Arnavut geleneklerinin farklı kültürden birisiyle evlenilmesiyle de değişime uğradığını ya da bazı geleneklerin uygulanmadığını kaydetmiştir (E5, 52, İlkokul). Katılımcılardan E9 da, geleneklerin değişimini düğün adetleri çerçevesinde değerlendirmiştir. O, eskiden düğünlerde gelinlerin beyaz şalvar ve takım giydiğini ancak bu geleneğin artık, çok fazla uygulanmadığını ve değişeme uğradığını söylüyor. Ancak, Arnavut geleneklerine bağlı bazı aileler günümüzde de bu geleneği sürdürüyormuş. E9, Arnavutların, hâkim kültüre uyum sağlamasını ve yaptıkları genel bir yanlışı bir örnekle dile getirmiştir*: "Gece yeni evlenen çiftleri kaldırmak için gençlerin ve ailenin bir araya gelerek, müzik eşliğinde gelin ve damadı uyandırmasının Arnavut kültüründe yeri yok ancak hâkim kültüre uyum sağlayan birçok Arnavut bu geleneği kendi geleneği gibi uyguluyor."* Anlattığına göre, geleneksel Arnavut düğünleri artık yapılmıyormuş ve Arnavutlar kendi halk oyunlarını oynamak yerine çiftetelli gibi oyunları da oynuyorlarmış (E9, 46, Lise). E9'la benzer düşünceleri paylaşan E11 de artık, Arnavut geleneklerinin devam etmediğini ve hâkim kültür içinde kaybolduğunu düşünüyor. E11 bu durumu şöyle dile getiriyor: *"Artık, gençler kültürleri birbirinden ayıramıyor. Gençlerin Arnavut kültürüne ait sandığı bazı gelenekler aslında başka kültürün geleneği olabiliyor"*(E11, 75, Lise).

Anlatılanlara genel olarak bakıldığında, Arnavut geleneklerinin bazısının yaşatıldığı ya da ancak sınırlı sayıda ailenin bu gelenekleri yaşattığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, geleneklerin değişmesine ilişkin çeşitli nedenler sunmaktadır. Bunların başında eski kuşakların ölmesi, teknolojik değişim ve kentleşme, aynı kültürden olan bireylerin kentteki dağınık yerleşimi, kültürün bazı bireyler tarafından önemsenmemesi, farklı kültürle yapılan evlilikler ve azınlık olmaları gibi nedenler bulunmaktadır. Katılımcılar söz konusu nedenleri temele alarak geleneklerin genel anlamda değiştiğini ve kaybolduğunu belirtmektedirler. Bu durum, hâkim kültüre uyum sağlamayı da beraberinde getirmektedir. Böylece, hâkim kültürle olan iletişim sürecinde farklılıklar bir etken olarak ortadan kalkabilmektedir.

4.2.3. Katılımcılar geleneklere ilişkin neler yapıyor?

Buraya kadar Arnavut gelenekleri ve bunların değişimiyle ilgili katılımcıların değerlendirmesi aktarılmıştır. Görüşme soruları kurgulanırken, katılımcıların aynı konuda bireysel olarak ne yaptıkları, düşündükleri ve duyumsadıklarını da merak edilmiş ve onlara sorulması kararlaştırılmıştır. Bu, tezde ele alınan konu bağlamında önem taşımaktadır. Söz konusu önem, katılımcıların birey olarak hâkim kültürle iletişimini ortaya çıkarmasından gelmektedir. "Arnavut kültürüne ait gelenekleri sürdürüyor musunuz? Eğer sürdürüyorsanız bunlar nelerdir?" sorusuna katılımcılardan bazıları geleneklerinin bir kısmını sürdürdüklerini bazıları ise sürdürmediğini belirtmiş. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlara yakından bakmak yararlı olacaktır.

E7, geleneklerin kendisi tarafından değil ama ailesi tarafından bire bir olmasa da sürdürülmeye çalışıldığını ifade etmektedir. E7, aile üyelerinden birisinin düğünü olduğu zaman, geleneksel kıyafetler eşliğinde kına gecesi yapıldığını ve evlilik konusunda alışkanlıklarını sürdürdüklerini ifade ediyor. Öte yandan, bunları devam ettirmeyen ve daha modern olan düğünler yapan akrabalarının olduğunu da belirtiyor (E7, 25, Üniversite). Geleneklerini sürdürdüğünü belirten E11 ise, özellikle evinde Arnavut yemeklerinin halen yapıldığını aktarıyor (E11, 75, Lise). Benzer görüşü paylaşan E2 de Arnavutlara özgü yemek alışkanlıklarını sürdürdüğünü söylüyor (E2, 44, Lise). Katılımcılardan K1, Arnavut kültürünü çok sevdiğini ve yaşatmaya da çalıştığını dile getiriyor. Geçmişten beri varolan düğün ve yemek geleneklerini halen devam ettirdiklerini ifade ediyor. Ailesinden gördüğü çoğu kültürel pratiği sürdürmeye çalıştığını söylüyor (K1, 46, Lisansüstü). Arnavut geleneklerini devam ettiren diğer bir katılımcı K3 de yaşatmaya çalıştığı gelenekleri şöyle açıklıyor: *"Arnavut Böreği ve Mişöriz yemeği olsun, kına gecelerinde şalvarlı kostüm olsun, çoğu hâlâ devam etmekte…"* (K3, 23, Üniversite). E1 ise, somut olarak evliliğe ilişkin gelenekleri uyguladığını ifade etmektedir. O, halk oyunlarını halen devam ettirdiğini, kına gecesinde Arnavut kültürlerine özgü olan kıyafetler giyildiğini söylüyor (E1,71, İlkokul). E6 da, Arnavut geleneklerini eksiksiz olarak uygulamaya çalışıyormuş. Ayrıca, geleneklerini çocuklarına da öğreterek, kültürünün sürmesine yardımcı oluyormuş. O, gelenekleri sürdürmesindeki en önemli nedeninin eşinin de Arnavut olmasından ve kendi kültürüne olan bağlılığından kaynaklandığını söylüyor (E6, 32,

Lise). Öte yandan, katılımcılardan E5 ise, geleneklerin devamlılığı konusunda çocuklarından şikâyet eder bir tavırla durumu açıklıyor. Anlattığına göre, kendisi gelenekleri sürdürüyormuş ancak, çocuklarının geleneklerine çok bağlı olmadığını ve daha çok toplumun uyduğu pratiklere uyum sağladığını belirtiyor (E5, 52, İlkokul).

Geleneklerini sürdüren katılımcıların yanı sıra, bazı katılımcılar da geleneklerini devam ettiremediklerini ifade etmişlerdir. Arnavut geleneklerini devam ettirebilmek için kültürel bir birlikteliğin olmasının gerektiğini belirten K2, uzun zamandan beri Arnavut geleneklerinin sürdürüldüğü aile ortamından uzak kaldığı için gelenekleri devam ettiremediğini ifade ediyor. Öte yandan, gelenekleri yaşatmaya çok sıkı bağlı olmayacağını belirterek, genel olana uyum sağlamayı daha yararlı ve bütünleştirici buluyor (K2, 32, Lisansüstü). E10 da Arnavut kültürüne ilişkin gelenekleri devam ettiremediğini dile getirerek, babası ve annesi yaşamdayken geleneklerin uygulandığını söylüyor. E10 kendisinin artık, hâkim kültüre uyum sağladığını açıkça ifade ediyor (E10, 53, Lisansüstü). Katılımcılardan E9 da E10'la benzer görüşleri paylaşmaktadır. O da annesi ve babasıyla birlikteyken gelenekleri sürdürdüğünü açıklamıştır. E9, Arnavut geleneklerini evlendikten sonra devam ettiremediğini ifade ederek, ailesinin yanında yaşarken geleneklerin bazılarının uygulandığını ama aile büyüklerinin yaşamını yitirmesiyle geleneklerin sürdürülemediğini anlatıyor (E9, 46, Lise). Katılımcılardan E8 de Arnavut kültürünü devam ettirmediğini dile getirerek, oturduğu yer ve çevresinde gördüğü insanlar gibi yaşadığını, davrandığını, uyum sağladığını dile getiriyor (E8, 48, ilkokul).

Geleneklerin devam ettirilmesi kültürel farklılığın yaşatılması için önemli görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı geleneklerini devam ettirdiğini belirtirken, diğer bir kısmı geleneklerini artık devam ettirmediklerini ve genel olana uyum sağladıklarını belirtmektedir. Katılımcılar geleneklerin sürdürülmemesine gerekçe olarak, aile büyüklerinin yaşamlarını yitirmelerini ve genele uyum sağlamanın bütünleştirici olacağını sunmuşlardır.

4.3. Ana Dil

Farklı iki kültür arasındaki iletişim sürecinde dil, kültürlerarası iletişim bağlamında önemli görülmektedir. Çünkü söz konusu unsur kültürlerarası iletişimi olumlu ve

olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir. Samovar, Porter ve McDaniel'in de (2010: 221) belirttiği gibi farklı iki kültür arasında iletişim sürecinde taraflardan birisinin iki dili de biliyor olması gerekmektedir. Eskişehir'de yaşayan Arnavutların bu durum karşısında hâkim olan kültürle iletişim kurabilmek için Türkçeyi öğrenmek durumunda kaldığı görülmektedir. Katılımcılara "Ana dilinizi biliyor musunuz? Eğer biliyorsanız gündelik yaşamda ya da arkadaş ortamında ana dilinizi kullanıyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlarda katılımcıların bazıları Arnavutça konuşmaları anladıklarını ancak akıcı bir biçimde konuşamadıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların bazıları da Arnavutçayı hiç bilmediğini belirtmektedir. Öte yandan, Arnavutçayı iyi bir biçimde bildiğini belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

Katılımcıların, soruya verilen yanıtları irdelemek yararlı olacaktır. E2, Arnavutça konuşamadığını ancak, bazı günlük konuşma kalıplarını bildiğini ve anladığını söylüyor. Belirttiğine göre, Türkçeyi artık, ana dil olarak benimsemiştir. Bunun nedeni olarak da toplumda baskın olarak konuşulan dilin öğrenilmesinin, diğer bireylerle iletişim sağlamak açısından önemini gösteriyor. Ancak ona göre, yaşamında baskın olan dile yer vermek diğer dilin unutulmasına neden oluyor. E2, dede ve babaannesinin sürekli Arnavutça konuştuğunu anımsadığını ve Arnavutça'yı onlardan öğrendiğini söylüyor. Ancak, onların yaşamlarını yitirmesi sonucunda Arnavutça'nın çok konuşulmadığını ve unutulduğunu açıklıyor. Ayrıca E2, Arnavut diline ilişkin hatırladığı başka bir bilgiyi de ekliyor ve Arnavut dilinin Arnavutlar arasında da farklılaştığını, farklı kullanımları olduğunu açıklıyor. Ona göre, bu durum, aynı ülkenin, farklı bölgelerinden göç edilmesinden kaynaklanıyormuş (E2, 44, Lise).

Katılımcılardan E3 de E2 gibi benzer düşüncelerden söz etmiştir. O da, E2 gibi Arnavutça konuşamadığını ama anladığını kaydederek, Arnavutça'yı kendi ana dili olarak görmediğini ve ikinci bir dil olduğunu söylemiştir. E3, Arnavutça konuşan bazı kişileri anladığını bazılarını da anlamadığını belirtmiştir. E3, bunun nedenini farklı bölgelerden göç edilmesiyle açıklamaktadır. E3, Arnavutça konuşamıyor ancak bazı günlük konuşma kalıplarını biliyor. Arnavut olmayan arkadaşlarına bazı Arnavutça konuşma kalıpları ve basit sözcükler öğretiyor. Arkadaşlarına Arnavutça kalıplar öğretmesinin nedenini ise şöyle açıklamıştır: *"Arkadaşıma bazı kelimeleri öğrettiğimde toplum içinde çaktırmak istemediğimiz bazı durumları, gizli bir şekilde konuşup*

anlaşabiliyoruz, bunu toplum içinde insanlar Arnavutça olduğu için anlamıyor. Bu da bazen güzel oluyor"(E3, 29, Lise).

Arnavutça dilini anladığını ancak çok fazla konuşamadığını belirten diğer bir katılımcı da E9 dur. E9, Türkiye'ye geldikleri zaman ananesi ve dedesinin sadece Arnavutça konuşmasından dolayı Arnavutça'yı öğrenebildiğini söylemiştir. Ancak, Türkiye'deki yaşama uyum sağlamak için ananesi ve dedesinin Türkçe öğrenerek, bu dili konuşmaya başlamasıyla Arnavutça'nın sadece aile içinde ara sıra konuşulduğunu ve zamanla da unutulduğunu ifade eden E9, aile büyükleri öldüğü için ve kendisinin de artık, Arnavutça'yı iyi konuşmadığını ve çocuklarının bu dili hiç bilmediğini kaydetmiştir. E9, gizli kalmasını istediği bazı konuşmaları başkalarının anlamaması için Arnavutça kullandığını dile getirmiş ve dil konusunda böyle bir durumu örnekleyen annesiyle yaşadığı bir anıyı şöyle aktarmıştır: *"Annemle birlikte çarşıda gezerken ben bir kız gördüm ve anneme Arnavutça çok güzel gözleri var kızın dedim. Daha sonra kız ve annesi gülmeye başladılar. Annem bunlar bu kanalı anlıyor, konuşma demişti. Onlarda Arnavutça anlıyormuş bilmiyordum…"* (E9, 46, Lise). Katılımcılardan E6 da Arnavutça bildiğini belirterek, yerli halkın anlamasını istemediği durumlar hakkında ailesiyle Arnavutça konuştuğunu ve bunu Arnavut olmayan birinin anlamadığını belirtmiştir. E6, bunu, "aramızdaki gizli dil" olarak tanımlamakta ve anlaşılmak istemediği zaman bu gizli dilden yararlandığını açıklamıştır. E6, işyerinde de birlikte çalıştığı Arnavut olmayan kişilere, Arnavutça diline ilişkin basit ifadeleri öğrettiğini ve bazen aralarında Arnavutça konuşarak anlaştıklarını anlatmıştır (E6, 32, Lise). E5 de Arnavutça bildiğini ve gündelik yaşamda kullandığını dile getirmiştir. Özellikle başka kültürden olanların anlamalarını istemediği durumlarda arkadaşları ve ailesiyle Arnavutça konuştuğunu belirtmiştir. E5 de E6 gibi Arnavutçaya benzer bir ifadeyle yaklaşmaktadır. *"Arnavutça benim için toplum içindeki gizli bir dil…"* demektedir (E5, 52, İlkokul). E8'in açıklamaları ise, E9 ve E6 ve E5'in anlattıklarına kanıt sunar niteliktedir. O, Arnavutların, yerli halkın anlamasını istemediği konular hakkında Arnavutça konuştuğuna birçok kez tanık olduğunu ifade etmiştir. E8 de E9 gibi Arnavutça konuşulanları anlayan ancak çok iyi konuşamayan katılımcılar arasındadır. E8, Arnavutça'yı nasıl öğrendiğine ilişkin olarak da şu bilgiyi vermektedir: *"Bizde aile büyükleri Türkçe bilmez, genelde evde Arnavutça konuşulur, ben onları dinleyerek ve konuşarak öğrendim."* Katılımcılardan E7 de benzer durumdadır. O, köklerinin bağlı

olduğu yere ara sıra gittiği için ve eğiti de aldığı için konuşulan dili anlıyor ama konuşamıyor. *"Günlük yaşam içinde de rahmetli babaannem çok konuşurdu onun etkisiyle öğrenmem hızlandı"* diyerek konuşmasını tamamlıyor (E7, 25, Üniversite).

Katılımcıların bir bölümü de yöneltilen soruya yanıt olarak ana dilini bilmediğini söylemiştir. E10, Arnavutça'yı dedesi ve babaannesinden anımsadığını ifade etmiştir. Dedesi ve babaannesinin sürekli Arnavutça konuşmasına karşın, kendisinin Arnavutça'yı bilmediğini belirtmiştir. Dili bilmemesinden kaynaklanan bir durumu şöyle açıklamıştır: *"Dedemin evinde, dedemin kardeşinin eşi de yaşardı, biz ona 'mati' derdik, Arnavutça yenge demek. O hiç Türkçe bilmezdi, ben onla hiç iletişim kuramazdım ve anlaşamazdım. Ancak ailede biri çevirmenlik görevini üstlendiği zaman iletişim kurabiliyorduk."* E10, aile büyüklerinin yaşamını yitirmesiyle dilin de giderek kaybolduğunu söylemiştir (E10, 53, Lisansüstü). K3 de, ana dilini bilmediğini ifade etmiştir. Köyde doğup büyümediği için Arnavutça bilmiyor ama ananesi dâhil bir kuşak önceki bütün akrabaları Arnavutça biliyormuş. Akıcı konuşamasalar bile söylenenleri anlayacak ve yanıtlayacak düzeyde dillerini öğrenmişler. Hatta sadece Arnavutça bilen büyükleri de bulunuyormuş (K3, 23, Üniversite). Katılımcılardan K2 de, K3 ve E10 gibi ana dilini bilmediğini söylemiştir. K2, ailesinin Türkiye'ye geldiğinde yerli halkın Türkçe konuşmasından dolayı kendi dillerini konuşan insanlara gereksinim duyduklarını ifade etmiştir. K2, ailesinin farklı bir dille karşılaşmasından dolayı çekindiğini ve uzun süre yerli halkla iletişim kurmakta zorluklar yaşandığını anlatmıştır. O, anne ve babasının aile büyüklerine oranla Türkçe'yi hızlı öğrenmesini Türkiye'de okula gitmeleriyle ilişkilendirmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: *"Dedem ve ananem Türkiye'de okula gitmediği için Türkçe'yi öğrenemedi, ancak babam ve annem burada eğitim aldığı için Türkçe'yi daha hızlı öğrendi."* K2, anne ve babasının farklı iki kültür arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli rol oynadığını belirterek, aile içerisinde Türkçe bilmeyen büyüklerle, yerli halk arasındaki iletişimi anne ve babasının sağladığını açıklamıştır. K2, Arnavutça bilmemesinin temel nedenini şu şekilde dile getirmiştir: "*Eğitim dolayısıyla on beş yaşımdan beri ailemden ve aile büyüklerimden uzakta yaşıyorum. Dolayısıyla, onlar aralarında Arnavutça konuşurken ben orada olmadığım için Arnavutça hiçbir kelime bilmiyorum. Dedemle yaşayan kuzenlerim Arnavutça'yı biliyorlar. Çünkü dedem sürekli Arnavutça konuşuyor"*(K2, 32, Lisansüstü).

Ana dile ilişkin sorulan soruya yanıt olarak ana dilini bildiğini belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Söz konusu katılımcıların ortak özelliği ana dillerini hem iyi bir şekilde anlıyor ve konuşuyor olmalarıdır. Katılımcılardan E1, ana dilini bilen ve aynı zamanda da iyi konuşabilen biridir. E1'in anlattığına göre, ailesi, o daha on yaşındayken Türkiye'ye göç etmiş. İlkokul eğitimini kendi ülkesinde almasının etkisiyle ana dilini unutmamış ve akıcı bir şekilde kullanabilmiş. Ayrıca, E1, Türkiye'ye gelen akrabalarıyla da sadece Arnavutça konuştuğunu ve anlaşabildiğini söylemiştir. Bu durum, onun ana diline olan hâkimiyetini belirtir niteliktedir. E1, çoğu aile de Arnavutça'yı konuşan yaşlı aile bireylerinin yaşamını yitirmesiyle, gelecek kuşakların ana dili öğrenemediğini sözlerine eklemiştir (E1,71, İlkokul). E4 de, Türkiye'ye küçük yaşlarda gelen biri. Bu nedenle Arnavutça biliyor. Bunu, *"Ben Türkiye'ye on üç yaşımda geldiğim için hiç Türkçe bilmiyordum. Arnavutça konuşabiliyordum"* sözleriyle dile getiriyor. Onun değerlendirmesine göre, çoğunluğun konuştuğu dili bilmemek kişi için bazı zor durumlar oluşturabiliyor ve çekingenlik yaratıyor. E4, Türkçe bilmemesinin getirdiği zorlukları açıklarken, Türkiye'ye geldikleri yıllarda kız kardeşleri ve kendisinin Türkçe bilmedikleri için çekindiklerini ve dışarı çıkamadıklarını anlatmıştır. E4, iş bulabilmek ve yerli halkla anlaşabilmek amacıyla Türkçe öğrenmekten başka çaresinin olmadığını sözlerine eklemiştir (E4, 66, İlkokul). E1 ve E4'ün yaptığı açıklamalar incelendiğinde, köklerinin bağlı olduğu ülkede bir süre eğitim almaları sayesinde dillerini iyi bir şekilde konuştukları, anladıkları ve yaşattıkları çıkarımı yapılabilir

Katılımcılardan K1, ana dil konusunda diğer katılımcılara oranla daha ilgili ve bilgili görünmektedir. O, diğer katılımcıların ana dile ilişkin açıklamadığı bazı konuları dile getirmiştir. K1, Arnavutça'yı bildiğini ve gündelik yaşamda bazen kullandığını bir örnekle şu şekilde açıklamaktadır: *"Mesela ben annemle çarşıya çıktığım zaman bir kıyafete baktığımda ve beğenmediğimde, tezgâhtar duymasın diye kıyafet hakkında Arnavutça konuşuyoruz."* K1, bazı Arnavutça sözcüklerin Türkçe sözcüklerle birleştirilerek konuşulduğuna da değinmiştir. Bu durumu bir örnekle şöyle açıklamıştır: *"Kınaç olmak, ifadesini çok kullanırız çok eğlenmek, mutlu olmak anlamlarını taşır. Bunu başkası anlamıyor, ifadede 'olmak' fiilinin Türkçe olması sanki cümleyi Türkçe bir ifade olarak algılanmasına yol açmakta ama bu Türkçe ve Arnavutça karışımı bir ifade sadece Arnavutlar anlayabiliyor"*(K1, 46, Lisansüstü). K1, genelde Arnavutçayı

aile içinde ve bazı kutlamalarda Arnavutlar'la bir araya geldiğinde konuştuğunu ifade etmiştir. Özellikle dedesi ve babaannesi Türkçeyi çok fazla bilmediği için aile içinde Arnavutça konuşulması sayesinde dili öğrendiğini belirtmektedir. Anlattığına göre, babası Türkiye'ye geldiği yıllarda Türkçe bilmediğinden ve farklı bir kültürel yapı söz konusu olduğundan yanlış anlaşılmalarla ve iletişimde sorunlarla karşılaşmış. Ancak, babası Türkiye'ye geldiği yıllarda yaşının küçük olmasından dolayı Türkçe'yi öğrenebilmiş ama dedesi ve babaannesinin yaşlarının ileri olması ve Arnavut kültürü içinde daha fazla vakit geçirmesinden dolayı Türkçe'yi tam olarak öğrenememişlerdir. Eğitim dilinin Türkçe olmasından dolayı yeni kuşakların Türkçe öğrenerek, Arnavutça'yı göz ardı ettiğini söylemiştir. Bundan dolayı da yeni kuşakların hepsinin ana dilinin Türkçe olduğunu vurgulamıştır (K1, 46, Lisansüstü).

Ana dil, farklı iki kültür arasındaki iletişim sürecini etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. Dil konusunda yapılan saptamalar kültürlerin iletişim sürecini daha anlaşılır bir biçimde sağlamasına yardımcı olabilmektedir. Görüşme yapılan katılımcıların hepsinin Türkçe'yi biliyor olması iki kültür arasında engel olabilen dil unsurunu ortadan kaldırmaktadır. Katılımcılardan bazıları Türkçe bilmeyen büyüklerine çevirmenlik yaparak, iki kültür arasındaki iletişimi sağladıklarını dile getirmektedir. Öte yandan, sadece Türkçe bilen Arnavut bireylerle de sadece Arnavutça konuşan bireyler arasındaki iletişimi iki dili de bilen bireylerin sağladığı görülmektedir. Katılımcılardan bazıları Türkçe'yi öğrenme gerekçelerinden söz etmiştir. Yaşamlarını sürdürebilmek için yerli halkla iletişim kurmak gerekçelerden biridir. Bu gerekçe kültürlerarası iletişim bağlamında farklı kültürler arasında iletişimin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Diğer bir gerekçe olarak aldıkları eğitimin Türkçe olmasını ve yerli halkla başka bir ifadeyle hâkim kültürle etkileşim içinde olmalarını gösterilmiştir.

4.4. Önyargılar: İnatçılık ve Çalışkanlık

Kişinin belirli bir grubun üyesi olması o kişi hakkındaki önyargıları biçimlendirmektedir. Önyargıya hedef olan kişi önyargıyı belirleyecek kişisel bir davranışta bulunmamaktadır (Kesebir, 2012: 149). Önyargı kategorisini anlamak için katılımcılara, "Hâkim kültür tarafından Arnavutlar için genelllenen olumlu ya da olumsuz düşünceler ve yargılar bulunuyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlar, Arnavutların kendi kültürü ve hâkim kültür tarafından nasıl görüldüğüne ilişkin

bilgiler vermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun hâkim kültürün üyeleri tarafından 'inatçı' olarak algılandıklarını belirttiği anlaşılmaktadır. Örneğin E2, Arnavutlar hakkında "sabit fikirli" olduklarına ilişkin çeşitli ifadeler duyduğunu belirtmiştir. O, genel olarak Arnavutların inatçı olduğunu ve bu durumun da bazı kişiler tarafından "Arnavut damarı" ve "dik kafalı" ifadeleriyle belirtildiğini ve genellendiğini bildirmiştir (E2, 44, Lise). Katılımcılardan E6, E2'yi onaylamıştır. O, toplumda Arnavutların inatçı olduğuna ilişkin duyumları sıklıkla aldığını ifade etmiş ve bu yargıya katıldığını şöyle açıklamıştır: *"Arnavutların damarına basamazsın, iddia edemezsin inatçıdırlar. Arnavut biriyle bir konuda tartışırken, onun dediği de başkasının dediği de doğru olsa, kendi dediği konusunda ısrarcıdır."* E6 ayrıca, Arnavutlar'a ilişkin başka bir karakteristik özelliğe de yer vermiştir. Ona göre, Arnavutlar "çalışkan bireylerdir" örneğin yaşlı aile bireyleri bile çalışmaktadır. E6, bunun sadece kendi düşüncesi olmadığını ve toplum tarafından da bu şekilde görüldüklerini söylemiştir. E4'e göre, Arnavutların inatçı bir toplum olduğuna ilişkin varolan düşünce eskilere, Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. E4, bunu bir hikâyeyle anlatmıştır: *"II. Kosova Savaşında adamın biri Osmanlı askerlerini durduruyor ve 'tarladan geçemezsiniz' diyor. Bu durum II. Murat'a anlatılıyor. Bunun üzerine II. Murat 'hangi milletten olduğunu sorun' diyor. Komutan, padişaha kişinin Arnavut olduğunu söylüyor ve II. Murat 'onlar inatçıdır başka yerden geçin diyor'."* E4, hikâyenin içeriğiyle gururla duyuyordu ve Arnavut inadının büyük Osmanlı ordusunun güzergâhını bile etkileyecek derecede olduğunu söylüyordu (E4, 66, İlkokul).

E10 ise, Arnavutlara ilişkin önyargıları açıklarken, canlı canlı yaşadığı bir örneği açıklamaktadır. Anlattığına göre E10'un eşi Arnavut değil. Karı-koca iletişiminde zaman zaman kendisi bir konuda ısrarcı olabilmekteymiş. Bu durum gerçekleştiğinde, eşi ona *"Arnavut damarın tuttu yine"* diyormuş. Buna karşın, E10 kendini inatçı olarak değerlendirmemektedir. Ayrıca, E10, E6'yı onaylarcasına dedesinin 93 yaşına kadar çalıştığını ve Arnavutların çalışkan olmalarının karakteristik bir özellik olduğunu bildirmiştir (E10, 53, Lisansüstü). İnatçılık konusunda, E7 şunları anlatmıştır: *"Arkadaşlarımla bir konuda sohbet ederken, azcık ısrar etsem bana, 'sende zaten Arnavut damarı var, inatçı olman normal' diyorlar. İnsanlar bizi dışarıdan inatçı olarak nitelendirebiliyor."* E7, arkadaşlarının böyle düşünmelerine zaman zaman

içerlemekte ve rahatsız olduğunu belirtmektedir (E7, 25, Üniversite). K1 ise, inatçılık ve çalışkan olmalarının yanında iki özellik daha açıklıyordu. Bunlar, "güvenilir ve konuksever olmak"dır (K1, 46, Lisansüstü).

Katılımcılar, inatçılık konusunu sürekli ve ısrarla işlemiştir. E9 da, Arnavutların inatçı olarak nitelendirildiğini belirmiş ve yaşanan başka bir olayı anlatmıştır: *"Akrabamızdan birinin dükkânının bulunduğu sokağa aynı ürünleri satan bir başka dükkân açılmıştı. Açılan dükkânda ürünler daha ucuza satılıyor diye inatlaştı ve ürün fiyatlarını düşürdü. Bir süre sonra battı ama bana, 'ne ona ekmek yedirdim, ne kendim yedim' dedi."* E9, Arnavutların inatçı olduğunu başka bir örnekle de açıklamıştır. Anlattığına göre, babasıyla amcası yıllardır konuşmuyorlarmış ve inatla barışmıyorlarmış. Hatta babası E9 ve kardeşlerine, *"Eğer amcanızla konuşmak isterseniz, düğün ya da cenaze törenine katılırsanız beni silin"* demiş (E9, 46, Lise).

Katılımcılardan E1, eskiden beri Arnavutların inatçı olarak bilindiklerini ve halen inatçı olarak anıldıklarını ifade ederken, E5 de bu görüşe katıldığını ancak kendisinin inatçı olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık K3, Arnavutların inadı konusunda başkalarının haklı olan bir ön yargısı olduğundan söz etmiştir *(K3, 23, Üniversite)*. E3 ise, *"Arnavutların inatçı olduğunu herkes bilir bende de vardır mesela inat, 'bir şey olacak dediğim zaman olacak'"* diyerek K3'ü ve Arnavutların inatçı olduğunu düşünenleri onaylamıştır. E3, ayrıca Arnavutlar'a ilişkin olarak diğer katılımcıların değinmediği bir yargıyı da dile getirmiştir. Değerlendirmesine göre, Arnavutlar "gösterişi seven bir millet" olarak görülüyormuş. E3, bu durumun düğünlerden kaynaklanabileceğini belirtiyordu. O, "Çünkü takılan takılar ve düğün içinde değiştirilen çeşitli kıyafetler başkaları için gösterişi örnekleyebilecek durumlar"dır diyor. Dolayısıyla bunun da başkaları tarafından "gösteriş meraklısı" olarak nitelendirildiğini dile getiriyor (E3, 29, Lise).

İletişim sürecinde olumlu ya da olumsuz düşünceler ve yargılar, kişi hakkında birtakım ön bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler genele olarak o kültüre üye tüm bireyler için varsayılmaktadır. Katılımcılara olumlu olumsuz düşünceler ve yargılara ilişkin sorulan soruda genel anlamda diğer bireyler tarafından inatçı olarak görüldükleri öne çıkmaktadır. Bunun yanında, "çalışkan, güvenilir, konuksever" oldukları da açıklanmıştır. Bu durum, bazen bireyleri sabit fikirli görünmelerine de yol açmaktadır.

Böylece, Arnavut olan biriyle kurulan iletişim sürecinde hâkim kültürden bireylerin kafasında söz konusu kodlamalar ve bu duruma ilişkin çeşitli tutumlar yer alabilmektedir.

4.5. Etnik İçi ve Etnik Dışı Evlilikler

Evlilikler yeni bir aile oluşturma işlevinin yanı sıra çeşitli kültürel pratikleri taşıması ve kültür hakkında bilgiler sunması açısından önemli törenlerdir. Aynı zamanda kültürlerin farklı ya da yabancı olduğu kültürlere karşı ondan uzak durarak ya da yakınlaşarak belirsizlikten sakınmasına ilişkin bilgiler de vermektedir. Tarih öncesi çağlarda farklı kültüre üye toplumlar birbirleriyle karşılaşmaktan genellikle uzak durmuşlardır. Birbirlerinden uzaklaşamadığı zamanlarda dönüştürmeye ya da yok etmeye çalışmışlardır. Bu durumun temel nedeninde farklılıklardan çekinme yer almaktadır (Bennett, 1998:1). Kültürel dönüşümün ya da değişimin görülebileceği alanlardan biri olarak farklı kültürler arasında yapılan evlilikler sunulabilir. Katılımcılara "Arnavut birinin farklı bir etnik gruptan ya da hâkim kültürden birisiyle evlenmesi nasıl karşılanıyor ve bu durum kültürel açıdan zorluklar oluşturuyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlardan, eskiden genelde Arnavut birinin diğer bir Arnavut'la evlenmesinin uygun görüldüğü ancak son dönemlerde bu geleneğin değiştiği anlaşılmaktadır. Örneğin, E10, eskiden Arnavutlar arası gerçekleşen evliliklerin daha çok kabul gördüğünü söylemiş ve farklı kültürden biriyle evlenilmesine karşı çıkıldığını belirtmiştir. Bu duruma ilişkin verdiği örnek uzak değil kendi ebeveynlerine ilişkin. Şunları anlatıyordu: *"Annem Arnavut olmadığı için dedem babamın annemle evlenmesine farklı kültürden olduğu için karşı çıkmış. Dedem, amcamı tanımadığı bir kızla sadece Arnavut olduğu için evlenmeye zorlamış. Dedem bu konularda çok baskı yapıyormuş."* Ona göre, bu durumun amacı kültürü ve ırkı koruma kaygısıdır. Öyle ki, annesi Arnavut olmadığı için Arnavut geleneğinin yaşatılması amacıyla, babaannesi tarafından ona Arnavut gelenekleri öğretilmiş (E10, 53, Lisansüstü).

E4'ün anlattıkları da, "eski-yeni gelenek" ayrımına örnektir. O, *"Geldiğimiz ilk zamanlar ablamı öyle kişiler istiyordu ki, cumhurbaşkanı gelse vermezlerdi"* diyerek o dönemin algısının sertliğini gündeme getirmiştir. Süren açıklaması da bu duruma ilişkindir: *"Bizde yerliyle evlenenler oldu geçinemedi, anlaşamadı."* E4, ilk dönemlerde aynı kültür içinde evlilik yapılmasının nedeni olarak, *"Arnavutların, yerli halktan*

çekinmeleri de Arnavutlar arası evliliğin sürdürülmesinde etkili olmuştur" demektedir. Toplumda, 'Arnavut'tan kız al kız verme' düşüncesinin yaygın olduğunu belirten E4, bu durumun nedeninin, Arnavut kızlarının sadık, hizmetkâr, saygılı ve hoşgörülü olması ve bunun da farklı etnik gruplar tarafından hoş karşılanması olduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık, E4'ün anlattığına göre, Arnavut birine, farklı kültürden kız verildiği zaman da ondan sadık, hizmetkâr, saygılı ve hoşgörülü olması ve Arnavut kültürünü benimsemesi isteniyormuş. Bundan dolayı da Arnavut'a kız verme bazıları tarafından uygun bulunmuyormuş. Ayrıca, genel olarak Arnavut kızlarının kayınvalidesiyle yaşamaya karşı çıkması gibi bir durumun söz konusu olmadığını ve bu durumun bazı farklı kültürden gelinler tarafından uygun görülmediğini de olabiliyormuş (E4, 66, İlkokul). Katılımcılardan E1 de etnik içi ve etnik dışı evlilik sorusuna ilişkin şu yanıtı vermiştir: *"Eskiden bizim geldiğimiz zamanlarda Arnavut bir kişinin Arnavut'la evlenmesine dikkat edilirdi, kültürleri bir olsun diye ama şimdi herkesle evlenilebiliyor. Ama yine Arnavut ile Arnavut arasındaki evliliğe önem veren aileler de var"*(E1,71, İlkokul).

Öte yandan, etnik dışı evliliklerin mutsuzluk getirdiğine ilişkin görüşler de açıklanmıştır. Örneğin E9, Arnavutlar arasında gerçekleşmeyen evliliklerin mutsuzluğuna tanık olduğunu söylemiştir. E9, Arnavutlar arasında yapılan evliliği savunmakta ve şöyle demektedir: *"Bizde ne zaman başka birinden kız alındı ve verildi o zaman boşanmalar ve çeşitli bozulmalar başladı. Farklı kültürden olunca anlaşması zor oluyor."* Bu ifadenin altında kötü bir neden bulunmamaktadır. Çünkü kültürel farklılıkların iletişimi ve etkileşimi etkilediğini savunmaktadır. Başka etnik gruplara karşı bireysel bir nefret ya da kin beslememektedir. Öte yandan E9, eskiden kız çocuklarının çevreyle çok fazla ilişkisi olmadığı için aynı kültürden biriyle evlendirmenin kolay olduğunu kaydederek, günümüzde kızların iş ve okul sayesinde çeşitli çevreler edinerek farklı kültürden birisiyle evlenmesinin yaygınlaştığını söylemiştir. E9, Arnavutlar arasında gerçekleşen evliliklerin nedenini kültürün korunması bağlamı dışında değerlendirerek, sözlerine şunları eklemiştir: *"Arnavut kültüründe, kadına şiddet yoktur. Yerli birisiyle evlenip, şiddet gören Arnavut kızları çoktur. Bu yüzden, genellikle Arnavut kızı Arnavut bir erkekle evlenir"* (E9, 46, Lise).

Diğer bir katılımcı olan E3, Arnavutların kendi aralarında evlenmelerini başka bir bakış getirerek, kültüre aşinalık bağlamında değerlendirmiştir. Arnavutlar arasında

gerçekleşen evliliklerin temel nedenini, Arnavutlar arasında olan evliliklerde boşanma oranlarının çok fazla olmadığı ve Arnavut kızlarının evlilikte nasıl bir tutum sergileyeceğini ve davranacağını bildiği için tercih edildiğini dile getirmiştir. Öte yandan, farklı kültürden olan birinin nasıl davranacağının ve nasıl bir tutum sergileyeceğinin bilinemeyeceğini söyleyerek, şu açıklamayı da yapmıştır: *"Arnavut birinin sana yanlış yapmayacağını saygılı olduğunu bilirsin, çok nadir bir durumdur diğer türlü bir durumla karşılaşılması"* (E3, 29, Lise).

K2'nin açıklamları da etnik içi-dışı evlilik hakkında bilgi verecek düzeydedir. O da, Arnavutların başka bir etnik gruptan kız aldığı zaman takındığı tutuma ilişkin bir açıklama yapmıştır: *"Arnavutların başka bir etnik gruptan kız alması durumunda, evlilik gününden başlayarak, sanki o kız Arnavut olacakmış gibi bir algı vardır. Farklı kültürden gelmesi göz ardı edilerek, 'bizde bu böyle yapılır' diyerek Arnavut kültürüne uyum sağlaması ve kültürü benimsemesi beklenmektedir."* K2'ye göre, bu durum farklı kültürlerden gelen kızlar için zor olmakta ve uyum sağlanamaması durumunda mutsuzlukla sonuçlanabilmektedir. Nitekim, gelinin, kocasının ailesiyle iletişiminin bozulmasına neden olabilmektedir (K2, 32, Lisansüstü).

E11'in yaşadığı evlilik ise, bütün bu anlatılanları örnekleyecek türdendir. Ailesinin basıkısı sonucu, bir Arnavut kızla evlenmiş. O, *"Ancak, şimdi aile baskısı bir durum yok. Gençler aralarında anlaşıyorlar ve aile bu durumu genellikle karşı çıkmadan kabul ediyor"* diyerek günümüzde değişen evlenme geleneklerine vurgu yapmaktadır. E11 de K2'nin görüşlerine yakın değerlendirmelerde bulunmuştur (E11, 75, Lise). Ona göre, farklı bir kültürden birisi Arnavut birisiyle evlendiği zaman Arnavut kültürünü benimseyecek ve kendi kültürünü geride bırakacak. Bu açıklama çerçevesinde, kültürel farklılıkların uyum içinde birlikte yaşatılmadığı ve tek kültürün benimsenmesinin beklendiği değerlendirilmesi yapılabilir.

K3 de, K2 ve E11 gibi benzer bir düşünceyi açıklamıştır. Arnavut kültüründe bir erkeğin farklı kültürdeki bir kadınla evlenmek istediği zaman, kadının bu kültüre uyum sağlamasının beklendiğini kaydederek, sözlerine şöyle devam etmiştir: *"Kadının kendisi Arnavut olmasa bile, eşinin ailesine hürmet etmesi gerekmektedir. Aynı şekilde Arnavut bir bayan, farklı kültürden erkekle evlendiğinde erkeğin geleneklerini tam olarak*

yapması beklenir. Ama bunların çoğu zoraki değil daha gönüllülük esasında yapılır" (K3, 23, Üniversite).

Diğer bir katılımcı K1 ise Arnavut birisinin Arnavut'la evlenmesinin zorunluluk olmadığını dile getirmiştir. Bu davranışın daha çok Arnavut kültürünü sıkı sıkıya yaşatan bölgelerde varolduğunu söylemiştir. K1, farklı bir kültürden birisinin Arnavut kültüründen biriyle evlenmesinin zorluklarını da şu şekilde açıklamıştır: *"Farklı kültürden Arnavut kültürüne gelen bir gelin eğer daha sade giyinmeyi seviyorsa, bizim düğünümüzde daha gösterişli ve sürekli değişen kıyafetlerle karşılaşması ona zor gelebiliyor. Ayrıca bazı âdetlerimizi ve davranışlarımızı ilginç bulabiliyor."* Ayrıca Arnavut kültüründe, gelinin büyüklerine saygı göstermesi ve hizmet etmesi gibi konuların çok önemli olduğuna değinen K1, Arnavut kültürüne gelen gelinlerin bu duruma alışmakta zorluk yaşadığını ve abartılı olarak karşıladıklarını sözlerine eklemiştir (K1, 46, Lisansüstü).

Katılımcılardan E6, Arnavutlar arası evliliklerin önemli olduğunu kaydederek, başka kültürden birisiyle evlenildiği zaman soyun dağıldığından ve kültürün sürdürülemediğinden söz etmiştir. *"On beş yıl önce Arnavut biri Arnavut'la evlenirdi ama artık bu bozuldu, şimdi yerlilerle evlenen Arnavutlar daha fazla"* diyerek, evlilik geleneklerinin değiştiğini dile getirmiştir. E6 bu durumun iletişim ve etkileşim bağlamında da sorunlar yaratabileceğini bildirmiştir. Ona göre, farklı kültürden birisiyle evlenildiğinde, kültürel pratikler açısından farklılıklar olduğu için anlaşma zorlaşabiliyormuş (E6, 32, Lise).

Katılımcılardan E2, başka bir etnik kökenden birisiyle evlenilmesinin artık günümüzde daha rahat olduğunu ancak, sadece Arnavut bir aileden Arnavut bir aileye evliliklerin de devam ettiğini açıklamıştır. E2, böyle bir durumun sürmesini kültürün devam ettirilmesi ve kaybolmasının önlenmesi bağlamında dikkat çekmiştir. E2, özellikle Arnavut kızlarının başka bir kültürden birisiyle evlendirilmesine halen karşı olan ailelerin olduğunu dile getirerek, bunun temel nedenini şöyle ifade etmiştir: *"Mesela Arnavutlar'da bir kız, bir Tatarla evlendiği zaman onların geleneklerine, göreneklerine uyacak… Tatarlara gittiği zaman göbete*[9] *yapacak diyerek, kültürü koruma amaçlı Arnavut kızlarını Arnavut erkeklerine vermeyi tercih ediyorlar."* E2, bu davranışın

[9] Geleneksel bir Tatar böreği olarak tanımlanmaktadır (E2, 44, Lise).

erkekler için uygulanmadığını söylemiştir. Arnavut erkeklerinde bazen sevdiği kişi başka bir etnik kökende de olsa karşı çıkılmamaktadır. E2'nin belirttiğine göre, erkeğin, ailesinden gördüğü geleneği sürdürmek istemesi ve kültürüne bağlı olmasından dolayı Arnavut kızlarıyla evlenmeyi yeğledikleri de görülmektedir (E2, 44, Lise). Katılımcılardan E7 ise, karşıt bir görüş sunarak, eskiden Arnavutlar arasında evliliklerin olduğunu ifade etmiş ve günümüzde bu durumun artık, geçerliliğini sürdürmediğini ve herkesin istediği kişiyle rahatça evlenebildiğinden söz etmiştir. Ayrıca E7, Arnavut birinin Arnavut birisiyle evlenme zorunluluğuna karşı olduğunu da eklemiştir (E7, 25, Üniversite). E8 ise, farklı bir noktaya değinmiştir. O, Arnavut düğünlerinin çok gösterişli olması ve ekonomik açıdan kişiyi zor koşullara sokması nedeniyle Arnavut biriyle evlenmediğini dile getirmiştir. Ancak E8, Arnavutların başka kültürlerden bireylerle evlenmelerinin de kültürü yok ettiğini düşündüğünü belirtmiştir. Arnavut birinin, Arnavut birisiyle evlenmesinin nedenini, genellikle birbirlerinin derdinden anladıkları ve alışkanlıkları hakkında bir fikir sahibi oldukları için tercih ettiklerini ifade etmektedir (E8, 48, ilkokul).

Kültürlerin farklı etnik gruptan birisiyle ya da kendi kültüründen birisiyle evlenme durumuna ilişkin bakış açıları, yabancı olana karşı algıyı da ortaya koyabilmektedir. Ayrıca, bu durum Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından biri olan kültürün belirsizlikten sakınma durumuna ilişkin bilgiler de sunabilmektedir (Hofstede ve Bond, 1984: 419). Evliliğe ilişkin yöneltilen soru karşısında katılımcılar genel olarak eskiden farklı bir etnik kültürden olan bireyle yapılan evliliklere karşı çıkıldığını ancak, günümüzde bu durumun geçerliliğini çok sürdüremediğini belirtmektedirler. Eski dönemde, belirsiz ya da farklı olana daha mesafeli bir tutum sergilenirken, günümüzde bu mesafenin daha da azaldığı görülmektedir.

Öte yandan katılımcılar, aynı kültür arasında yapılan evlilikler sayesinde kültürel pratiklerin sürdürüldüğünü ve kuşaklara aktarıldığını ifade etmektedirler. Başka bir etnik kültürle yapılan evliliklerin kültürün kaybolmasına neden olduğunu belirtmektedirler.

4.6. Akrabalık, Aile ve Arkadaşlık İlişkileri

Bir kültürde akrabalık, aile ve arkadaşlık ilişkileri de kültüre ilişkin bilgi sunabilmektedir. Öte yandan, söz konusu ilişkiler kültürün karakteristik yapısını belirlemesi ve Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından ortaklaşa-bireyci davranış ve güç aralığı eğilimleri hakkında bilgi vermesi açısından önemli görülmektedir (Hofstede ve Bond, 1984: 419). Bu bilgilere ulaşmak için katılımcılara ilk önce "Arnavutlar'da akrabalık ve soy ilişkileri nasıl bir önem taşıyor? Akrabalarınız için yararlı olabilecek ancak sizin için uygun olmayan bir durum karşısında grup çıkarları için o duruma uyum sağlar mısınız?" sorusu yöneltilmiştir. Daha sonra "Aile içinde bir duruma ilişkin karar alınırken, aile bireylerinin düşünceleri önemseniyor mu yoksa karar alma konusunda sadece aile büyüğünün düşünceleri mi etkili oluyor?" sorusu sorulmuştur. Son olarak katılımcılardan "Arkadaş grubunuz genel olarak Arnavutlardan mı oluşuyor? Arkadaş seçimi yaparken, kişinin Arnavut olması sizce daha mı uygun olmaktadır?" sorusunun yanıtlanması istenmiştir.

Katılımcılardan E4, akrabalık ve soy ilişkilerinde aile bireylerinden biri için uygun olmayan bir durum olsa bile grubun çıkarı için o duruma uyum sağladığını ifade etmiş ve kişinin sadece kendi çıkarları için kendi başına hareket edemeyeceğini söylemiştir. Bir işi birlikte sürdürmenin aile ve akrabalık ilişkileri açısından önemli olduğunu dile getiren E4, şunları belirtmiştir: *"Bizim ailemizde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni iyi dereceyle bitiren makine mühendisi olan kardeşimiz bile gelip ailesinin kuşaklarca devam ettirdiği pastanede çalışıyor, makine mühendisliği yapmıyor."* Bunun akrabalarla birlikte yaşama isteğinden kaynaklanabileceğini dile getiren E4, aile ve akrabalık ilişkilerinde önemli olan başka bir geleneğe de açıklamalarında yer vermiştir. Anlattığına göre, Arnavut kültürünü yaşatan bazı ailelerin halen birlikte aynı evi paylaştıkları ve bir evde birkaç ailenin oturduğu görülebilmektedir. E4, bu duruma onay vermekte ve birlikte yaşamanın dayanışmayı geliştirdiğini savunmaktadır (E4, 66, İlkokul).

Soruya ilişkin E7 de E4'e benzer bir yanıt vermiştir. E7, Arnavutlarda aileye ve akrabalara herkesin çok düşkün olduğunu ve dayanışmanın güçlü olduğunu ifade etmiştir. O, özellikle aile büyüklerinin onayladığı bir durum için karşı çıkmanın mümkün olmadığını dile getirmiştir. Bu ifade bağlamında, Arnavut ailelerinde aile

büyüklerinin hâkim bir rol üstlendiği çıkarımı yapılabilir. E7, çalıştığı yeri üçüncü kuşak olarak işlettiğini belirterek, aile içinde ayrı bir ekonominin olmadığını ve birlikte kazanılıp harcandığını söylemiştir. E7, aile işini sürdürmenin çok önemli olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: *"Benim abim makine mühendisliği bölümünü bitirdi. Daha sonrasında yurtdışında lisansüstü eğitimini de tamamladı ancak makine mühendisliği yapmıyor. Dedelerimizden kalan ve kuşaklarca sürdürülen işin başına geçti"* (E7, 25, Üniversite).[10] E1 de, sadece kendi aile içinde olan durumlar için birlikte uyum sağlandığını kaydetmektedir. Aile şirketine sahip olduğunu açıklayan E1, sözlerine şöyle devam etmiştir: *"1958'den beri üç kuşak birlikte çalışıyoruz ben, oğul ve torun hep beraber yürütüyoruz işleri, havuz bir, ayrıca kardeşlerim yeğenlerim de var. Gençler saygı da kusur etmezler, birlik ve beraberlik içinde devam ettiriyoruz işleri, ayrı gayrı yok her şey bir…"* (E1,71, İlkokul).

Aile ve akraba ilişkilerinin önemini savunan diğer bir katılımcı da E11'dir. Arnavutların birbirlerine sıkı bir biçimde bağlı bir toplum olduğunu belirten E11, tanımadığı bir Arnavut olsa dahi önemli günlerinde yanında bulunduğunu söylemektedir. O, Arnavutların birbirlerini önemli günlerde asla yalnız bırakmadığını da belirtmiştir. Bunun dışında E11, eskiden ailede herkesin bir evde birlikte kaldığını ifade etmekte ve evli olan kardeşlerin ayrı odalarda ama aynı evde kaldığını belirtmektedir. E11, ortaklaşa davranışa örnek olabilecek bazı durumları ise şöyle ifade etmiştir: *"Herkes aynı evde kalınca, kazanılan para da ayrılmaz hep birlikte değerlendirilirdi. Kimsenin tek başına parasını harcama gibi bir durumu yoktu. Yemek sofrasında herkes aynı anda oturur ve büyüğümüz yemeğe kaşığını atmadıktan sonra kimse yemezdi"* (E11, 75, Lise). E2 de akrabalık ilişkilerinin güçlü olduğuna her şeyin birlik ve beraberlik uyumu içinde yapıldığına değinmiş ancak bu durumun eski zamanlarda daha çok görüldüğünü ifade etmiştir. Dedesi ve kardeşlerinin hepsinin bir evde beraber yaşadığını, birlikte çalıştığı ve kazandığını vurgulayan E2, ayrıca, evde herkesin uyması gereken kuralların varlığından söz etmiştir. E2, buna örnek olarak, aynı evde kalan tüm ailenin, aynı saate yemek yemesini vermekte ve bu durumu halen sürdüren Arnavut ailelerinin olduğunu söylemiştir (E2, 44, Lise).

[10] Burada bir açıklama yapmak doğru olacaktır. Yukarıda geçen E4'ün belirttiği makine mühendisi ile E7'nin makine mühendisi ağabeyi aynı kişi değildir. Dolayısıyla, E4 ile E7 arasında bir akrabalık ilişkisi bulunmamaktadır.

E6, Arnavutlar için akrabalık ilişkilerinin çok önemli olduğundan ve birbirlerine çok bağlı olduklarından söz etmiştir. Açıklamasına göre, Arnavut kültüründe, eskiden gelin ve kaynana aynı evde yaşarmış. E6, bunu sürdüren bazı ailelerin varlığından söz ederek, artık, durumun biraz farklılaştığını ve aynı apartmanda ancak, farklı dairelerde oturduğunu dile getirmiştir. O, birlik ve beraberliğin sadece ev ortamında değil iş ortamında da sürdürüldüğünü kaydetmiş ve ailenin genellikle hepsinin birlikte çalıştığı ve kuşaklar boyu süren bir iş geleneğinin olduğunu anımsatmıştır. E6 işlettiği iş yerinde kendisinin dördüncü kuşak olduğunu ve kendi işlerini sürdürebilmek adına liseden sonra okumadığını belirtmiştir (E6, 32, Lise).

Katılımcılardan K1, akrabalık ve soy ilişkilerinin çok önemli görüldüğünü ifade etmiş ve akrabalık bağlarının Arnavutlar'ı tanımlayan en önemli bileşenlerden olduğundan söz etmiştir. O, genellikle bir durum hakkında karar alınırken grubun yararının merkeze alındığını ve buna herkesin uyum sağladığını belirtmiştir. Arnavut kültüründe akrabalık ilişkilerinin önemli olmasını ve diğer kültürlerdeki akrabalık ilişkilerinden farkını şu şekilde açıklamıştır: *"Arkadaşlarıma matematik bölümünde yakın akrabam var diyorum sonra babamın amcasının kızının torunu dediğimde bana 'hadi canım bu mu yakın akraba' diyorlar. Ama bizim kültürümüzde o kişi bizim için yakın akrabadır."* Bu bağlamda Arnavut kültüründe akrabalık ilişkilerinde arada üç ya da beş kuşak olmasının çok önemli olmadığı ve daha çok o aileyle herhangi bir bağının olmasının yeterli görüldüğü değerlendirilmesi yapılabilir. K1, Arnavut kültüründe görülen aile yapısını da açıklamıştır. K1, Eskişehir'de genellikle insanların çekirdek aileler halinde yaşamasının, Arnavut kültüründen farklı olduğunu belirtmektedir. Arnavut kültüründe insanların daha çok iç içe ve geniş aileler şeklinde birbirlerine yakın olarak yaşamayı seçtiğini dile getirmiştir (K1, 46, Lisansüstü). Buna karşın, katılımcılardan E9, akrabalık ilişkilerinin eskiden daha yakın olduğunu ancak, günümüzde bu durumun değiştiğini ve herkesin kendi koşulları çerçevesinde yaşamını sürdürdüğünü dile getirmiş ve geniş ailelerin çok kalmadığını herkesin artık, çekirdek alileler şeklinde yaşadığını söylemiştir. E9, ağabeyinin ve kendisinin eskiden anne ve babasıyla birlikte yaşadığını ancak kendisinin daha sonra farklı bir dairede yaşamaya başladığını açıklamıştır. E9, eskiden akraba olmayan Arnavutlar arasında da çok yakın ilişkiler olduğunu ve birbirlerine saygı gösterildiğini belirtmiştir. E9, bu durumu bir örnekle ifade etmiştir: *"Örneğin bir sokakta bir Arnavut, pastane açtığı zaman o sokağa başka hiçbir Arnavut pastane*

açmazdı. Onun işine saygı duyar ve kazancına engel olmazdı. Ancak, yerli halk açardı, buna dikkat etmezdi. Günümüzde Arnavutlar halen dikkat ediyor mu bilmiyorum"(E9, 46, Lise). E10 da Arnavut kültüründe akrabalık ilişkilerini şu şekilde açıklamıştır: *"Çeşitli nedenlerle görüşmediğimiz akrabalarımız vardı. Ancak babam buna karşı çıkar ve 'her ne olursa olsun birbirinize yardım edeceksiniz', destek olacaksınız derdi. Yaşam tarzı olarak birbirimize taban tabana zıt olsak bile, çeşitli törenlerde bir araya gelerek birbirimize hâlâ destek oluyoruz."* E10, Arnavutların genelde iki ya da üç kuşak birlikte aynı evde yaşadığını ifade ederek, bu durumun çok değişmediğini ve birlikte yaşanan müstakil ev yerine apartman yapılarak yine aynı apartmanda birlikte yaşanıldığını dile getirmiştir.

Katılımcılardan E3, sadece akrabalarıyla olan dayanışmasının ve birlikteliğinin değil aynı zamanda aynı etnik kökenden olmanın da önemli olduğunu vurgulayarak, bunu şöyle açıklamıştır: *"Kendi olanın gibisi yoktur. Arnavutlar işlerinde yabancıları çalıştırmak yerine kendi milletinden olanı tercih eder. Hem kendi akrabam ve hemşerim kazansın hem de işime sahip çıksın anlayışı vardır. Böylece, aralarında dayanışma oluşur ve birbirini gözetmiş olurlar. Hep birlikte çalışıp kazanıp yerler."* E3 ayrıca Arnavutların genelde bir evde hep beraber yaşama alışkanlıklarının halen varolduğunu ve bu duruma kimsenin karşı çıkmadığını söylemiştir. Bu durumun diğer kültürlerde olduğu gibi bir karışıklık yaratmamasının, aile içi saygı ve anlayıştan kaynaklandığını açıklamıştır (E3, 29, Lise).

Arnavutlar'da akraba ve arkadaş arasında olan birlikteliği ve dayanışmayı K2, azınlık olmalarıyla açıklamıştır. O, tanımadıkları bir Arnavut olsa bile kutlama ya da cenaze gibi çeşitli törenlerde birbirlerine yardım ettiklerini ve dayanışma sağlandığını dile getirmiştir (K2, 32, Lisansüstü). Arnavutların birliktelikten doğan güçle hareket etme anlayışını benimsediği söylenebilir. K2, Arnavutların kuşaklar boyu bir iş yerini işlettiğini vurgulayarak, bunun nedenini geldikleri dönemde iş bulmakta zorlandıkları için ve yabancı bir ortamda çalışmak yerine kendi işyerini kurarak tüm aile çalışmayı tercih etmeyle açıklamıştır.

Aile ve akraba ilişkileri hakkında bilgi veren diğer bir konu ise aile için karar sürecidir. Özellikle, bir aile içindeki karar alma sürecinin nasıl işlediğinin öğrenilmesi o kültür hakkında güç aralığına ilişkin bilgiler verebilir. Bu noktada Neuliep ve Tomey'in bu

konuya ilişkin söylediklerini anımsamak yararlı olacaktır. Güç aralığı düşük olan ailelerde, aile üyeleri eşit olarak görülmekte ve karar alma sürecinde demokratik davranılmaktadır. Güç aralığının yüksek olduğu ailelerde, çocukların itaatkâr olması beklenmekte ve babanın otorite olduğu daha sonrasında çocuklarda en büyük erkeğin geldiği hiyerarşik yapı bulunmaktadır (Neuliep, 2006: 76-77). Öte yandan güç aralığının düşük olduğu ailelerde, çocuklar, kendi fikirlerini rahatlıkla ifade edebilmekte ve karar alma sürecinde ailede söz sahibi olabilmektedir (Tomey, 1999: 70). Katılımcılardan bazıları aile büyüğünün karar sürecinde etkili olduğunu belirtirken, bazıları da aile içinde demokratik bir ortamın varlığından söz etmektedir.

Aile içi karar alma sürecine ilişkin sorulan soruyu katılımcılardan E3 net yanıt vermiştir. E3, aile içinde bir duruma ilişkin karar sürecinde aile büyüklerinin genelde karar verdiğini belirttikten sonra bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: *"Mesela bizim ailede annem ve babam bir durum için olmaz dediği zaman biter. Onlar bana şunu yapma desin yapmam. Onlar sağ olduğu sürece bu durum böle devam eder"*(E3, 29, Lise). E3'ün bu açıklamalarından büyüklerinin isteklerine koşulsuz uyduğu yargısına ulaşılabilir. Öte yandan, E6 da E3 gibi benzer bir yanıt vermiştir. E6, aile büyüklerinin bir konuya ilişkin dediklerinin önemsendiğini ve karar alma sürecinde önemli rol oynadığını ifade etmektedir (E6, 32, Lise).

Katılımcılardan E9 da eskiden aile büyüklerinin karar alma sürecinde etkili olduğunu ve çocukların bir konu hakkında çok fazla fikirlerinin alınmadığını söylemiştir. Ancak O, bu durumun şimdi değişime uğradığını şu şekilde dile getirmiştir: *"Biz babamız-annemiz ne derse onu yapardık, şimdi ben bir karar aldığımda zaman zaman çocuklar beni dinlemiyor"*(E9, 46, Lise). E11, eskiden ailede en büyük erkeğin kararının uygulandığını söylemiştir. Katılımcı, ailede diğer üyelerin fikirlerinin alınmadığını açıklayarak, kendi fikirlerini babasına doğrudan söylemekten çekindiğini ve düşüncesini annesi aracılığıyla babasına ilettiğinden söz etmiştir. Öte yandan, o da, günümüzde bu durumun artık, geçerliliğini korumadığını ve kendi çocuklarının düşüncelerini rahatlıkla ifade ettiklerini belirterek, bazen çocuklarına kararlarını uygulatamadığını açıklamıştır (E11, 75, Lise). E2'nin soruya verdiği yanıt, E11'in cevabıyla benzerlik taşımaktadır. O da eski zamanlarda ailede en büyük erkeğin aldığı kararlara uyulduğunu belirtmiştir.

Ancak, katılımcı, bu durumun günümüzde değiştiğini ve karar alınırken en küçük aile bireyinin bile kararlarının önemsendiğini vurgulamıştır (E2, 44, Lise).

E5, soruya ilişkin genelde aile içi karar alınırken aile büyüğü olan erkeğin sözünün dinlendiğini dile getirmektedir. E5, bu sürecin 'saltanat gibi' babadan oğula geçtiğini ifade etmektedir. Eğer baba hayatta değilse o zaman en büyük erkek oğlun karar konusunda belirleyici olduğunu belirtmektedir (E5, 52, İlkokul). E5, bu söylemiyle diğer katılımcılardan farklı olarak aile büyüklerinden erkek olanın baskın oluşuna vurgu yapmıştır. Karar konusunda, kadının ikinci plana itildiği çıkarımı yapılabilir.

Diğer bir katılımcı olan K1 ise, aile içinde bir konuya ilişkin karar alınırken herkesin düşüncesinin sorulduğunu belirtmiştir. Ancak, aile büyüğüne çok saygı duyulduğu için ve aile büyüğü bir konuya ilişkin kararının kendi istediği gibi olmasını öngörüyorsa, o kişiyi kırmamak adına herkesin karara uyum sağlamasının söz konusu olduğunu söylemiştir (K1, 46, Lisansüstü). K1'in açıklamalarından onun ailesinde uygulanan karar alma sürecinde saygı ve aile büyüğünü üzmeme iki temel etken olarak görülmektedir. Diğer bir katılımcı olan E1 de, aile içinde bir konu hakkında karar alma sürecinde hep birlikte karar verdiklerini belirtmektedir. Katılımcı, büyük ya da küçük herkesin düşüncesinin önemsendiği ve birlikte ortak bir karar sürecinin varlığını işaret etmiştir (E1, 71, İlkokul).

E4 ise, sorulan soruya farklı bir açıklama getirerek, karar sürecinde etkin birey olabilmeyi ekonomik güçle ilişkilendirmiştir. Ailede yer alan tüm bireylerin düşüncelerinin önemsendiği ifade eden E4, eğer aile içinden bir kişinin aileye katkısı yoksa onun fikrinin çok önemli olmadığını belirtmiştir (E4, 66, İlkokul). Dolayısıyla, onun ailesinde kişinin ailede söz sahibi olabilmesinin ve bir konu hakkında görüşünü belirtebilmesinin, sağladığı maddi desteğin etkisiyle doğru orantılı olduğunu çıkarımı yapılabilir.

Aile ve akrabalık ilişkileri dışında katılımcılara arkadaşlık ilişkileri hakkında da soru yöneltilmiştir. Arkadaşlık ilişkisine ilişkin soruya katılımcıların bir kısmı, Arnavut olmasını önemsemediğini belirtirken, bir kısmı bir yakınlık duyumsadığını ve Arnavut olmasına olumlu baktığını ifade etmiştir.

K2, E8, E11, E1, E3 ve bazı diğer katılımcılar arkadaş seçiminde Arnavut olmasının tek neden olmadığına değinmektedirler. Söz konusu katılımcılardan K2, kişinin Arnavut olmasının önemli olmadığını düşünmektedir. K2, arkadaş seçimi yaparken etnik ayrımcılık yapmadığını söylemiş ancak farklı bir kültürden birisiyle karşılaştığı zaman kültürler hakkında bilgi verilmesini ve aradaki farklılıkları görmeyi önemsediğini belirtmiştir (K2, 32, Lisansüstü). E8 de arkadaş çevresinde herhangi bir ayrım yapmadığını, Arnavut olmasının bir önemi olmadığını ve insani değerleri taşımasının yeterli olduğunu belirtmiştir. E8, ancak kendisi gibi düşünmeyen ve sadece Arnavut biriyle arkadaş olmayı seçen akrabalarının olduğunu da dile getirmiştir (E8, 48, ilkokul).

Arnavut kültüründen birisiyle arkadaş olmanın aynı kültürü paylaşmasından dolayı daha rahat ve samimi olduğunu birçok şeyin daha iyi anlaşıldığını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Arnavut olmayan arkadaşlarının da olduğunu ifade eden E2, Arnavutlar'la kültürel bağlamda yaptığı paylaşımları diğer kültürden arkadaşlarıyla yapamadığını için Arnavut olan kişileri daha yakın olarak duyumsamaktadır. Buna karşılık E2, arkadaşlık ilişkilerinin sadece etnik kökenle de tamamen bağlı olmadığını ifade etmektedir. *"Arkadaşlarım illa Arnavut olsun diye ayırmıyorum, neticede insan olsun, artık Arnavut olmuş, Çerkez olmuş, Tatar olmuş, bunlar önemli değil kişinin insanlığı önemli…"* ifadesiyle arkadaşlık ilişkisinde diğer insanlara da yer verebileceğini söylemiştir.

Katılımcılardan K1 ise, farklı düşünmekte ve arkadaş seçiminde Arnavut olmasının etkisinin olduğunu belirtmektedir: *"Arnavut biriyle karşılaştığım zaman yüz hatlarından ve karakteristik özelliklerinden o kişinin Arnavut olduğunu anlayabiliyorum ve bu durum da kanımın ısınmasına neden oluyor"* K1, sadece Arnavut bir kişinin değil, Balkanlar'dan olan bir kişinin bile kendisinde bir çekim oluşturduğunu söylüyor. K1, kendi kültüründen birisiyle olan iletişiminde, aynı kültürü paylaştıkları için anlaşmanın daha kolay olabildiğini de sözlerine eklemiştir.(K1, 46, Lisansüstü). Arkadaşları Arnavut olduğu zaman daha iyi anlaştığını söyleyen diğer bir katılımcı da E6'dır. Onlarla daha uyumlu olduğunu da açıklayan E6, arkadaşlarının çoğunun Arnavut olduğunu ifade ederek, bazı arkadaşlarının uzak akraba olduğunu belirtmiştir. (E6, 32, Lise). Arkadaş grubunun genel olarak Arnavutlar'dan oluştuğunu ifade eden E4 de,

Arnavutların nasıl biri olduğunu bildiği için daha rahat davranabildiğini ve o yüzden Arnavutlar'la arkadaşlık yapmayı seçtiğini söylemiştir. E4, Arnavutlar'ı daha "güven verici" bulduğunu açıklamıştır (E4, 66, İlkokul).

Bu başlık altındaki yöneltilen sorular, Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından olan güç aralığı ve bireycilik-ortaklaşa davranışçılık kuramları hakkında bilgiler sunmaktadır (Hofstede ve Bond, 1984: 419). Katılımcılara yöneltilen sorular karşısında genel olarak bireylerin ortaklaşa yaşam biçimine daha yatkın olduğu ve beraberlik içinde yaşamını sürdürme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Bireylerin bireyci veya ortaklaşa davranış kalıplarından hangisine eğilimli oldukları, ev, okul ve iş yeri gibi ortamlarda gerçekleşen etkileşim sürecinde görülebilmektedir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 198). Özellikle, aile üyelerinin birlikte tek evde yaşadığı ya da birbirine çok yakın yerlerde oturduğu görülmektedir. Ayrıca, kuşaklarca sürdürülen birçok işyerinin olması ve çalışan tüm bireylerin gelirlerinin tek bir kişide toplandığı görülmektedir. Bu durumlar, ortaklaşa yaşam biçiminde bireyin 'ben' yerine 'bize' yönelmesine neden olabilmektedir. Başka bir deyişle, ortaklaşa yaşama daha uyumlu olduğu hakkında bilgi verebilmektedir. Bireyler, kendini düşünmek yerine geneli düşünme eğilimi göstermektedir. Bireycil eğilimli kültürlerde ise gereksinimler ve amaçlar grup merkezli olmaktan daha çok bireyin kendisine özgü olmaktadır. Ortaklaşa davranış yönelimli kültürlere göre, grup içi ve grup dışındaki üyeler birbirinden farklı olarak değerlendirmektedir. Oysaki, bireycil yönelimde tüm insanların benzer özellikler taşıdığı yönünde bir eğilim olmaktadır (Elfenbein ve Ambady, 2003: 93). Ortaklaşa kültürdeki toplumlar, yaşamını sürdürebilmek için diğer bireylere gereksinim duymaktadır. İşbirliği ve emirlere uyum yaşamı sürdürebilmek için önemli görülmektedir (Neuliep, 2006: 47).

4.7. Arnavut Kültüründe Kadın ve Erkek

Bu bölümde katılımcılara "Arnavut kültüründe, sadece kadına ya da erkeğe ait olan durumlar, iş bölümü ya da tutumlar var mıdır?" sorusu yöneltilmiştir. Söz konusu soruyla amaçlanan, Arnavut kültüründe kadın ya da erkeğin nasıl konumlandırıldığı hakkında bilgi edinilmektedir. Böylece, Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından biri olan erillik-dişillik kapsamında da Arnavut kültürünün yönelimine ilişkin saptamaların yapılabileceği hesaplanmıştır. Erilliğin baskın olduğu kültürlerde cinsiyetlere bağlı

rollerin hatları daha belirgin olabilmektedir. Öte yandan, dişillik yönelimli kültürlerde cinsiyetler arasında daha eşitlikçi bir tutum bulunmaktadır (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 205).

Katılımcılardan K1'e göre, Arnavut kültüründe kadın ve erkek arasında farklı tutumların varlığı söz konusudur. O, Arnavutların ataerkil bir aile yapısına sahip olduğunu ifade etmekte ve ailede evi erkeğin geçindirmesinden dolayı genelde erkek egemen bir durumun varlığından söz etmiştir. Erkeklerin mutfak işleriyle ya da ev işleriyle uğraşmadığını çok nadir olarak bazılarının yardım ettiğini belirten K1, ancak artık, bu durumun da günümüzde yeni kuşaklar sayesinde değişeme uğradığını ve daha demokratik bir ortamın oluştuğunu düşünüyor. Bunun temel nedeni olarak artık, ailede kadınların da çalışarak, aile ekonomisine yardım etmesini ve dolayısıyla ev işlerinin de birlikte eşit bir şekilde yapıldığını göstermektedir (K1, 46, Lisansüstü). Katılımcılardan E3 ise, bu konuya ilişkin yaptığı gözleme dayanarak, Arnavut erkeklerinin genelde eşini çalıştırmadığını ifade etmiştir. Eskiden gelen bu özelliğin sürdüğüne değinen katılımcı, kadınların daha çok ev işleriyle ve çocuk bakımıyla uğraştığını ve evi geçindiren kişinin erkek olduğunu vurgulamıştır (E3, 29, Lise). Katılımcılardan K3, yukarıda yapılan açıklamaları somuta indirgeyerek kadın ve erkeğe ait durumlar hakkında şunları söylemiştir: *"Mutfak tamamen kadına aittir ve kadınla erkek genelde ayrı ayrı yaşamlarını sürdürür. Kına gecesi tamamen kadına aittir. Erkekler kesinlikle giremez. Aynı şekilde bayanlar da asla köy kahvesinin önünden geçmez ve içeri girmez"(K3, 23, Üniversite).* E10 ise, eskide yaşandığı önerilen erkek egemen yapının dedesinin evinde söz konusu olmadığını ve dedesinin evinde ataerkil bir yapı yerine daha demokratik bir ortamın varlığından söz etmiştir. Ev işlerinin sadece kadına yüklenmesi gibi bir durumun olmadığını belirten E10 şunları söylemiştir: *"Dedem aşçı olduğu için genelde evde yemekleri o yapardı. Bunun yanı sıra, temizliğe yardım ettiğini ve cam sildiğini hatırlarım"* E10, evdeki güç ilişkilerini şöyle ifade etmektedir: *"Her ne kadar dedem evin lideri gibi görünse de babaannem de etkiliydi. Evde, erkek ne derse o olur havası esmiyordu"*(E10, 53, Lisansüstü). E11 de, E3'ün düşüncelerine katılmış ve farklı olarak günümüzde kadınların birçok kamu kurumu ve özel sektörde çalıştığını, dolayısıyla ev ortamı ve başka ortamlarda erkek ve kadın arasında olan ayrımın ortadan kalktığını açıklamıştır (E11, 75, Lise). K2 de, E11'in düşüncelerine tümüyle katılmakta ve aynı düşünceleri aktarmaktadır.

Diğer bir katılımcı olan E4 ise erkek egemen yapının artık ortadan kalktığını, kadın ve erkeğin arasındaki çeşitli ayrımların çok geçerli olmadığını kendisinden verdiği örnekle açıklamıştır: *"Eğer evde fazla iş varsa ben hanıma yardım etmek için evde paspas yapıyorum. Ancak emir verilirse yapmayız inat var biraz"* diyerek sözlerine devam etmiştir. E4, ayrımın eski zamanlarda kaldığını ve artık şehir yaşamına uyum sağlanmasının ve üniversiteye gidilmesinin erkeğe ya da kadına ait durumlar arasındaki belirgin sınırı yok ettiğini düşünmektedir (E4, 66, İlkokul). Ancak, E4'ün kullandığı eril dil ve verdiği örnek, kadın ve erkek arasında ortadan kalkan ayrımın ne ölçüde olmadığı hakkında kuşku oluşturmaktadır. E8 ve E2 de, Arnavut kültüründe eskiden genellikle kadınların ev işleriyle ilgilendiğini ama bu durumun günümüzde yok olmaya başladığını ve artık kadınların da çalıştığını açıklamışlardır.

Katılımcılardan E7 ise, önemli bir örnek yaşamıştır. Onun verdiği örnek diğer katılımcıların ayrımın kalktığına ilişkin açıkladıkları görüşleri tekzip edecek türdendir. Buna göre E7, bazı arkadaşlarının eşlerini çalıştırmadıklarını ve sadece ev işleriyle uğraşmalarına izin verdiklerine tanık olmuştur. E7'nin kendisi duruma katılmamakta ve kadının da çalışmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünmektedir. Katılımcı ek olarak, kendi ailesinde kadın ve erkeğin daha eşit olduğunu vurgulamıştır. E7 şunları söylemiştir: *"Kadın ve erkek birlikte çalıştığında daha mutlu ve huzurlu bir ev ortamı olur ve ev ekonomisi erkeğin omuzlarında olmaz, birlikten kuvvet doğar"* (E7, 25, Üniversite). Anlaşılacağı üzere E7, erkek gibi kadının da evine ekonomik anlamda yardım etmesini savunmuştur.

Yöneltilen soruyla Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından biri olan erillik-dişillik hakkında bilgi edinilmesinin yanı sıra, kültürde kadın ve erkek arasındaki iletişim sürecine ilişkin de bilgiler elde edilmektedir (Hofstede ve Bond, 1984: 419). Yöneltilen soru karşısında katılımcılar erkek ve kadın arasında bazı sınırların olduğuna ilişkin açıklamalarda bulunmaktadırlar. Bazı katılımcılar evin geçimini sağlayan kişinin erkek olduğunu belirtmektedir. Bazı katılımcılar da bu durumların geçmişte kaldığı kadının da erkek kadar aktif olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, geçmişte erillik yöneliminin daha yoğun olduğu görülürken, günümüzde bu durumun yoğunluğu daha da az olmaktadır.

4.8. Topluluk Dayanışması ve Birliktelik

Dayanışma ve birliktelik, kültürlerarası iletişim açısından kültürün sürdürülmesi ve korunması bağlamında önem taşımaktadır. Bu nedenle, katılımcılara, dayanışma ve birlikteliği yansıtacak sorular da yöneltilmiştir. Söz konusu sorular şunlardır: "Eskişehir'de Arnavutların yoğun olarak yaşadığı mahalleler var mıdır? Eğer varsa siz burada yaşıyor musunuz ve aynı mahallede yaşamanın etkileri sizce nelerdir?" Daha sonrasında "Arnavutlar'a ait olan herhangi bir derneğe ya da topluluğa üye misiniz veya bağlantınız var mı? Varsa derneğe olan katılımınız nedir? Nasıl etkileri oluyor?" soruları sorulmuştur. Katılımcılardan Arnavutların Eskişehir'de toplu bir halde yaşadığı mahalle konusunda bir tutarlılık görülmemektedir. Katılımcıların çoğu Arnavutların Eskişehir'de dağınık halde yaşadığını belirtmektedir. Ayrıca, katılımcılar onları birleştiren bir derneğin olmadığını da belirtmişlerdir.

Arnavutların birlikte yaşadığı mahallelerin olup olmadığına ilişkin sorulan soruya katılımcılardan E2, Arnavutların genelde dağınık olarak yaşadığını ifade etmiştir. O, Arnavutların bazılarının Işıklar ve Şeker mahallelerinde yaşadığını söylemiştir. Ancak, genelde sadece yakın akrabaların aynı mahallelerde oturduğunu da kaydetmiştir. Kendi ailesinin, dedesinin sahip olduğu evde üç kuşak boyunca çeşitli zamanlarda oturduğu için farklı mahallelere taşınma durumunun olmadığını açıklamıştır. Birlikte aynı mahallede oturmanın çeşitli etkilerinden söz eden E2 birlikte yaşamayı güven verdiği, herkesin birbirini bildiği ve aynı kültür olması dolayısıyla dayanışma olduğu için yararlı bulduğunu bildirmiştir. Ayrıca, sadece Arnavutça konuşan ve Türkçe bilmeyen kişiler için aynı mahallede yakın akrabalarla ya da Arnavutlar'la birlikte yaşamanın iletişim açısından önemli olduğunu ve Arnavutça bilmeyen kişileri yalnız duyumsatmadığını belirtmiştir (E2, 44, Lise). E11 de, E2'nin yaptığına benzer bir açıklamada bulunmaktadır. E11, Arnavutların belirli bir bölgede toplanmadığını belirterek genellikle Şeker Mahallesinde oturduklarını ifade etmiştir (E11, 75, Lise). E4, Eskişehir'de Arnavutların çoğunluklu olarak yaşadığı mahallelerin Ömer ağa ve Işıklar mahalleleri olduğunu belirten diğer bir katılımcıdır. E4, farklı bir dile, sosyal yaşama, millete alışıncaya kadar tedirgin bir duygu içinde yaşadıklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla, Arnavutlar'la birlikte olmasının güven verdiğini söylemiştir (E4, 66, İlkokul).

Eskişehir'de Arnavutların genelde dağınık bir biçimde olduğunu belirten K1 de bu durumun geleneklerin korunması ve devam ettirilmesi açısından önemine dikkat çekmiştir. Eskişehir'de genelde yakın akrabaların aynı yerde oturduğunu belirten K1, kendi kardeşleri, kuzenleri ve amcalarıyla aynı sitede oturduğunu belirtmektedir. K1, Bursa ve Samsun şehirlerinde yaşayan Arnavutların, belirli bir mahallede toplanmasının kültürün korunmasına, aktarılmasına ve sürdürülmesine katkısı olduğunu ifade etmektedir. Eskişehir'de tüm Arnavutların toplandığı belirli bir mahalle olmaması dolayısıyla burada yaşanan Arnavut kültürünün söz konusu şehirlere oranla daha esnek olduğunu ve tam olarak yansıtılamadığını aktarmıştır (K1, 46, Lisansüstü).

E1 de dağınık yaşanmasına vurgu yaparak, birlikte yaşanılan bir mahalle olsa dayanışmanın daha çok olabileceğini ve kültürün canlı tutulabileceğini bildirmiştir (E1,71, İlkokul). E1'le benzer bir görüş aktaran E8, Arnavutların belirli bir mahallede toplanmadığını belirterek, diğer kültürle karışık bir biçimde dağınık olmasının kültürü etkisizleştirdiği görüşünü savunmuştur (E8, 48, ilkokul). Bu konuda görüş açıklayan bir katılımcı da E7'dir. Onun anlattığına göre, Eskişehir'de yaşayan Arnavutların birçok farklı mahallede oturuyormuş ancak, ticaretle uğraşan kişilerin genelde işyerleri ve evlerinin Sakarya Caddesinde olduğunu biliyormuş. E7, birlikte yaşamayı şöyle yorumlamıştır: *"Azınlıkların bir arada yaşamasıyla kültürü korunur ve grup için dayanışma artar"* (E7, 25, Üniversite). Katılımcılardan E6 da Eskişehir'de yaşayan göçmenlerin genellikle Sakarya Caddesi ve çevresinde toplandığını ve Arnavutların da buralarda yoğun olduğunu belirtmiştir. Buna gerekçe olarak, Eskişehir'e ilk gelenlerin oralara yerleşmiş olması ve onlardan sonra Eskişehir'e gelen kişilerin de onları izleyerek, oraya yerleşmesini göstermiştir (E6, 32, Lise).

Katılımcıların çoğu dernekle ilgili yöneltilen soru karşısında, sadece Arnavutların bir araya geldiği bir dernek olmadığını ama Arnavutlar'dan oluşan bir halk oyunları derneği bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak, başka bir katılımcının bildirdiğine göre, belirtilen bu dernek günümüzde etkin durumda değildir. E4, dernek konusunda şunları söylemiştir: *"Bizi burada bir araya getirebilecek dernek faaliyetleri olmadığı için kültürü ve gelenekleri birlikte yaşama durumumuz çok fazla olmuyor. Herkes kendine göre yaşıyor, bazı gelenekler unutuldu"* (E4, 66, İlkokul). E1, Arnavutların oluşturmuş olduğu ve yöresel halk oyunlarını yaşatan 'Vardar Folklor Derneği' ne kayıtlı biri. On

beş yıl önce lokallerinin olduğunu ancak kapandığını belirtmektedir. Derneğin de şu an için aktif olmadığını, bunun sebebi olarak da gençlerin gelmeyi tercih etmediklerini ve yeterli ilgiyi göstermediklerini söylemiştir. Ancak, bazen derneğin tekrar aktif olmasını isteyen gençlerin de olduğunu ama toplanmanın zor olduğunu belirtmiştir. Arnavut halk oyunlarını devam ettirebilmek ve yeni kuşaklara öğretmek amacıyla 'Vardar Folklor Derneği' kurulduğunu belirten E1, derneğin amacını şöyle açıklamıştır: *"Bu dernek bizim dayanışmamızı, beraberliğimizi sağlamakta ve kültürümüzü yaşatmaktadır. Bu dernekte oluşturduğumuz halk oyunları ekibimizle, Arnavut düğünlerine katılırız ve bu kültürü canlı tutarız. Amacımız bu gelenek kaybolmasın. Ayrıca, bu dernekte sadece Arnavut gençlere kendi halk oyunlarımızı öğretmiyoruz, kültürümüzü tanıtıyoruz"* (E1,71, İlkokul). Katılımcılardan E11 de Arnavut halk oyunlarının sürdürüldüğü Vardar Halk Oyunları ekibinden söz etmektedir. Ancak eskiden daha etkin bir biçimde düğünlerde ve kutlamalarda Arnavutların geleneksel halk oyunlarını sergilediklerini ifade ederek, günümüzde etkinliğini sürdüremediğini belirtmiştir. Bunun gerekçesi olarak, oyunları sergileyen kişilerin yaşlandığını ve yeni kuşakların da çok ilgilenmediğini göstermiştir (E11, 75, Lise).

Katılımcıların açıklamalarından dernek ve halk oyunları konusunda ilgisiz kaldıkları anlaşılabilir. K1, herhangi bir derneğe üye olmadığını ancak, Vardar Folklor Derneğine ailesinden üyelerin olması sebebiyle bu derneğini bildiğini dile getirmektedir. Eskiden lokallerinin olduğunu da belirten K1 şu anda lokalin kapalı olduğunu ve derneğin de aktif olmadığını açıklamıştır. O, yeni kuşakların da dernek ya da lokal konusunda çok etkin bir rol almadığını düşünmektedir (K1, 46, Lisansüstü). E3, Arnavutların da gittiği bir dernek olduğunu bildiğini ancak üye olmak için hiçbir fırsatının olmadığından söz etmiştir. Derneğe çok çağırılmasına karşın, çalıştığı ve işinin yoğun olduğu için gidemediğini açıklamıştır. Derneğe gitmek yerine arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi daha çok seçtiğini de sözlerine eklemiştir. Derneğe gitmemesine karşın, birleştirici ve dayanışma duygusunu güçlendirici özelliğinin de olduğuna düşünmektedir (E3, 29, Lise).

Katılımcılardan E5 de Balkanlar'dan gelen göçmenlerin ve Arnavutların da toplandığı Eskişehir Makedonya Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'ne gittiğini söylemiştir. Dernekte, kendi kültüründen insanlar görmekten mutlu olduğunu ve her hafta belirli

günlerde birlikte çeşitli aktivitelerde bulunduklarını kaydetmektedir. (E5, 52, İlkokul). Buna karşılık, K2'ye göre, burası kültürü yaşatan bir yer değil, erkeklerin toplanıp oyun oynadığı bir kahve olarak hizmet veriyormuş. Söz konusu derneği daha çok erkeklerin gittiği bir yer olduğu için gitmediğini söylüyor. Ayrıca, söz konusu derneğin sadece Arnavutlar için olmadığını da sözlerine ekliyor (K2, 32, Lisansüstü). Öte yandan, E9, Eskişehir Makedonya Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin kurucu üyelerinden biridir. Amaçlarının aynı kültüre bağlı insanları bir araya getirmek ve dayanışmayı sağlamak olduğunu açıklamıştır (E9, 46, Lise). E10 da, Arnavutlar arasındaki birlik ve dayanışma için eskiden bir dernek ya da kuruluşa gereksinim olmadığını söylemiştir. Eskiden Arnavutların bir dernek çatısı altında olmadan, ayda bir toplanarak sohbetler ettiğini anımsamaktadır (E10, 53, Lisansüstü).

Kültürün sürdürülmesi bakımından aynı kültürden olan bireylerin birlikte yaşaması önemli olmaktadır. Ayrıca, kültürel bağları sıkılaştırılan ya da kültürü canlı kılma görevini üstlenen oluşumlarında varlığı önemli olmaktadır. Katılımcılara yöneltilen sorular karşısında Arnavutların belirli bir bölgede yaşamadığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla, farklı yerlerde oturmalarından dolayı hâkim kültürle olan etkileşimleri daha yoğun olabilmektedir. Bu durum da kültürel pratiklerin sürdürülmemesi ve unutulmasına yol açabilmektedir. Öte yandan, bireyleri bir araya getirici bir dernek ya da etkinliğin çok fazla olmadığını belirten katılımcılar bu durumu da kültürün olumsuz yönde etkilenmesine ve sürdürülmemesine ilişkin değerlendirmektedirler.

4.9. Kültüre Özel Durumlar ve Davranışlar

Bazı kültürlerin iletişim sürecinde bir durumu aktarmak için çok fazla bilgi vermesi gerekmeyebilir. Karşı kültürdeki birinin söz konusu durumu, davranışlardan ya da deneyimlerden anlaması beklenir. Öte yandan, bazı kültürler açısından iletişim sürecinde bir durumu ya da konuyu anlaşılır yapmak için yoğun bilgi aktarımı gerekebilir. Söz konusu bu durumlar, iletişim sürecinin anlaşılır ve doğru olmasını etkileyebilmektedir. Bunlar, Hall tarafından yüksek ve düşük bağlam olarak tanımlanmaktadır (Hall, 1990: 38). Bu bağlamda katılımcılara, "Arnavut kültüründe, bazı durumları özel olarak açıklayan ya da karşılayan ve sadece Arnavutların anlayabileceği davranışlar bulunuyor mu? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğu kültürlerinde bazı durumları açıklayan çok fazla pratik ve deneyimlerin bulunmadığını

ifade etmektedir. Bazı katılımcılar da bu konuyu açıklamalrıyla anlaşılır kılmaktadır. Katılımcıların soruya ilişkin benzer açıklamalarda da bulunduğu görülmektedir.

E4, Arnavutların kendine özgü bir pratik olan ve düğünlerde nişanlı, bekâr ve evli olan kızların birbirinden ayrılmasını sağlayan farklı eşarplar takıldığını söylemiştir. Ancak bu durumun, artık çok fazla eşarp kullanılmamasından dolayı yaygınlığının yitirdiğini ifade etmiştir (E4, 66, İlkokul). E7 de E4'ün düşüncelerine benzer görüşlerini açıklamıştır. Anlattığına göre, yaklaşık on beş yıl önce düğünlerde, kadınlar, evli ya da bekâr olduğunu gösteren farklı eşarplar taarmış. Ancak artık, bu alışkanlık sürdürülmüyormuş (E7, 25, Üniversite).

Katılımcılardan E8, farklı eşarp takma alışkanlığının yanı sıra buna yapılan bir eki de açıklamıştır. E8, eskiden düğünlerde evli olan kızların başörtülerini farklı bağlayıp çiçek taktığını ifade ederek şunları eklemiştir: *"Bu sayede düğünde ya da herhangi bir törende kimin evli kimin bekâr olduğu hakkında soru sormadan bilgi edinilirdi."* (E8, 48, ilkokul). K2 de, genelde törenlerde aynı aileden olan kadınların aynı renkte eşarplar takması ya da kıyafetler giymesinin Arnavutların anlayabileceği bir durum olduğunu ifade etmektedir. Böylece, kimin hangi aileden olduğu ayrılabilmektedir (K2, 32, Lisansüstü).

Yüksek bağlamlı kültürlerde, bilginin, fiziksel ve içsel bağlam odağında olduğu ve kodlara, kurallara çok fazla gereksinim olmadığı belirtilmektedir. Düşük bağlamlı kültürlerde iletişimin anlam kazanabilmesi için açık bir biçimde belirtilen kodlara gereksinim duyulmaktadır (Hall, 1981: 91). Katılımcılar çoğu kültürlerinde belirli durumları açıklayacak ya da belirtecek pratiklerin ya da davranışların bulunmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, kültürlerinin daha çok düşük bağlam yöneliminde olduğu değerlendirilebilir. Çünkü belirli durumları açıklayan ve kültürlerinden olanların ya da kültürlerini bilenlerin anlayabileceği alışkanlıklar, davranışlar ve pratiklerin çok bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla belirli durumları açıklamak için bilgiye gereksinim duyulmaktadır. Kültürel altyapı durumları açıklamada yetersiz kalabilmektedir.

5. Sonuç

Dünya tarihine bakıldığında, tarihe yön veren olayların farklı kültürler arasındaki etkileşimlerden kaynaklandığı görülmektedir. Nitekim, bu anlamda önem kazanan birçok gelişmenin arka planında farklı kültürlerin taşıyıcısı olan halkların, ulusların ya da etnik grupların birbirleriyle girdikleri etkileşim yer almaktadır. Savaşlar, göçler, ekonomik, sanatsal ve bilimsel etkinlikler; kimi zaman, farklı kültürlerin çatışmasından kimi zaman ise, uzlaşmalarından beslenmiştir. Günümüzde de, kültürlerarası iletişim süreci benzer biçimde tarihsel önemini korumaktadır. Üstelik, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaşanan; küreselleşme ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi gibi dönüşümler, kültürlerarası iletişimin öneminin giderek artmasına neden olmuştur. Yaşadığımız çağda, farklı kültürlere üye bireyler, uzaklık ve dil engellerinden görece özerk bir biçimde iletişim içinde olabilmektedir. Bununla birlikte, son elli yılda artan uluslararası ilişkiler, neredeyse tüm kültür ve ulusların karşılıklı ilişkisini kaçınılmaz bir hale getirmiştir.

Bu bağlamda, kültürlerarası iletişim çalışmaları sözü edilen gelişmelerle paralellik içinde ortaya çıkmıştır. Bilimsel bir alan olarak yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısında beliren kültürlerarası iletişim, genel olarak, *farklı kültüre üye insanlar arasındaki bilgi değişimi ve yabancı olanın algılanması* olarak tanımlanmaktadır. Kültürlerarası iletişimin oluşması için bir kültürün üyesinin, kendi kültürünün değer yargıları, normları ve kuralları çerçevesinde ürettiği bilginin farklı bir kültürün üyesi tarafından kullanılması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, kültürlerarası iletişimde kişiler arasında etkileşim sürecinin gerçekleşebilmesi için kültürel algının ve semboller sisteminin farklılaşması gerekmektedir. Ancak, kültürlerarası etkileşim sürecinde karşılaşılan kültürün davranış kalıplarını, inançlarını ve kurallarını birey kendi kültürünü merkeze alarak yorumlar ve anlamaya çalışırsa yanlış bir iletişimin doğmasına neden olabilir.

Neredeyse dünyadaki bütün kültürler gibi, Türk kültürü de coğrafi sınırları içinde tek ve bütün toplumu kapsayabilecek bir kültürel sistem içermemektedir. Çünkü birçok farklı grubun ya da toplumun oluşturduğu çoklu bir kültür olmaktadır. Bölgelere, kentlere hatta mahallelere göre bile kültürel farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Türkiye'de, Türk kültürüyle birlikte varlığını sürdüren kültürlerden biri de Arnavut kültürüdür. Dolayısıyla, bu çalışmada, kültürlerarası iletişim bağlamında altkültür gruplarından biri

olan Arnavutların, hâkim kültürle olan ilişkisi irdelenmiştir. Diğer bir anlatımla, Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle olan ilişkisi ve iletişiminin kültürlerarası iletişim bağlamında incelenmesi çalışmanın problemini oluşturmuştur. Çalışma, Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların hâkim kültürle etkileşimi ve karşılaşması sırasında yaşanan belirsizlikleri azaltması, Arnavutların kültürel değerlerini, normlarını ve davranış kalıplarını ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır.

Tez çalışmasında, Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle olan ilişkisi ve iletişiminin kültürlerarası iletişim bağlamında incelemek ve sorularına yanıt bulmak için niteliksel araştırmadan yararlanılmıştır. Çalışmada, problem çerçevesinde bilgi kaynağı olabilecek kişilere ulaşabilmek için olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme tercih edilmiştir. Kartopu örneklemede başlangıçta ulaşılan kişiden, başka kişiye yönlendirilmesi ve yönlendirdiği kişinin de yine aynı şekilde bir başkasına yönlendirmesiyle örneklemi oluşturmaktadır. Kartopu yönteminde birinci temas sağlandıktan sonra kartopu etkisiyle örnek kütlenin büyümesi sağlanmaktadır. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme uygulanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmede, aynı türden bilgilerin toplanması amacıyla, görüşme öncesinde araştırmacıya rehberlik edecek görüşme sorularının ya da konu başlıklarının yer aldığı bir görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan soruların yanı sıra, ayrıntılı bilgi toplama amacıyla ek sorular da sorulmuştur. Yirmi kişiyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde elde edilen bulgular, çalışmanın sorunsalı çerçevesinde irdelenmiştir.

Çözümlemeye arka plan oluşturması için ise *Alanyazın* bölümünde konuya ilişkin tartışmalar aktarılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın sözü edilen bölümde öncelikli olarak *Kültürlerarası iletişim kavramı*na yer verilmiştir. Bu başlık altında kültürlerarası iletişim disiplininin gelişim süreci tartışılarak, kültürlerarası iletişim alanına katkı sağlayan diğer disiplinden söz edilmiştir. Ayrıca, sözü edilen başlığın son bölümlerinde kültürlerarası iletişim alanına ilişkin "kültür", "çokkültürlülük", "altkültür", "hâkim kültür" ve "iletişim" kavramları tanımlanmıştır.

Farklı kültürleri karşılaştıran süreçler başlığı altında, farklı kültürleri karşılaştıran dinamiklere değinilmiş; göç hareketleri, teknoloji ve küreselleşme olguları ele

alınmıştır. Bu dinamiklerin farklı kültürleri nasıl bir araya getirdiğinin anlaşılabilmesi için sözü edilen dinamiklerin temel bileşenlerine ve tanımlamalarına yer verilmiştir.

Kültürlerarası iletişimi etkileyen süreçler bölümünde, stereotip, önyargı, etnosentrizm ve dil unsurlarının incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Böyle bir seçimin nedeni, söz konusu unsurların, birey üzerindeki etkilerinin kavranması ve kültürlerarası iletişim sürecindeki çeşitli işlevlerinin açıklanması kültürlerarası iletişim açısından önemli görülmesidir.

Başka bir başlık olan *Kültürlerarası iletişim yaklaşımları*nda, kültürlerarası iletişim bağlamında kullanılan yaklaşımlar incelenmiştir. Kültürlerarası iletişim çalışmalarında yaklaşımlar, "işlevsel, yorumlayıcı, eleştirel ve diyalektik" olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Söz konusu yaklaşımlar kültür ve iletişim arasında gerçekleşen etkileşim ve ilişkiyi anlamak için katkılar sağlamıştır Ayrıca, söz konusu yaklaşımlar, kültürlerarası iletişim çalışmalarına farklı yöntemler sunarak, çalışmanın biçimlenmesinde yararlı olmuştur. Bu çalışmada irdelenen yaklaşımlar arasından yorumlayıcı yaklaşımdan belirli ölçülerde yararlanılmıştır.

Kültürlerarası iletişim kuramları başlığı altında farklı kültürler arasındaki iletişim ve etkileşim süreçlerini açıklamaya, çözümlemeye ve anlamlandırmaya yardımcı olan bazı kuramlara yer verilmiştir. Bunlar; Edward T. Hall'un Enformasyon Sistemi Kuramı, Florence Kluckhohn ve F. L Strodtbeck'in Değer Yönelimleri Kuramı ve Geert Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramıdır. Söz konusu kuramlar arasından kültürel boyutlar kuramından geniş ölçülerde yararlanılmıştır.

Daha sonra *etnisite* başlığı altında, etnik grup kavramına, etnik grupların karakteristik özelliklerine ve etnisite yaklaşımlarına yer verilmiştir. Söz konusu başlığın alanyazına eklenmesinin nedeni, etnik bir grup olan Arnavutların anlamlandırılması ve açıklanması için yararlı olmasıdır.

Son olarak *Arnavutlar* başlığı irdelenmiştir. Söz konusu başlık içerisinde, Arnavutluk'un tarihsel arkaplanına, bölgede bağımsız bir devlet oluşuna ve Arnavutların kökenlerine yer verilmiştir.

Arnavutların Türkiye'ye yoğun olarak göç ettikleri yıllar hakkında kesin bir bilgi bulunamamıştır. Türkiye'ye farklı yıllarda parçalı olarak göç etmişlerdir. Türkiye'ye göç eden Arnavutların yerleştikleri yerlerden birisi de Eskişehir'dir. Fuat Dündar'a (1999: 81) göre, 1965 yılında yapılan bir araştırmada ana dili Arnavutça olan kişi sayısı 12.832 olarak belirtilirken, ikinci dili Arnavutça olan kişi sayısı 40.688 kişidir. Bu veriler, 1965 yılında Türkiye'de yaşayan Arnavutların toplam sayısını verebilecek bir kaynak olarak görülmektedir. Ancak, dilini unutan Arnavutların da olabileceği düşünüldüğünde, söz konusu veriler üzerine kuşkular oluşabilmektedir. Öte yandan, günümüzde Türkiye'de yaşayan toplam Arnavut sayısına ilişkin kesin bir veri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Eskişehir'de yaşayan Arnavut nüfusuna ilişkin de kesin bir bilgi yoktur. Ancak, Arnavut kökenli kişilerce aktarılan bilgiye göre, Eskişehir'de on beş bin civarında Arnavut yaşamaktadır. Azımsanmayacak bu sayı, kültürlerarası iletişim bağlamında; Arnavutlar hakkında araştırma yapılmasını önemli bir hale getirmektedir. Çalışmanın bulgular ve yorumlar bölümünde, Eskişehir'de yaşayan etnik gruplardan biri olan Arnavutlara, kültürlerarası iletişim bağlamında kurgulanan ve yöneltilen soruların bulgu ve yorumlarına yer verilmiştir. Söz konusu bölümde, Arnavutların kültürel farklılıkları belirlenmeye çalışılmış; hâkim kültürle olan iletişimi ve etkileşimi irdelenmiştir. Ayrıca, yöneltilen sorular sayesinde Arnavut kültüründe varolan farklılıkların incelenmesinin yanı sıra, kültürlerarası iletişim kuramları bağlamında Arnavut kültürünün bazı temel karakteristik yapısı da irdelenmiştir.

Bulgular ve yorumlar bölümünü oluşturmak için Eskişehir'de yaşayan Arnavut kökenli yirmi katılımcıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu bölümü, tematik bir biçimde dokuz ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar; (1) *vatan kavramı*, (2) *Arnavut gelenekleri*, (3) *ana dil*, (4) *önyargılar: inatçılık ve çalışkanlık*, (5) *etnik içi ve etnik dışı evlilikler*, (6) *akrabalık*, *aile ve arkadaşlık ilişkileri*, (7) *Arnavut kültüründe kadın ve erkek*, (8) *dayanışma ve birliktelik*, (9) *kültüre özel durumlar ve davranışlar* olarak sıralanmıştır.

Bulgular ve yorumlar bölümünde yer alan bazı başlıklar altında açıklanan verilerin sonuçta yorumlanması yararlı olacaktır. *Arnavut gelenekleri* başlığı altında katılımcıların açıkladığı gelenekler bağlamında, bazı farklı pratiklerin bulunduğu saptanmıştır. Bu durum, Arnavut geleneklerinin hâkim kültür çatısı altında tamamen

yok olmadığını ve belli oranda sürdürüldüğünü göstermiştir. Katılımcılardan bazılarının gelenekleri sürdürmediğini ya da anımsamadığını belirtmesi ise kültürel farklılığın, hâkim kültür içinde kaybolmaya başladığını göstermiştir. Başka bir anlatımla, Arnavut geleneklerini sürdüren katılımcıların yanında, geleneklerine bağlı kalmayan ve genele uyum sağlayan katılımcılar da bulunmaktadır. Bu başlık altında belirtilmesi gereken, başka bir çıkarım ise, bazı Arnavut geleneklerinin hâkim kültüre üye bireyler tarafından yanlış algılanması ya da yorumlanmasıdır. Dolayısıyla bu durum kültürlerarası iletişim ve etkileşimin akışını olumsuz yönde etkilemiştir. Öte yandan, hâkim kültürün sahip olduğu kültürel pratiklerin Arnavut kültürü üzerindeki etkisinin yanı sıra, Arnavut kültüründe de bazı pratiklerin hâkim kültürü etkilediği görülmüştür. Halk oyunlarından biri olan damat halayının hâkim kültürdeki düğünlerde de oynanması bu duruma örnek olarak anımsatılabilir. Bu bağlamda, hâkim kültürün Arnavut kültürünü yoğun bir biçimde etkilemesinin yanı sıra, az da olsa iki taraflı bir etkileşimden söz edilebilir. Ayrıca, Arnavut geleneklerinin, geçmiş dönemlerde daha çok uygulandığı ve günümüzde giderek kaybolmaya başladığı da saptanmıştır.

Dil, kültürlerarası iletişim bağlamında yapılan çalışmalar için önemlidir. Çünkü farklı kültürle olan iletişim sürecini doğrudan etkileyen bir olgudur. *Ana dil* başlığı incelendiğinde, katılımcıların hepsinin Türkçe bildiği anlaşılmıştır. Hâkim kültürün etkisini burada da görmek mümkündür. Öte yandan, görüşülen kişilerin bazılarının aile ve arkadaş ortamında Arnavutça konuşarak bu dili yaşattığı da saptanmıştır. Katılımcılar, toplumda baskın olarak konuşulan dil olan Türkçe'yi yaşamını sürdürebilmek ve hâkim kültürle iletişim kurabilmek adına öğrenmişlerdir. Böylece, iki kültür arasındaki önemli bir engel olan "dil sorunu" ortadan kalkmıştır. Bu noktada değinilmesi gereken diğer bir sonuç ise, Arnavutça bilen katılımcıların, hâkim kültüre üye bireyler tarafından anlaşılmasını istemediği durumlar karşısında Arnavutçayı 'gizli bir dil' olarak kullanmasıdır. Böylece, bazı katılımcılar Arnavutçayı, hâkim kültüre üye bireyler karşısında iletişimsizlik için bir fırsat olarak görmüştür.

Önyargılar: inatçılık ve çalışkanlık başlığı altında elde edilen sonuçlardan biri, Arnavutlara ilişkin önyargıların ya da kalıp yargıların varlığıdır. Toplum tarafından Arnavutlara ilişkin yaygın olarak yöneltilen önyargılar 'inatçılık' ve 'çalışkanlık' olarak saptanmıştır. Bunun yanında, az da olsa 'konukseverlik' ve 'güvenilirlik' yargıları da

öne çıkmıştır. Bunların bilinmesi kültürlerarası iletişim bağlamında gereklidir. Çünkü bireylerin karşısındaki kişiye karşı tutumları ve düşünceleri önyargılar ya da kalıp yargılar tarafından biçimlendirilmektedir. Dikkatli bir biçimde iletişim kurulmadığında ve birey hakkında bir kategori belirlendiğinde, kalıp yargılar otomatik bir biçimde etkin hale gelmeye eğilim gösterebilmektedir (Zhang ve Deng, 2009: 26). Böylece, bireyler önyargılarını inşa ederken, etnik yapıya başvurarak, kodladığı önyargıyı diğer bireylere ilişkin de genelleyebilmektedir. Nitekim, inatçı olmamasına karşın, hâkim kültüre üye bireyler tarafından inatçı olarak düşünülen katılımcılar da yer almaktadır. Bu durum, hâkim kültürden bireylerin, Arnavutlara ilişkin yargılar hakkında kanıta gerek duymadan genelleştirebildiğini göstermiştir. Buna karşın, Arnavutların inatçı olduğunu kabul eden ve kendinden örnek veren katılımcılar da bulunmaktadır. Dolayısıyla, iki kültürün de birbiriyle sağlıklı iletişim kurabilmesi için kendileri için genellenen önyargı ve kalıp yargıların farkında olması gerekir. Böylece, bunların olumsuz sonuçlarıyla da mücadele edilebilir. Ancak belirtilmesi gereken bir nokta daha bulunmaktadır. Dikkat edilirse, büyütülen ve beslenen önyargılar biri dışında olumlu içeriklidir. Bu da, hâkim kültür ve Arnavut kültürü arasındaki geçişkenliğin oluşmasında belki de hâkim kültürün baskın olmasında etkili olmuştur denilebilir.

Etnik içi ve etnik dışı evlilikler bölümünde belirlenen sonuçlardan biri, geçmiş dönemlerde etnik içi evliliklerin daha çok benimsendiği ancak günümüzde bu durumun geçerliliğini çok sürdüremediğidir. Öte yandan, günümüzde etnik içi evliliği destekleyen katılımcılar da vardır. Etnik içi evliliklerin gerekli olması bazı gerekçelere dayanmıştır. Söz konusu gerekçelerin başında kültürün korunması ve evlenilecek kişinin tutumlarının belirginliği ya da bilinirliği yer almıştır. Öne çıkan diğer bir sonuç ise, etnik dışı evliliklerde eğer kız farklı bir kültürdense, farklılıklarının göz ardı edilerek, Arnavut kültürüne uyum sağlamasının istenmesidir. Başka bir kültürden olan kişinin kültürel farklılıklarının göz ardı edilmesi ve Arnavut kültürüne uymasının istenmesini, iki kültür arasındaki iletişimi hem olumlu hem de olumsuz bir biçimde etkileyebileceği yorumunu yapmak yanlış olmayabilir. Nitekim uyum da söz konusudur. Öte yandan, etnik içi evlilikleri benimseyen katılımcıların, farklı kültürlerle evliliklere karşı belirsiz durumlardan kaygılandığı görülmüştür. Belirsizlikten sakınmanın düşük ve yüksek olduğu kültürlerin genel özellikleri incelendiğinde, belirsizlikten sakınma oranı yüksek olan kültürler, açık olmayan ve öngörülemeyen durumlar karşısında yoğun

endişe taşıyabilmektedir. Düşük olan kültürler, söz konusu durum karşısında daha hoşgörülü, esnek ve rahat olabilmektedir (Bergiel, Bergiel ve Upson 2012: 70). Araştırmada, Arnavut kültürünün eski dönemlerde, belirsiz ya da farklı olana daha mesafeli yaklaştığı görülürken, günümüzde belirsiz olan durumların, daha kabullenebilir bir seviyede olduğu söylenebilir.

İncelemeler sonucunda öne çıkan diğer bir önemli başlık ise, *akrabalık*, *aile ve arkadaşlık ilişkileri*'dir. Arnavutların akrabalık ve aile ilişkilerine yoğun olarak bağlı olduğu görülmektedir. Bunun nedenini, hâkim kültür içinde azınlığı oluşturmaları, kültürlerini birlikte daha güçlü kılma duygusu ve dayanışma oluşturmuştur. Bulgular sonucunda, eski dönemlerde Arnavutlar daha geniş aileler halinde yaşarken, günümüzde giderek çekirdek aileler halinde yaşamaya eğilim göstermiştir. Böylece, kalabalık aile yapısından ayrılarak, hâkim kültür etkisine daha açık bir hale gelmiştir. Diğer bir sonuç ise, Arnavutların, Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından bireycilik-ortaklaşa davranışçılık eğilimine ilişkindir. Genel olarak katılımcıların, kuşaklar boyu birlikte tek bir işte çalıştığı ve birey yerine genelin çıkarlarının önemli olduğu görülmüştür. Bu durum, katılımcıların birey yöneliminden çok ortaklaşa yönelime eğilimli olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü ortaklaşa davranışçı kültürlerde, birey daha çok gruba bağımlı olarak tek amaç altında 'biz' olarak birleşirken, bireyci kültürlerde, tek başına sorumluluk alabilen, bağımsız ve kendi çıkarları doğrultusunda 'ben' olarak ilerleyen bireyler de vardır (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 198). Arkadaşlık ilişkileri bağlamında öne çıkan bir sonuç ise, katılımcıların bir bölümünün arkadaş seçimi konusunda etnik benzerliği göz ardı etmesidir. Öte yandan, bir bölüm katılımcı da etnik benzerliği savunmuştur. Savunan katılımcılar, yabancı olana karşı çekingen tutum sergilemiştir. Ayrıca, kültürel paylaşımı anlamlı kılmak ve sürdürmek adına, bu tercihi yaptığı söylenebilir. Bu başlık incelendiğinde öne çıkan başka bir sonuç ise Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramından güç aralığı şiddetine ilişkindir. Arnavut kültüründe bir duruma ilişkin karar alma sürecinde aile büyüklerinin etkili olmasının yanı sıra, demokratik bir atmosferde herkesin düşüncelerine de önem verildiği ortaya çıkmıştır. Güç aralığı yüksek olan kültürlerde, aile büyüğünün otoriter olduğu görülürken, güç aralığı düşük olan kültürlerde bireyler düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmektedir (Neuliep, 2006: 76-77; Tomey, 1999: 70). Bu bulgular kültürde varolan

güç aralığına ilişkin bilgiler sunmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar incelendiğinde, Arnavut kültürüne ilişkin güç aralığının hemen hemen dengede olduğu çıkarılabilir.

Kültüre özel durumlar ve davranışlar başlığı altında, katılımcıların Arnavut kültüründe herhangi bir durumu ya da davranışı özel olarak açıklayacak kültürel pratiklerinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Böylece, Hall'un yüksek ve düşük bağlam kuramına ilişkin saptamalar da belirginleşmiştir. Yüksek bağlamlı kültürlerde, bilginin, fiziksel ve içsel bağlam odağında olduğu ve kodlara, kurallara çok fazla gereksinim olmadığı belirtilmektedir. Düşük bağlamlı kültürlerde iletişimin anlam kazanabilmesi için açık bir biçimde belirtilen kodlara gereksinim duyulmaktadır (Hall, 1981: 91). Dolayısıyla, bu durumun irdelenmesi, hâkim kültür ve Arnavut kültürünün herhangi bir hareketini ya da davranışını özel olarak açıklayan durumlarının belirlenmesi sayesinde yanlış algılamaların ya da iletişimin oluşmasını önlenebilir. Başka bir ifadeyle, iki kültürün de, sadece kültürel arka plan ve yeterlilik çerçevesinde açıklanabilecek olgularının azlığı ya da fazlalığının belirlenmesi kültürlerarası iletişim açısından yararlıdır.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan biri, Arnavut kültürünün eski dönemlere oranla günümüzde değiştiği ya da kaybolduğu yönündedir. Bu durumun bazı gerekçeleri vardır. Aile büyüklerinin yaşamını yitirmesi, teknolojik gelişmelerin etkisi, kentleşme, hâkim kültür içinde azınlık olarak yer alma, dağınık yerleşim, genç nüfusun kültüre karşı olan tutumu ve kültürler arasındaki evlilikler gerekçe olarak öne çıkan olgulardır. Bu gerekçeler bağlamında, Arnavut kültürünün sahip olduğu farklılıklar giderek kaybolmaya ve hâkim kültür içinde çözülmeye başlamıştır. Başka bir anlatımla, görüşülen katılımcıların bir bölümü, hâkim kültüre uyum sağlamaya eğilim gösterirken, bir bölümü ise hâkim kültüre karşı direnç göstermiş ve bazı kültürel pratiklerini sürdürmeye çalışmıştır. Öte yandan, katılımcılardan bazıları, hâkim kültüre uyum sağlanmasını, bütünleştirici ve gerekli bulmuştur.

Bu değerlendirmeler ışığında, çalışmanın kuramsal temelinde yararlanılacağı belirtilen yorumsamacı, işlevselci ve diyalektik yaklaşım ve Hall ve Hofstede'nin kuramlarının ilgili maddelerinin Arnavutların hâkim kültürle iletişimini açıklamada kullanılabileceğinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Söz konusu yaklaşımlar ve kuramların bu çalışma bağlamında çalıştığını belirtmek olanaklıdır. Nitekim yorumlayıcı bir çalışma yapılmış, farklılıklar ve benzerlikler ortaya çıkarılmıştır. Tez,

net olarak düşük ve yüksek bağlamlı kültürler çıkarımının ve güç aralığının, bireyci-ortaklaşa davranışçılık, erillik-dişillik, belirsizlikten sakınma ve uzun dönem kısa dönem ayrımlarının işlediğini sunmuştur.

Bulguları, kuramsal temelde açıklanan Bozkurt Güvenç'in (2010:121) açıkladığı kültürel süreçler açısından değerlendirlmesi de Arnavut kültürünün hâkim kültürle girdiği etkileşimi açıklanması açısından önemli olmaktadır. Sözü edilen süreçler açısından çalışma değerlendirildiğinde, kültürlenme, kültürleşme ve zorla kültürlenme süreçleri dışında diğer süreçlerin (kültürleme, kültürel yayılma, kültür şoku, kültürel özümseme, kültürel değişme ya da kültür değişmesi) etkin olduğu görülmektedir. Eskişehir'de yaşayan bazı Arnavut katılımcıların kendi çocuklarına kültürleriyle ilgili pratikleri öğrettiği ya da çocuğun aile içinde söz konusu pratikleri öğrendiği görülmektedir. Bulgular değerlendirildiğinde, hâkim kültürün pratiklerinin, Arnavut kültürü içinde yayıldığı ve bazı katılımcılar tarafından uygulandığı görülmektedir. Katılımcılardan bazılarının Türkiye'de doğmadığı görülmüştür. Türkiye'de doğmayan katılımcılarla yapılan görüşmelerde Türkiye'ye ilk geldikleri zaman kültürel açıdan zorluklar çektiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılar bu zorlukları dil ve bazı kültürel pratikler açısından vurgulamışlardır. Bulgular sonucunda, Arnavut kültürünün geçmişe oranla günümüzde değişime uğradığı ve hâkim kültürün pratiklerini özümsediği görülmektedir.

Bu aşamada tezde elde edilen sonuçları başka bir tezde ortaya çıkan sonuçlarla karşılaştırmak yararlı olacaktır. Prof. Dr. Ömer Özer danışmanlığında Eskişehir'de yaşayan alt kültür gruplarından biri olan Çerkeslere ilişkin yapılan tez çalışmasında Çerkes kültürünün, hâkim kültür karşısında Arnavut kültürüne oranla daha yoğun direnç gösterdiği saptanmıştır. Başka bir anlatımla, Çerkesler, kültürlerini koruma ve sürdürme açısından Arnavutlardan daha tutucudur (Ökeli, 2014).

Belirtmek gerekir ki, tez çalışması, Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların hâkim kültürle etkileşimi ve karşılaşması sırasında yaşanan belirsizlikleri azaltması, Arnavutların kültürel farklılıklarını ortaya çıkarması bakımından katkı sağlamaktadır. Öte yandan, kültürlerarası iletişim kuramları bağlamında Eskişehir'deki Arnavut kültürüne ilişkin bulgular sunması açısından da önemlidir.

Son olarak, bu çalışma dolayısıyla bir öneri getirmek yararlı olacaktır. Bu araştırma Eskişehir'deki Arnavut kültürü hakkında genellenebilecek bilgiler sunmamaktadır.

Çünkü, görüşmeler Eskişehir kent merkezinde yapılmış olup, çevre köyleri kapsamamaktadır. Öte yandan, saptanan bulgular, yaşa, cinsiyet dağılımına ve sosyoekonomik duruma bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, farklı örneklem tekniklerinden ve evrenlerden yararlanılarak, Arnavut kültürü hakkında yapılacak başka bir çalışmanın sonuçları farklılıklar içerebilir. Eskişehir'de yaşayan diğer etnik grupların kültürlerarası iletişim bağlamında irdelenmesi alana katkı sağlayabilir. Ayrıca, kültürlerarası iletişim bağlamında, başka şehirde yaşayan Arnavutlara ilişkin yapılacak çalışama da hem bu teze hem de alana katkı sağlayabilir.

Ek 1. Görüşme Soruları

1) Adınız?

2) Soyadınız?

3) Yaşınız?

4) Eğitim durumunuz?

5) Doğum yeriniz?

6) Vatan kavramı sizin için ne ifade etmektedir; sizce vatan neresidir ve sizi oraya ait hissettiren duygu ve düşünceleri açıklayabilir misiniz?

7) Arnavut gelenekleri nelerdir?

8) Temenna alma geleneği hakkında bir bilginiz var mı?

9) Arnavut geleneklerinin değişme uğradığını düşünüyor musunuz? Eğer değiştiğini düşünüyorsanız bu durumlar nelerdir ve bunlar karşısında tepkiniz nasıl olmaktadır?

10) Kişisel olarak Arnavut kültürüne ait gelenekleri devam ettiriyor musunuz? Eğer devam ettiriyorsanız bunlar neleredir?

11) Arnavut kültüründe, sadece kadına ya da erkeğe ait olan durumlar, iş bölümü ya tutumlar var mıdır?

12) Arnavut kültüründe, bazı durumları özel olarak açıklayan ya da karşılayan ve sadece Arnavutların anlayabileceği davranışlar bulunuyor mu?

13) Arnavutlarda akrabalık ve soy ilişkileri nasıl bir önem taşıyor? Akrabalarınız için faydalı olabilecek ancak sizin için uygun olmayan bir durum karşısında grup çıkarları için o duruma uyum sağlar mısınız?

14) Aile içinde bir duruma ilişkin karar alınırken, aile bireylerinin düşünceleri önemseniyor mu yoksa karar alma konusunda sadece aile büyüğünün düşünceleri mi etkili oluyor?

15) Eskişehir'de Arnavutların yoğun olarak yaşadığı mahalleler var mıdır? Eğer varsa siz burada yaşıyor musunuz ve aynı mahallede yaşamanın etkileri sizce nelerdir?

16) Anadilinizi biliyor musunuz? Eğer biliyorsanız gündelik yaşamda ya da arkadaş ortamında ana dilinizi kullanıyor musunuz?

17) Hâkim kültür tarafından Arnavutlar için genellenen olumlu ya da olumsuz düşünceler ve yargılar bulunuyor mu?

18) Arnavutlara ait olan herhangi bir derneğe ya da topluluğa üye misiniz veya bağlantınız var mı? Varsa derneğe olan katılımınız nedir? Nasıl etkileri oluyor?

19) Arkadaş grubunuz genel olarak Arnavutlardan mı oluşuyor? Arkadaş seçimi yaparken, kişinin Arnavut olması sizce daha mı uygun olmaktadır?

20) Arnavut birinin farklı bir etnik gruptan ya da hâkim kültürden birisiyle evlenmesi nasıl karşılanıyor ve bu durum kültürel açıdan zorluklar oluşturuyor mu?

Kaynakça

Akay, R. (2005). Kültürel Kimlik ve Kültürlerarası İletişim. *Bilgi,* 11(2), 108-120.

Albut, B. N. (2012). Intercultural Communication: Evolution and Development Issue. *The Public Administration and Social Policies Review, 1* (8), 54-60.

Allik, J. ve Realo, A. (2004). Individualism-Collectivism and Social Capital. *Journal of Cross-Cultural Psychologhy,* 35(1), 29-49.

Altunışık, R.; Coşkun, R.; Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı.* İstanbul: Sakarya.

Andersen, P. A.; Hecht, M. L.; Hoobler, G. D. ve Smallwood, M. (2002). Nonverbal Communication Across Cultures. *Handbook of International and Intercultural Communication.* (Ed: W. B. Gudykunst ve B. Mody). California: Sage Publications, ss.89-106.

Aruçi, M. (2013). İttihat ve Terakki Partisi Yayın Organı Meşveret Gazetesine Göre Arnavutluk ve Arnavutlar. *Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri,* Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, ss. 331-346.

Augoustinos, M.; Walker, I. ve Donaghue, N. (2006). *Social Cognition: An Integrated Introduction.* (2. baskı). London: Sage Publication.

Aydınalp, H. (2013). Bir Karşıt Kültür Unsuru Olarak Türkiye'de Çağdaş Tekfircilerin Dini Hayata Bakışı ve Anlamları. *Toplum Bilimleri Dergisi,* 7(14), 27-50.

Barnett, G. A. ve Lee, M. (2002). Issues in Intercultural Communication Research. *Handbook of International and Intercultural Communication.* (Ed: W. B. Gudykunst ve B. Mody). California: Sage Publications, ss.275-290.

Barutçugil, İ. (2011). *Kültürlerarası Farklılıkların Yönetimi.* İstanbul: Kariyer.

Barth, F. (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları.* (Çev: A. Kaya ve S. Gürkan). Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Bennett, M. J. (1998). Intercultural Communication: A Current Perspective. *Basic Concepts of Intercultural Communication.* (Ed: M. J. Bennett). Boston: Nicholas Brealey Publishing, ss.1-34.

Bergiel, E. B.; Bergiel, B. J. ve Upson, J. W. (2012). Revisiting Hofstede's Dimensions: Examining the Cultural Convergence of the United States and Japan. *American Journal of Management,* 12(1), 69-79.

Bostancı, N. (2003). Toplum ve Kültür. *Sosyolojiye Giriş.* (Ed: İ. Sezal). Eskişehir: Martı, ss.107-132

Brabant, M.; Watson, B. ve Gallois, C. (2009). Psychological Perspective: Social Psychology, Language and Intercultural Communication. *Handbook of Intercultural Communication.* (Ed: H. Kotthoff ve H. S. Oatey). Berlin: Mouton de Gruyter, ss.55-76.

Brislin, R. (2000). *Understanding Culture's Influence on Behavior.* Canada: Wadsworth Publishing.

Burrell, G. ve Morgan, G. (1979). *Sociological Paradigms and Organisational Analysis: Elements of the Sociology of Corporate Life.* New Hampshire: Heinemann Portsmouth.

Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(6), 80-97.

Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağ: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri.* (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, M. (2009). Kültürlerarası İletişimin Bir Yönü: Özün Ötekileştirilerek Yabancılaştırılması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 21(1), 75-84.

Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar: II Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu.* İstanbul: Büke.

Doğan, İ. (1994). *Bir Altkültür olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük.* (Çev: T. A. Onmuş). İstanbul: İletişim.

Dündar, F. (1999). *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar.* İstanbul: Doz Yayınları.

Elfenbein, H. A. ve Ambady, N. (2003). Cultural Similarity's Consequences: A Distance Perspective on Cross-Cultural Differences in Emotion Recognition. *Journal of Cross-Cultural Psychology,* 34(1). http://jcc.sagepub.com/content/34/1/92.short (Erişim tarihi: 09.11.2014)

Erdoğan, İ. (1999). Popüler Kültür, Kültür Alanında Egemenlik ve Mücadele. *Popüler Kültür ve İktidar* (Ed: N. Güngör). Vadi, ss.18-52.

Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi Anlamak.* (2. Baskı). Ankara: Erk.

Erdoğan, İ. ve Korkmaz, A. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim.* Ankara: Erk

Fang, T. (2003). A Critique of Hofstede's Fifth National Culture Dimension. *International Journal of Cross-Cultural Management,* 3(3), 347-368.

Fenton, S. (2001). *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür.* (Çev: N. Şad). Ankara: Phoenix.

Flammia, M. ve Sadri, H. A. (2011). Intercultural Communication From an Interdisciplinary Perspective. *US-China Education Review,* 8(1), 103-109.

Gelder, K. ve Thornton, S. (1997). *The Subcultures Reader.* New York: Routledge.

Göregenli, M. (2013). Tutumlar. *Davranış Bilimleri-II.* (Ed: L. Bilgin ve A. A. Özdemir). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.164-169.

Gudykunst, W. B. (2002). Intercultural Communication: Introduction. *Handbook of International and Intercultural Communication.* (Ed: W. B. Gudykunst ve B. Mody). California: Sage Publications, ss.179-182.

Güngör, N. (2011). *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar.* Ankara: Siyasal.

Günsoy, B. (2006). *Küreselleşme: Bir Varoluş Çözümlemesi.* Bursa: Ekin.

Güvenç, B. (2010). *İnsan ve Kültür.* İstanbul: Boyut.

Hall, B. J. (2005). *Among Cultures: The Challenge of Communication.* Belmont: Thomson Wadsworth.

Hall, E. T. (1981). *Beyond Culture.* New York: Doubleday.

Hall, E. T. (1990). *The Silent Language.* New York: Random House.

Hebdige, D. (1988). *Gençlik ve Altkültürleri.* İstanbul: İletişim.

Hofstede, G. H. ve Bond, M. H. (1984). Hofstede's Culture Dimension: An Independent Validation Using Rokeach's Value Survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology,* (15), 417-433.

Hofstede, G. H. (1998). *Masculinity and Femininity: the Taboo Dimension of National Cultures.* California: Sage Publication.

Jandt, F. E. (2010). *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community.* (6. Baskı). California: Sage Publication.

Jenks, C. (2007). *Altkültür: Toplumsalın Parçalanışı.* İstanbul: Ayrıntı.

Karaca, T. N. (2013). 21. Yüzyılın Kültürel Meydan Okumaları Karşısında Arnavut Toplumu ve Din Olgusu. *Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri,* Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, ss.185-197.

Kartarı, A. (2006). *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim.* Ankara: Ürün.

Kartarı, A. (2014a). *Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları.* İstanbul: İletişim.

Kartarı, A. (2014b). *Kültürlerarası İletişim.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Kawar, T. I. (2012). Cross-cultural Differences in Management. *International Journal of Business and Social Science,* 3(6), 105-111.

Kesebir, P. (2013). Sosyal Psikoloji. *Psikoloji.* (Ed: Z. Cemalcılar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.146-151.

Keser, İ. (2008). *Kent Cemaat Etnisite.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Koser, K. (2007). *Internationl Migration: A Very Short Introduction.* New York: Oxford University Press.

Lin, Y. ve Rancer, A. S. (2009). Ethnocentrism, intercultural communication apprehension, intercultural willingness to communicate, and intentions to participate in an intercultural dialogue program: Testing a proposed model. *Communication Research Reports,* 20(1), 62-72.

Lustig, M. W. ve Koester, J. (2006). *Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures.* (5. baskı). Boston: Pearson.

Martin, N. J. ve Nakayama, T. (2008). *Experiencing Intercultural Communication: An Introduction.* (3. Baskı). Singapore: McGraw-Hill.

Martin, N. J. ve Nakayama, T. (2010). *Intercultural Communication In Contexts.* (5. Baskı). New York: McGraw-Hill.

Martin, J. N.; Nakayama, T. K. ve Carbaugh, D. (2012). Language, Indentitiy and Intercultural Communication. *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication.* (Ed: J. Jackson). USA: Routledge, ss.17-36.

Massey, S. D. ve Taylor, J. E. (2004). Introduction. *International Migration: Prospects and Policies in a Global Market.* (Ed: S. D. Massey ve J. E. Taylor). New York: Oxford University Press, ss. 1-12.

Mead, R. ve Andrews, T. G. (2009). *International Management: Essential Concepts.* England: Wiley.

McLuhan, M. (2001). Global Köy: 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler. İstanbul: Scala.

Minkov, M. ve Hofstede, G (2012). Hofstede's Fifth Dimension: New Evidence From the World Values Survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology,* 43(1), 3-14.

Mooij, M. ve Hofstede, G. (2010). The Hofstede Model: Applications to Global Branding and Advertising Strategy and Research. *International Journal of*

Advertising, 29(1). http://mariekedemooij.com/articles/demooij_2010_int_journal_adv.pdf (Erişim tarihi: 05.01.2015)

Moon, D. G. (1999). Concept of Culture: Implications for Intercultural Communication Research. *Perspective: Intercultural Communications.* (Ed: G. Perry). Bellevue: Cousewise, ss.168-178.

Neuliep, J. W. (2006). *Intercultural Communication: A Conceptual Approach.* (3. Baskı). California: Sage Publication.

Noels, K. A.; Yashima, T. ve Zhang, R. (2012). Language, Indentitiy and Intercultural Communication. *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication.* (Ed: J. Jackson). USA: Routledge, ss.52-66.

Novinger, T. (2001). *Intercultural Communication: A Practical Guide.* USA: University of Texas Press.

Oksaar, E. (2008). *Kültürlerarası İletişim Bağlamında Kültür Kuramı.* (Çev: A. Selçuk). Konya: Çizgi.

Ökeli, H. (2014). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Bir Altkültür Grubu Olan Çerkeslerin Hâkim Kültürle İletişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Önder, A. T. (2007). *Türkiye'nin Etnik Yapısı: Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler.* Ankara: Fark Yayınları.

Özer, Ö. (2010). *Liberal Basın.* Konya: Literatürk

Özer, Ö. ve Dağtaş E. (2011). *Popüler Kültürün Hâkimiyeti.* Konya: Literatürk

Özey, R.; Derman, G. S.; Hatipoğlu, M.; Bilgiç, B. S.; Bozbora, N. ve Ülger, İ. K. (2014). Ülkeler: Coğrafya, Kültür ve Sosyal Yapı. *Balkanlar'da Siyaset.* (Ed: Ş. H. Çalış ve B. Demirtaş). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.26-59

Özlük, E.; Doğan, F. ve Mandacı, N. (2014). Siyasal ve İdeolojik Yapı. *Balkanlar'da Siyaset.* (Ed: Ş. H. Çalış ve B. Demirtaş). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.100-134

Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori.* (Çev: B. Tanrıseven). Ankara: Phoenix.

Patel, F.; Li, M. ve Sooknanan, P. (2011). *Intercultural Communication: Building a Global Community.* New Delhi: Sage Publication.

Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya.* İstanbul: Ayrıntı.

Rogers, E. M.; Hart, W. B. ve Miike, Y. (2002). Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan. *Keio Communication Review,* (24), 2-26.

Rogers, E. M. ve Hart, W. B. (2002). The Histories of Intercultural, International and Development Communication. *Handbook of International and Intercultural Communication.* (Ed: W. B. Gudykunst ve B. Mody). California: Sage Publications, ss.1-18.

Sağır, M. Ö. ve Akıllı, H. S. (2004). Etnisite Kuramları ve Eleştirisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,* 28(1), 1-22.

Salı, J. B. (2013). Verilerin Toplanması. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* (Ed: A. Şimşek). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.134-161.

Samovar, L. A. ve Porter, R. E. (2003). *Intercultural Communication A Reader.* (7. baskı). USA: Wadsworth Publishing.

Samovar, L. A.; Porter, R. E. ve McDaniel, E. R. (2010). *Communication Between Cultures.* (7. baskı). Boston: Wadsworth Publishing.

Saran, M. (2013). Küreselleşme ve Kültür: Sınırların Belirleyicisi Kültür. *Küreselleşme ve Kültürlerarası İletişim.* (Ed: E. N. Orhon ve R. A. Yılmaz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.40-68.

Sarı, E. (2004). Kültürlerarası İletişim: Temeller, Gelişmeler, Yaklaşımlar. *Folklor/Edebiyat* Dergisi, 10(39), 1-31.

Sarı, E. (2010). *Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık.* İstanbul: İletişim.

Sekulic, D. (2008). Ethnic Group. *Encyclopedia of Race, Ethnicity, Society* (Ed: R. T. Schaefer). California: Sage Publications, ss. 456-459.

Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni.* Ankara: Dost.

Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sumner, W. G. (1906). *Folkways.* Boston: Ginn.

Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişikin Kuramsal Bir İnceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(2), 57-67.

Şan, M. K. ve Haşlak, İ. (2012). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi, 7*(1), 29-54.

Toomey, S. T. (1990). *Communicating Across Cultures.* New York: The Guilford.

Ügeöz, P. (2003). *Kültürlerarası İletişim.* İstanbul: Üstün Eserler.

Ünalan, Ş. (2010). *Dil ve Kültür.* Ankara: Nobel.

Verschueren, J. (2008). Intercultural Communication and the Challenges of Migration. *Language and Intercultural Communication,* 8(1). http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2167/laic298.0 (Erişim tarihi: 17.09.2014)

Volkan, V. D. (1999). *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre.* Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

Yoo, B.; Donthu, N. ve Lenartowicz (2012). Measuring Hofstede's Five Dimensions of Cultural Values at the Individual Level: Development and Validation of CVSCALE. *Journal of International Consumer Marketing,* 23(3-4), 193-210.

Yüceünüvar, N. (2012). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Tatar ve Türk Kültürel Kimliği Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar. Yayınlanmamış Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yüksel, A. H. (2007). Kültür ve İletişim. *İletişim Bilgisi.* (Ed: N. A. Yüksel). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.21-47.

Yüksel, A. H. (2015). "İletişim Kavramı Üzerine Görüşme". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü. (19.06.15).

Yüksel, N. A. (2001). *Tarkan: Yıldız Olgusu.* İstanbul: Çiviyazıları.

Kesebir, P. (2013). Sosyal Psikoloji. *Psikoloji.* (Ed: Z. Cemalcılar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, ss.146-151.

Zaharna, R. S. (1995). Understanding Cultural Preferences of Arab Communication Patterns. *Public Relations Review,* 21(3), 241-255.

Zhang, S. ve Deng, D. (2009). Stereotypes Communication. *International Education Studies,* 2(4), 25-27.

Wang, H. C.; Fussell, S. R. ve Setlock, L. D. (2009). Cultural Difference and Adaptation of Communication Styles in Computer-Mediated Group Brainstorming. *Cross Culture CMC,* (7), 669-678.

Williams, R. (1993). *Kültür.* İstanbul: İletişim.

İnternet Kaynakları

http://geert-hofstede.com/ (Erişim Tarihi: 23.05.2014).